

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DIŞ TİCARETTE KORUMACILIK VE
ÜLKELERİN GELİŞMİŞLİK DÜZEYİNE ETKİLERİ

Ruhan Ayşe DEMİR

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Aşlı Seda KURT

İZMİR - 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Dış Ticarete Korumacılık ve Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyine Etkileri” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

....../....../2019

Adı SOYADI

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Dış Ticarete Korumacılık ve
Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyine Etkileri

Ruhan Ayşe DEMİR

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı
İktisat Programı

2008 Krizi dünyada korumacılık yönünde görüşlerin artmasına neden olurken ülkelerin uygulamış oldukları politikalar da bu dönemin yeni merkantilist dönem olarak anılmasına neden olmuştur. Bu tezde, krizin hala etkilerini sürdürdüğü, tarife dışı engellerin yoğun şekilde uygulandığı günümüzde, korumacılık akımının zaman içerisindeki gelişimi incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın temel amacı dış ticarete korumacılığın önemine vurgu yapmak ve gerekliliğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda özellikle gelişmişlik düzeyleri yüksek ülkeler ele alınarak incelenmiş ve korumacı politikaların ülkelerdeki gelişmişlik düzeyine pozitif yönde etkide bulunduğu doğrultusunda bir çıkarımda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Korumacılık, Gelişmişlik, Kriz, Ticaret, Engel, Tarife.

ABSTRACT
Master's Thesis
Protectionism in Foreign Trade and Its Effects on Level of Countries'
Development

Ruhan Ayşe DEMİR

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Economics
Economics Program

While the economic crisis in 2008 has caused that protectionism point of view has increased in the world, the policies of the countries has brought about that this period is called as a new mercantilist era. In this thesis, it has been studied to analyze the development of protectionism in the course of time when the crisis's effects are active, non-tariff barriers are being conducted intensely nowadays.

The main aim of this study is to emphasize the importance of protectionism in foreign trade and reveal its necessity. In this sense, the countries whose development levels are high have been examined and it has been concluded that the policies of protectionism have positive effects on the levels of development in these countries.

Keywords: Protectionism, Development, Crisis, Trade, Barrier, Tariff.

DIŞ TİCARETTE KORUMACILIK VE ÜLKELERİN GELİŞMİŞLİK DÜZEYİNE ETKİLERİ

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM TARİHTE KORUMACILIK YAKLAŞIMI

1. TANIMSAL ÇERÇEVE	3
1.1. Korumacılık	3
1.2. Serbest Ticaret ve Korumacılık Karşılaştırması	3
2. TEMEL İKTİSADİ AKIMLARIN KORUMACILIK YÖNÜNDEKİ GÖRÜŞLERİ	4
2.1. Merkantilizm	4
2.2. Liberal Doktrin ve Fizyokrasi	5
2.3. Klasik Okul	6
2.4. Neo-Klasik Okul	8
2.5. Tarihçi Okul	8
3. GELİŞMİŞ ÜLKELERDEKİ İKTİSADİ EĞİLİMİN YÖNÜ	9
3.1. İngiltere’de Korumacılık Eğilimleri	10
3.2. ABD’de Korumacılık Eğilimleri	10
3.3. Fransa’da Korumacılık Eğilimleri	11

3.4.	Almanya’da Korumacılık Eğilimleri	12
3.5.	Diğer Bazı Gelişmiş Ülkelerde Korumacılık Eğilimleri	15
4.	AZ GELİŞMİŞ-GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE İKTİSADİ EĞİLİMİN YÖNÜ	16

İKİNCİ BÖLÜM

KORUMACILIĞIN NEDENLERİ VE ARAÇLARI

1.	DIŞ TİCARETTE KORUMACILIĞIN NEDENLERİ	17
1.1.	Ulusal Güvenlik	17
1.2.	Bebek (Genç) Endüstriler Tezi	17
1.3.	Stratejik Ticaret Politikası	18
1.4.	Dampinge Karşı Koruma	20
1.5.	Ulusal Gelirin ve İstihdamın Arttırılması	21
1.6.	Ticaret Hadlerinin İyileştirilmesi	21
1.7.	Ulusal Pazarlık Gücünü Arttırma	21
2.	DIŞ TİCARETTE KORUMACILIK POLİTİKASI ARAÇLARI	22
2.1.	Gümrük Tarifeleri	23
2.1.1.	Etken Dış Koruma	25
2.1.2.	Optimum Gümrük Tarifesi	26
2.2.	Tarife Dışı Dış Ticaret Politikası Araçları	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARİFE DIŞI ENGELLER ÇERÇEVESİNDE YENİ KORUMACILIK

1.	YENİ KORUMACILIK	30
1.1.	Yeni Korumacılık ve Gelişmekte Olan Ülkeler	32
1.2.	GATT ve Yeni Korumacılık	35
2.	YENİ KORUMACILIK KAPSAMINDA TARİFE DIŞI ENGELLERİN ÇEŞİTLERİ	38
2.1.	Miktar Kısıtlamaları	38
2.1.1.	Kota	38

2.1.1.1.	Tarifeler ile Kotaların Karşılaştırılması	40
2.1.2.	İthalat Yasakları ve Ambargo	40
2.1.3.	Gönüllü İhracat Kısıtlamaları ve Pazar Payını Düzenleme Anlaşmaları	41
2.2.	Mali Nitelikli Önlemler	43
2.2.1.	Sübvansiyonlar	43
2.2.2.	Anti-Dumping ve Telafi Edici Vergiler	45
2.2.3.	Devlet Satın Alımları Anlaşması	47
2.3.	İdari ve Teknik Engeller	48
2.3.1.	İthalat Lisansları	48
2.3.2.	Gümrük Amaçlı Değerleme	49
2.3.3.	Menşe İşaretleri	49
2.3.4.	Belirli Ürünlerin İthalatına İlişkin Acil Durum Eylemi	50
2.3.5.	Sevk Öncesi İnceleme	51
2.3.6.	Çevre ve Dış Ticaret İlişkisi	51
2.3.7.	Sosyal ve Ekolojik Damping	55
3.	GATT KAPSAMINDA İMZALANAN BAZI ANLAŞMALAR	57
3.1.	Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)	57
3.2.	Ticarette Teknik Engeller Anlaşması (TBT)	58
3.3.	Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS)	59
3.4.	Sıhhi ve Bitki Sağlığı Uygulamalarına İlişkin Anlaşma (SPS)	60
4.	UYGULANAN TARİFE DIŞI ENGELLERE İLİŞKİN GENEL İNCELEME	62
5.	2008 KÜRESEL KRİZİ SONRASI DÜNYA'DA ARTAN KORUMACILIK	67
5.1.	2008 Sonrası ABD'de Korumacılık Eğilimleri	70
5.2.	2008 Sonrası Çin'de Korumacılık Eğilimleri	74
5.3.	BREXIT ve Korumacılık	78
5.4.	2008 Sonrası Türkiye'de Korumacılık Eğilimleri	81
	SONUÇ	85
	KAYNAKÇA	91

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BÇS	Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi
bkz.	bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMÇMS	Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi
BMİDÇS	Birleşmiş Milletler İklim Değışikliği Çevre Sözleşmesi
BMTKK	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
CHN	Çin
CITES	Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme
CLRTAP	Uzun Menzilli Sınırlarötesi Hava Kirlenmesi Sözleşmesi
Çev.	Çevirmen
ÇKDE	Çoklu Kuruluş Destek Ekibi
Dr.	Doktor
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EMEP	Avrupa’da Hava Kirleticilerinin Uzun Menzilli Aktarımlarının İzlenmesi ve Değerlendirilmesi İçin İşbirliği Programı
EU	European Union
GATS	Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GDP	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
ICCAT	Atlantik Ton Balıklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme
IMF	Uluslararası Para Fonu
INSEE	Fransız Ekonomik ve İstatistik Kurumu Sitesi
IP	Fikri Mülkiyet
ITO	Uluslararası Ticaret Örgütü
KP	Kyoto Protokolü
LBS	Karadeniz Deniz Çevresinin Kara Kökenli Kaynaklardan Kirlenmeye Karşı Korunmasına Dair Protokol

Ltd.	Limited
MFA	Multi Fiber Agreement (Çok Elyafıllar Anlaşması)
MFN	En Çok Tercih Edilen Uluslar
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
OM	Ortalama Maliyet
PIIE	Peterson Institute For International Economics
Prof.	Profesör
RAMSAR	Özellikler Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme
s.	sayfa no
SPS	Sıhhi ve Bitki Sağlığı Uygulamalarına İlişkin Anlaşma
ss.	sayfadan sayfaya
TBT	Ticarette Teknik Engeller Anlaşması
TDE	Tarife Dışı Engeller
TDK	Teknik Dıştan Kayıplar
TRIPS	Ticarette Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması
TTE	Ticarette Teknik Engeller
UDOM	Uzun Dönem Ortalama Maliyetleri
UK	United Kingdom
UN	United Nations
UNCTAD	United Nations Conference On Trade And Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
WIPO	Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü
WTO	World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Dünya Sanayi ve Ticareti Yıllık Ortalama Büyüme Oranları	s. 9
Tablo 2: Ülkelere Göre Dünya Ticaretinin Dağılımı (% olarak)	s. 13
Tablo 3: Ülkelere Göre Dünya Sanayi Üretiminin Dağılımı (% olarak)	s. 14
Tablo 4: Tarife Dışı Engellerin Bazı Uluslararası Kuruluşların Uyguladığı Şekilde Sınıflandırılması	s. 27
Tablo 5: GATT Çerçevesinde Uygulanan Tarife Dışı Engellerin Geniş Kapsamlı Şekilde Sınıflandırılması	s. 28
Tablo 6: Tarife Dışı Engellerin ÇKDE Sınıflandırılması	s. 29
Tablo 7: Gelişmiş Ülkelerde Büyüme, Enflasyon ve İşsizlik	s. 32
Tablo 8: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İhracat Artış Hızları (% olarak)	s. 33
Tablo 9: Bazı Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İşçilere Ödenen Ücretler	s. 34
Tablo 10: GATT Müzakereleri	s. 36
Tablo 11: Türkiye'nin de Taraf Olduğu Başlıca Çevre Anlaşmaları	s. 53
Tablo 12: GATS Sınıflandırması	s. 57
Tablo 13: Dünya Ticaret Örgütü Üye Ülkelerine Ait 2007-2018 Başlatılan ve Yürürlükte Olan Tedbirler	s. 63
Tablo 14: 1995 – 2011 Yılları Arası Anlaşmazlık Yaşanan Mallardaki Uzlaşmalar (yüzde ve sayılar)	s. 63
Tablo 15: Tarımsal ve Tarım Dışı Anlaşmazlık Yaşanan Mallardaki Uzlaşmalar (yüzde ve sayılar)	s. 64
Tablo 16: 2019 Yılında Bazı Ülkelerin Başvurdukları Tarife Dışı Engellere İlişkin Duyurularının Bir Kısımı	s. 65
Tablo 17: Seçilmiş Yıllara Ait İhracatın Yıllık Ortalama Büyüme Oranı	s. 67
Tablo 18: Seçilmiş Yıllara Ait İthalatın Yıllık Ortalama Büyüme Oranı	s. 68
Tablo 19: Gümrük Vergileri Öncesi Çin'in 2017 Yılı İhracat Rakamları	s. 76
Tablo 20: Gümrük Vergileri Öncesi Çin'in 2017 Yılı İhracat Ürünleri	s. 77
Tablo 21: İngiltere'nin 2017 Yılı İhracat Verileri	s. 80
Tablo 22: İngiltere'nin 2017 Yılı İthalat Verileri	s. 81

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Genç Endüstriler Tezi	s. 18
Şekil 2: Brander ve Spencer Modelinde Cournot Rekabetine Bağlı Olarak Üretim Miktarları	s. 20
Şekil 3: Gümrük Vergilerinin Kısmi Denge Etkileri	s. 24
Şekil 4: İthalat Kotalarının Etkileri	s. 39
Şekil 5: 2009-2019 Yılları Arasında Uygulanmış İhracat Kısıtlamalarındaki Yıllık Yeni Müdahalelerin Düzeltilmiş Bazda Sayıları	s. 42
Şekil 6: 2009-2019 Yılları Arasında Uygulanmış İhracat Teşviklerindeki Yıllık Yeni Müdahalelerin Düzeltilmiş Bazda Sayıları	s. 44
Şekil 7: 2018 Yılına Ait İlk Altı Aylık DTÖ Üyeleri Tarafından Bildirilmiş Anti-Damping Soruşturmaları	s. 45
Şekil 8: 1995-Haziran 2018 arasında DTÖ Üyeleri Tarafından Bildirilmiş Telafi Edici Vergi Miktarları	s. 47
Şekil 9: 1997-2017 Yılları Arasında Yapılmış Çevreyle Alakalı Bildirimler	s. 52
Şekil 10: 1995-2018 Yılları Arasındaki TBT Bildirimler	s. 58
Şekil 11: TBT Komitesinin Ele Aldığı Belirli Ticaret Önlemleri	s. 59
Şekil 12: 2000 – 2018 Yılları Arası Gelişmekte Olan Ülkeler Dahil Sunulan Bildirimler	s. 61
Şekil 13: 2009-2019 Yılları Arasında Uygulanmış Yıllık Yeni Müdahalelerin Düzeltilmiş Bazda Sayıları	s. 69
Şekil 14: ABD'nin Ticaret İstatistikleri: İhracat, İthalat, Ürünler, Gümrük Tarifeleri, GDP ve Bununla İlgili Ticaret Göstergeleri	s. 73
Şekil 15: Çin'in Ticaret İstatistikleri: İhracat, İthalat, Ürünler, Gümrük Tarifeleri, GDP ve Bununla İlgili Ticaret Göstergeleri	s. 76
Şekil 16: İngiltere'nin Ticaret İstatistikleri: İhracat, İthalat, Ürünler, Gümrük Tarifeleri, GDP ve Bununla İlgili Ticaret Göstergeleri	s. 79
Şekil 17: 2007-2018 Yılları Arasında Türkiye'ye Yönelik Başlatılan ve Yürürlükte Olan Önlemler	s. 82

Şekil 18: 2018 Yılında Türkiye’ye Yönelik Başlatılan ve Yürürlükte Olan Önlemler

s. 83

GİRİŞ

Ülkeler arasındaki ticaretin tarihi, bir anlamda, korumacılık ve serbest ticaret görüşleri tartışmasının tarihi olarak değerlendirilebilir. Tarih boyunca üretimin arttığı ve üretim fazlalarının ortaya çıktığı refah dönemlerinde serbest ticaret görüşü ön plana çıkarken; kriz, savaş ya da doğal afet gibi refah azaltıcı olarak tanımlanabilecek bir döneme girildiğinde korumacı politikalar ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla bu politikaların rekabetinden çok aralarındaki döngüsel ve belki de tamamlayıcı ilişkiden söz etmek daha anlamlıdır. Diğer yandan, gelişmiş ülkelerin ekonomik açıdan başarı öyküleri değerlendirildiğinde, geçmişlerindeki ve hatta bugün de uyguladıkları korumacı politikalar özel olarak ele alınmayı hak etmektedir. Dış ticarete korumacılığın Merkantilist dönemde neredeyse tüm Avrupa’da, Alexander Hamilton ve Henry Charles Carey’in referansıyla Amerika Birleşik Devletleri’nde ve Friedrich List’in önderliğinde Almanya’da ortaya çıkması ve bu ülkelerin bugünün gelişmiş ülkeleri olmaları tesadüfi bir olgu olarak değerlendirilemez. Bu bağlamda korumacılığın gelişmişlik ile ilişkisi her dönemde önemini ve güncelliğini koruyan bir tartışma olarak bu tezin de konusunu oluşturmaktadır.

Ülkelerin dış dünya ile ticaret yapmaması, diğer bir deyişle dışa kapanmasının kaynak yetersizliğini ve yoksulluğu beraberinde getireceği gerekçesiyle literatürde karşıtlarının da olduğu korumacılık görüşü, bir kavram olarak yerli ekonomi lehine her türlü müdahale olarak tanımlanabilir. Bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere, ekonomik gücü artırmada korumacılık politikalarının etkisi büyüktür ve bu politikalar ticarete doğru noktadan başlamayı ve yapılan ticaretten kazançlı çıkmayı sağlamaktadırlar. Her ne kadar serbest ticaret savunucuları tarafından küreselleşmeden ve sınırların kalktığından bahsedilse de pür serbest ticaret bir varsayımdır ve ülkeler her zaman önce ulusal çıkarlarını korumayı, ekonomilerini güçlendirmeyi istemekte ve korumacı politikalara başvurmaktadır.

Dış Ticarete Korumacılık ve Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyine Etkileri başlıklı bu tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde korumacılık ve serbest ticaret olguları kavramsal olarak ortaya konmakta; ana iktisat akımları, gelişmiş ve az gelişmiş-gelişmekte olan ülkelerdeki iktisadi eğilimin yönü tezin konusu

erevesinde vurgulanmaktadır. İkinci bölümde dış ticarete korumacılığın nedenleri açıklanmakta ve korumacılığın araçları tanıtılmaktadır. Son bölümde ise Yeni Korumacılık anlayışı tartışılmakta ve bu bağlamda uygulanan tarife dışı engeller, imzalanan anlaşmalar ve son olarak da 2008 Krizinden sonra gelişmiş ölkelerde bu yönde atılan adımlar değeriendirilmektedir. Farklı ölkelere ait makro veriler ışığında yapılan bu değeriendirmeler, bugünün gelişmiş ölkelerinin bu düzeye varmalarında ve ekonomik güç bakımından yerlerini korumalarında korumacılığın rolünü ortaya koymaktadır. Bu anlamda az gelişmiş ve gelişmekte olan ölkelere de stratejik ticaret politikası ekseninde bir politika önerisi çıkarımında bulunulabilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHTE KORUMACILIK YAKLAŞIMI

1. TANIMSAL ÇERÇEVE

1.1. Korumacılık

Rıdvan Karluk Uluslararası Ekonomi adlı kitabında korumacılığı “Koruma, dünya fiyatlarının üzerinde üretim yapan dahili üreticileri ithal mallarının rekabetinden sakınmak için bir tarife ile ithal mallarının iç piyasadaki fiyatlarını yükseltmektir.” şeklinde açıklamıştır. İlhan Ayverdi’nin yazdığı Misalli Büyük Türkçe sözlükte korumacılığı “Bir ülkenin sanayi, ziraat ve ticaretini yabancı ülkelerin rekabetinden korumak için tedbir almayı hedefleyen ve alınan tedbirleri içeren sistem, himayecilik” olarak tanımlamaktadır.

Prof.Dr. Pars Tuğlacı İngilizce-Türkçe Ekonomi ve Hukuk Terimleri Sözlüğünde “protection” yani koruma, himaye, muhafaza anlamındaki sözcüğü “Bir ülkenin yerli tarım ve sanayisini korumak maksadıyla yabancı mallara ithal yasağı koyma veya ithal edilen mallara ağır vergi koyma” olarak tanımlamıştır.

1.2. Serbest Ticaret ve Korumacılık Karşılaştırması

Joan Robinson’ a göre “Düşünceler, etki ve tepki süreciyle gelişirler, fakat bu süreç sarmal (helezoni) olmalı, bir döngü olmamalıdır”¹. Korumacılık ve serbest ticaret kavramları da tarih boyunca etki tepki süreciyle gelişmiştir. Bu süreç Merkantilistler ve Fizyokratlara kadar götürülebilir². Merkantilizm müdahaleciliği, Fizyokrasi ise liberalizmi savunmuştur³. Kavram olarak serbest ticaret Prof. Dr. Pars Tuğlacı İngilizce-Türkçe Ekonomi ve Hukuk Terimleri Sözlüğünde “free trade” yani “yüksek gümrükten muaf (bağışık) uluslararası ticaret” olarak tanımlanmıştır.

¹ Gülten Kazgan, **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, 6. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 9.

² Russel D. Roberts, **Tercih: Bir Serbest Ticaret ve Korumacılık Öyküsü**, çev. Mustafa Acar, 8. Baskı, Liman Kitapları, Ankara, 2013, s. 13.

³ Sadık Acar, **Uluslararası Reel Ticaret: Teori, Politika**, 4. Baskı, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2012, s. 5.

2. TEMEL İKTİSAT AKIMLARININ KORUMACILIK YÖNÜNDEKİ GÖRÜŞLERİ

2.1. Merkantilizm

Latince de “merkant” tüccar ya da tacir, “merkantil” ise ticaret ya da ticarete ait anlamına gelmektedir. Bu köklerden türeyen “merkantilizm” e ticari kapitalizm denilmiştir⁴.

Merkantilizm, Orta Çağdaki feodalite’ye tepki olarak doğmuştur. Merkantilizm Batı Avrupa’da İngiltere’de ve İspanya’da Bulyonizm, Fransa’da Kolbertizm, Almanya’da ve Avusturya’da Kameralizm olarak Ortaçağ’ın sonuyla Sanayi Devrimi arasında (1450-1750) neredeyse 300 yıl devam etmiştir. Bulyonizm yani külçecilik, altın ve değerli madenleri ülke zenginliğinin tek kaynağı olarak gören bu nedenle de altın ve değerli madenlerin ihracatını sıkı bir şekilde yasaklayan merkantilizm politikasını ifade eder. Kolbertizm, sanayinin gelişmesi için devletin uyguladığı merkantilizm politikalarıdır. Bu politikalar sanayi sektöründe ihracatı teşvik ederken sadece hammadde ithalatını serbest bırakma yönündeydi. Kameralizm ise ticari kapitalizm yönündeki merkantilist politikalarıdır.

Merkantilistlere göre dünya serveti sabitti. Bu nedenle birbirleriyle ticaret yapan ülkelerin çıkarları arasında bir çelişki bulunmaktaydı. Çünkü ticarete bir tarafın kazancı diğer tarafın kaybı pahasına gerçekleşiyordu. Merkantilizmin dış ticaret politikası yoğun devlet müdahaleciliğine dayanmaktaydı. Merkantilistler ihracatın arttırılıp, ithalatın azaltılmasına önem vermişlerdi. Altın ve değerli madenleri servetin kaynağı olarak görmekteydiler. İhracat altın girişine sebep olurken ithalat altın çıkışına neden olmaktaydı. Bu nedenle ihracatın artması için tüccarları korurken ithalatı mümkün olduğunca azaltmaya çalışmışlardı⁵. Ürün ithalatının azaltılması için gümrükleme ve yasaklama yoluna giderken, yerli sanayinin gelişmesi için gerekli olan hammadde ithalatını serbest bırakmışlardı⁶. Merkantilistlere göre gümrüklerin korumacı-himayeci etkileri vardı⁷.

⁴ Hüseyin Karakayalı ve İlkey Dilber, **Kuramlarda Büyüme ve Kalkınma**, Emek Matbaacılık ve Yayıncılık, Manisa, 2010, s. 46.

⁵ Acar, s. 8.

⁶ Karakayalı ve Dilber, s. 49.

⁷ Acar, s. 10.

On yedinci yüzyılın ortalarından itibaren neredeyse bütün Merkantilist yazarlar tarafından önerilen dış ticaretteki yoğun korumacılık eleştirilerek piyasada fiyatların serbest dalgalanmaya bırakılması gerektiği düşüncesi ön plana çıktı⁸.

Ticari kapitalizmin uzantısı olarak sanayi kapitalizminin başında ihracatı özendiren korumacılık, sanayii güçlendirdi. Dönemin en gelişmiş sanayi ülkesi İngiltere’ydi ve onu Fransa takip ediyordu. Ticari kapitalizm boyunca hakim ideoloji olan Merkantilizm de İngiltere ve Fransa’da ticari kapitalizm sonucu evrilen sanayi kapitalizmi neticesinde yerini Merkantilizme tepki olarak ortaya çıkan ve liberal bir doktrin olan Fizyokrasi’ye bırakmıştı⁹.

2.2. Liberal Doktrin ve Fizyokrasi

Fizyokratların iktisat politikası “Laissez faire-laissez passer” şeklindeydi. Laissez faire, çalışma hürriyeti, laissez passer, ülke içinde malların serbest dolaşımı anlamına gelmekteydi¹⁰.

Fizyokrasi, tarımı ihmal eden Merkantilistlere karşı girişimci çiftçiye, tarımsal üreticiye önem veren Fransız düşünürlerin öğretisidir. Fizyokrat öğretiyeye göre ekonomik hayatta “doğal bir düzen” vardır. Doğal düzen en akılcı düzendir¹¹. Fizyokratlara göre devletin ekonomik hayatın işleyişine müdahalesi olmamalıydı, devlet sadece piyasadaki tabii kanunların işlemlerini sağlayacak hukuk sistemini kurmakla yetinmeliydi¹². Tabii Kanun, ticari faaliyetlerin bütün engellerden uzak olmasını, toprak ve taşınır mallar üzerinde hususi mülkiyeti, anlaşma serbestisini ve iktisadi girişim serbestisini gerektirmekteydi¹³. Fizyokratların müdahaleci olmayan devlet ve iktisat politikalarındaki aşırı serbesti anlayışları Merkantilizmin yoğun devlet müdahaleciliğine bir tepkiydi. Bu tepki Liberal doktrinin ortaya çıkmasını sağlamış ve 1756’da F. Quesnay’in ilk makalesinin Grande Encyclopedie’de yayınlanması ile iktisatta okul çağına başlamasını sağlamıştır. Adam Smith’in

⁸ Ahmet Okur, **İktisadi Düşüncenin Evrimi**, 2. Baskı, Emek Matbaacılık ve Yayıncılık, Manisa, 2007, s. 41.

⁹ Kazgan, s. 40.

¹⁰ Acar, s. 12.

¹¹ Karakayalı ve Dilber, s. 50.

¹² Kazgan, s. 49.

¹³ Kazgan, s. 50.

1776'da yayınlanan kısaca Milletlerin Zenginliği olarak bilinen eseri ile de Klasik Okul'un başladığı kabul edilmektedir¹⁴.

2.3. Klasik Okul

Fizyokrat Okul değerin ana kaynağını tarım olarak görmüş, felsefelerinin odak noktasını tarım kabul etmiştir. Oysa Azalan Verimler Yasası değerin kaynağının tarım olamayacağını ortaya koymuştur. Bunun  zerine iktisatçılar değerin kaynağının sanayi olduğu yaklaşımına yönelmişlerdir. İngiltere'nin sahip olduğu yüksek sanayileşme düzeyinin, kapital birikiminin ve geniş sömürgelerinin sonucunda korumacılığın ülkeye artık zarar getireceği düşünülmüş ve serbest ticaretin benimsenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ancak serbest ticaretin gerçek anlamda uygulanmaya geçmesi biraz gecikmeli olarak gerçekleşmiş; öncelikle yoğun korumacılık benimsenerek diğer ülkeler karşısında teknolojik liderlik ele ge irilm ş; 1846'da Merkantilist dönemden kalma ithalat sınırlamaların kaldırılması ile süreç başlamış ve ilk olarak da buğday ithalatı serbest bırakılmıřtır¹⁵.

Klasik  ktisadın babası kabul edilen Adam Smith, Fizyokratların doğal düzen felsefesinden etkilenmiştir. A. Smith'e göre kendi çıkarları peşinde koşan birey toplumsal çıkarlara da hizmet etmiş olurdu. Bu nedenle devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerekirdi. A. Smith Fizyokratların laissez-faire görüşüne de sıkı şekilde bađlıydı¹⁶.

A. Smith Milletlerin Zenginliği adlı eserinde "i  ticaretle, ülke, hiçbir zaman ne daha zengin ne daha yoksul olabilir"i¹⁷ ifadesini kullanmış; "Her tedbirli aile başkanı için baş kural, evde yapılması, satın alınmasından pahalıya geleni, hiçbir zaman evde yapmaya kalkmamaktır" ve "Kendi başına her ailenin gidişinde tedbir sayılacak şey, büyük bir ülkenin tutumu için hiç de budalalık olmaz"¹⁸ diyerek eklemiştir.

¹⁴ Okur, s. 49.

¹⁵ Okur, s. 64.

¹⁶ Kazgan, s. 51.

¹⁷ Adam Smith, **Milletlerin Zenginliği**,  ev. Haldun Derin, 5. Baskı, Türkiye iş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 461.

¹⁸ Smith, s. 486.

A. Smith'in görüşleri, uluslararası iş bölümü ve uzmanlaşma ile ülkelerin karşılıklı olarak kazançlı çıkabilecekleri tezini savunan Mutlak Üstünlük teorisine dayanmaktaydı. Bu teorisini Milletlerin zenginliği adlı eserinde "Dış ticaret, aralarında yapıldığı türlü türlü ülkelerin hepsine, bir düzine büyük ve önemli hizmetlerde bulunmaktadır. Hepsi de bundan büyük fayda görür. Ama genel olarak en çok faydalanan tacirin olduğu ülkedir"¹⁹ şeklinde belirtmiştir. A. Smith tam bir vatanseverdi, serbest ticareti şiddetle savunmasındaki temel düşünce de sanayisi üstün olan İngiltere'nin bundan avantaj sağlayacak olmasıydı yine bu vatanseverliği neticesinde İngiltere'nin serbest dış ticaretinde bazı sınırlamalar getirmesi gerektiğini de belirterek bu konuyu Milletlerin Zenginliği adlı eserinde "Gerçekte, bir gün gelip İngiltere'ye büsbütün ticaret serbestliği verileceğini ummak, orada bir Masal Dünyası ya da Düş Ülkesi kurulacağını beklemek kadar anlamsızdır"²⁰ şeklinde ifade etmiştir.

A. Smith'in Mutlak Üstünlük teorisi herhangi bir ülkenin bütün malların üretiminde diğer ülkeye göre mutlak olarak üstünlüğe sahip olması durumunda ticaret yapılamayacağı ilkesine dayanmaktaydı; ancak bu teori pratikte geçerli değildi. Smith'in teorisindeki bu eksiklik David Ricardo tarafından giderilmeye çalışılmıştır. Ricardo'ya göre ülke, diğer ülkeye göre tüm malların üretiminde mutlak olarak üstünlüğe sahip olsa da iki ülke arasında ticaret yapılabilir ve bundan kazançlı çıkılabilirdi. Ricardo'nun ortaya koymuş olduğu serbest ticaret fikri bugün de geçerliliğini korumaktadır. Günümüzde hala serbest ticaret savunucuları tezlerini Ricardo'nun görüşlerine dayandırmaktadırlar.

Ricardo dış ticaret hadlerinin alt ve üst sınırlarını açıklamış fakat fiili mübadele haddini açıklayamamıştı. Bu konudaki eksikliğe uluslararası mübadele kanunu ile John Stuart Mill açıklık getirmiştir. Mill, servet ve gelir paylaşımı konularında müdahaleciliğe yönelmiştir²¹. Klasik iktisat da Mill ile sona ermiş yerini Neo-Klasik iktisat öğretisine bırakmıştır.

¹⁹ Smith, s. 476.

²⁰ Smith, s. 503.

²¹ Acar, s. 36.

2.4. Neo-Klasik İktisat

Neo-Klasik Okul, 1870'li yıllarda birbirinden habersiz şekilde William Stanley Jevons, Carl Menger ve Hermann Heinrich Gossen tarafından geliştirilen iktisadi ekoldür. Bu okulun Alfred Marshall ile başladığı kabul edilmektedir²².

Neo-Klasik Okul esas itibariyle laisses-faire anlayışına sıkı şekilde bağlı kalmış ve bu anlayışın 1. Dünya Savaşına kadar olan dönemde savunuculuğunu yapmıştır. Esas itibariyle Marshall, Carey ve List serbest ticaretten asıl yararlananın İngiltere olduğunu bilmelerine rağmen uzun zaman boyunca laisses-faire görüşünün uzantısı olduğu için bunu göz ardı etmişlerdir²³.

1929 Büyük Ekonomik Buhranı serbest ticarete olan güveni sarsarak ekonominin müdahale olmaksızın kendiliğinden dengeye gelemeyeceğini, devletin ekonomiye müdahale etmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. John Maynard Keynes 1936 yılında basılan Para, Faiz ve İstihdam Genel Teorisi adlı eserinde müdahaleci görüş üzerinde yoğunlaşmıştır. Keynes'e göre "laisses-faire anlayışı fırtınasız bir deniz sistemiydi. Koşulların elverişli olması durumunda önemli ölçüde üretim performansı gösterme yeteneğine sahip olmakla birlikte yapısı itibariyle istikrarsızlığa eğilimliydi"²⁴.

2.5. Tarihçi Okul

19. yüzyılın sonunda Klasik iktisada tepki olarak ortaya çıkmış ve özellikle Almanya'da egemen olmuştur. Klasik iktisatçılar tümdengelim yöntemini benimsiyor; iktisadi olayları zaman ve ülke ayrımı yapmaksızın ele alıyordu. Tarihçi okul bunu reddederek iktisadi olayların sosyal olaylar olduğunu ve içinde yaşanılan zamana ve çevreye göre değişiklik göstereceğini ileri sürüyordu. İktisat politikalarının temelini ise devlet müdahaleciliği oluşturmuştur. Bu okulun başlıca temsilcileri Roscher, Knies ve Hildebrand'tır.

²² Okur, s. 120.

²³ Kazgan, s. 160.

²⁴ Okur, s. 154.

Tablo 1: Dünya Sanayi ve Ticareti Yıllık Ortalama Büyüme Oranları

	Dünya Sanayii	Dünya Ticareti
18. yüzyıl	1.5 ^a	1.1 ^b
1780-1830	2.6	1.4
1830-1840	2.9	2.8
1840-1860	3.5	4.8
1860-1870	2.9	5.5
1870-1900	3.7	3.2
1900-1913	4.2	3.7
1913-1929	2.7	0.7
1929-1938	2.0	-1.15
1938-1948	4.1	0.0
1948-1971	5.6	7.3
a. 1705-1785 dönemi b. 1720-1780 dönemi		

Kaynak: Michel Beaud, Kapitalizmin Tarihi 1500-2010, çev. Fikret Başkaya, 3. Baskı, İstanbul, 2018, s. 131. (18. Yüzyıl-1870), s. 296. (1860-1971)

Tabloda, merkantilist akımın benimsendiği 18. yüzyılda uygulanan korumacı politikalar neticesinde dünya ticaretinde yıllık ortalama büyüme oranının 1.1 olduğu, merkantilizm akımının yerini klasik iktisada bıraktığı 1776 sonrası dönemde ise bu oran 2.6'ya çıktığı görülmektedir. Yine 1846'da ithalat sınırlamalarının kaldırılarak ticarete daha fazla serbesti getirilmesinin, söz konusu tarihten itibaren ticaretteki yıllık büyüme oranını 3.5'e yükselttiği görülmektedir.

3. GELİŞMİŞ ÜLKELERDEKİ İKTİSADİ EĞİLİMİN YÖNÜ

İktisadi akımların gelişmiş bazı ülkelerde nasıl etkiler yarattığı ve söz konusu ülkelerin gelişme dönemlerinde izledikleri politikalar ana hatlarıyla aşağıdaki şekilde değerlendirilebilir.

3.1. İngiltere’de Korumacılık Eğilimleri

İngiltere, 1567’de Protestan Flaman tekstil işçilerinin İspanyanın bağımsız olmasıyla beraber göç etmelerinin sonucu İspanya’ya karşı, 1. Elizabeth döneminde Hollanda’ya yapılan ham yün ihracatını tamamen yasaklayarak Hollanda’ya karşı ve 18. yüzyılda Fransa’ya karşı ticari hamlelerde bulunmuştur. İngiltere’nin 17. yüzyılın başından itibaren sömürgelerini arttırması dış ticaret hacmini de on kat arttırmıştır. Ticaret hacmindeki bu artış, üretimi iyice geliştirerek tekstil ve dokuma imalatçılarının çalıştırdıkları insan sayısının oldukça artmasına neden olmuş ve bu durum da teşvik ve korumalara olan ihtiyacı arttırmıştır. 1621’de Thomas Mun da dış ticaretin önemine vurgu yaptığı söylevini yazmıştır. Thomas Mun’un 1622 yılında yayınlanmış olan Dokumacılık Komisyonu Özel Konsey Raporu merkantilizme dayalı söylemler içermiştir²⁵.

İngiltere’de dönemin Başbakanı olan Robert Walpole’nin 1721’de uygulamaya koyduğu yasa ile imalat sanayisinin korunması yönünde sıkı bir korumacılık programının başladığı görülmektedir. Nitekim bu uygulama 1820’li yıllara kadar yürürlükte kalarak İngiltere’nin büyük bir ekonomik gücü eline geçirmesini sağlamıştır. 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde İngiltere’nin artık iktisadi olarak güçlü konuma gelmesi ayrıca sanayicilerin serbestleşme yönündeki baskıları sonucu İngiltere kısmen korumacı politikalarından uzaklaşmaya başlamıştır. İngiltere’de 1815’de yürürlüğe giren Tahıl Yasaları ve bazı mamul mallar üzerindeki gümrük tarifeleri 1846 yılına gelindiğinde kaldırılmıştır. Gümrük tarifelerinin tamamen kaldırılması ise ancak 1860 yılında gerçekleşmiştir²⁶.

3.2. ABD’de Korumacılık Eğilimleri

18. yüzyıl sonlarına gelindiğinde İngiltere’nin yüksek korumacılığına karşı ilk büyük tepki, dönemin geri kalmış ülkesi olan ABD’den gelmiştir. Bazı iktisatçılar ABD’nin de İngiltere gibi sanayileşme sürecinde korumacı politikalar uygulaması

²⁵ Michel Beaud, **Kapitalizmin Tarihi 1500-2010**, çev. Fikret Başkaya, 3. Baskı, Yordam Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 38-39.

²⁶ Ha-Joon Chang, **Sanayileşmenin Gizli Tarihi**, çev. Emin Akçaoğlu, 6. Baskı, Eylül Yayınevi, Ankara, 2015, ss. 69-77.

gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bu iktisatçıların başında gelen ve ABD'nin de ilk Hazine Bakanı olan Alexander Hamilton 1791 yılında ABD kongresine “ABD gibi geri kalmış bir ülke başlangıç döneminde bulunan endüstrilerini yabancı rekabetten korumalı ve bunları kendi ayakları üzerinde durabilecek noktaya kadar desteklemelidir” şeklinde bir rapor sunmuştur. Bu rapor Hamilton'un korumacılık yönündeki eğilimlerini ortaya koyarken aynı zamanda “bebek endüstri” terimini de ilk kez teoriye dönüştüren kişi olduğunu şeklinde de değerlendirilmektedir²⁷.

ABD'de korumacılık yönündeki teori Henry Carey tarafından kurulmuştur. Carey, tarım ve sanayinin başta İngiltere olmak üzere diğer ülkeler karşısında korunması gerekliliğini vurgulamıştır²⁸. Bu süreç, güçlü bir korumacılık yanlısı olan ve Hamilton'un “bebek endüstrileri” eğiliminin savunucularından Lincoln'un 1861 yılında başkan seçilmesi ve sınai mallar üzerindeki tarifeleri ABD tarihinin en yüksek seviyesine çıkarmasıyla devam etmiştir.

1913 yılında gerçekleşen seçimlerde iktidarın el değiştirmesi korumacılık eğilimlerinin biraz da olsa azalmasına yol açmasına karşın 1917 yılında ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'na katılması, bu eğilimin yerini yeniden korumacılığa bırakmasını sağlamış, tarifeler tekrar yükseltilmiştir. 1929'da patlak veren Büyük Ekonomik Buhran neticesinde ABD'de 17 Haziran 1930 yılında Herbert Hoover tarafından Smooth-Hawley Yasası imzalanmıştır. Bu yasa ABD'de zaten yüksek olan gümrük vergilerini ortalama %20 arttırmıştır.

ABD'deki korumacılık eğilimlerinin azalması ise ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde olabilmıştır.

3.3. Fransa'da Korumacılık Eğilimleri

Montchrestien, 1616 yılında adalet bakanına sunduğu Ekonomi Politik El kitabında Fransız merkantilizminin özetle “yurt içinde ticaretin teşvik edilmesi, yabancı tacirlerin ülkeden altın ve gümüş çıkarmasının engellenmesi, mesleklerin kurallara bağlanıp düzenlenmesi, meslek atölyelerinin kurulması” şeklinde olması gerektiğini dile getiriyordu. Kardinal Richelieu ve Colbert, Montchrestien'in fikirlerinin izinden gitmişlerdir. Richelieu'nun ölümünün ardından 1644'te tekstil

²⁷ Chang, s. 80.

²⁸ Acar, s. 202.

mallarına gümrük vergisi getirilmesi, 1659'da yabancı gemilerin taşıdıkları yüke ton başı vergi konulması gibi koruyucu önlemlere gidilmiştir. Ardından da Colbert 1664 ve 1667 tarihli gümrük vergileri gibi üretimin teşvikine yönelik korumacı önlemlere başvurmuş; imalat sanayisinin gelişmesi ve dış ticaretin desteklenmesini sağlamıştır²⁹.

İkinci Dünya Savaşı'nda aldığı yenilgi ve gelişmiş ülkelerde daha geniş yer bulan sanayi teşvik politikalarının sonucu olarak sanayisinin nispeten gerilemesi neticesinde Fransa, devletin ekonomik hayata daha fazla müdahale etmesine olanak tanıyacak “yönlendirici planlayıcı” uygulamalara yer vermiştir³⁰.

Fransa'da 1946-1952 arası dönemde kömür, demir çelik, elektrik enerjisi, çimento, tarımsal girdiler ve ulaştırma gibi stratejik öneme sahip sektörlerin yeniden inşa edilebilmesi için Birinci Plan yürürlüğe konulmuştur. Bu planların ana amacı ise dönemin başbakanı olan De Gaulle'nin diğer ülkelere güvenmeyerek Fransa'nın bağımsızlığını garanti altına almak istemesidir.

3.4. Almanya'da Korumacılık Eğilimleri

Almanya'da korumacılık uygulaması 1872'de Alman Birliğinin kurulmasından sonra başlamıştır. 1880'e gelindiğinde Bismark tarafından demir ve gıda maddeleri ithalatına gümrük vergisi uygulanmıştır³¹.

Friedrich List ile Almanya'da “romantik” akım iktisat teorisinde yer bulmuştur. List'e göre sanayisi yeni gelişen Almanya'nın korumacı politikalara ihtiyacı vardı. List, “Ülke bireylerinin ihtiyaçları yabancı mallarla tatmin oluyorsa bu milli ekonomi hiçbir zaman gelişmeyecek demektir” diyerek bazı teoriler ortaya koymuştur.

List'in bu teorileri; üretim gücü teorisi, gelişme aşamaları teorisi ve terbiyeci gümrük koruması teorisi şeklinde sıralanabilir.

Üretim Gücü Teorisi; sanayileşmek için devlet müdahalesinin gerekli olduğunu,

²⁹ Beaud, ss. 51-57.

³⁰ Chang, s. 98.

³¹ Acar, s. 204.

Gelişme Aşamaları Teorisi; tarım ve sanayi arasındaki dengenin kendiliğinden değil devlet tarafından imalat sanayisinin kurulmasıyla sağlanabileceğini bunun da “üretim gücünün kurulması” ile mümkün olacağını;

Terbiyeci Gümrük Koruması Teorisi ise yeni doğan sanayilerin korunması için yabancılarla rekabet edebilecekleri düzeye gelinceye kadar terbiyeci gümrük vergileri uygulanması gerektiğini ifade etmektedir³².

Klasikler, iktisat politikalarını ortaya koyarken tümünden gelimci bir yaklaşım izlemiş, ülkelerin içinde bulundukları ekonomik durumu göz ardı ederek serbest ticarete yönelmeleri gerektiğini öne sürmüşlerdir. Ne var ki daha önce korumacı politikaları şiddetle uygulayan ve rakiplerinden oldukça ileride olan İngiltere için bu yaklaşım doğru sonuca ulaştırırsa da Almanya gibi yeni sanayileşen ülkelerde geçerliliği sorgulanmalıydı.

Tablo 2: Ülkelere Göre Dünya Ticaretinin Dağılımı (% olarak)

	İngiltere	Fransa	Almanya	Avrupa'nın geri kalanı	ABD	Dünyanın geri kalanı
1780	12	12	11	39	2	24
1800	33	9	10	25	5	17
1820	27	9	11	29	6	19
1840	25	11	8	30	7	20
1860	25	11	9	24	9	21
1880	23	11	10	27	10	19
1913	16	7	12	29	11	25
1928	14	6	9	22	14	35
1938	14	4	9	20	10	43
1948	12	5	2	22	16	43
1958	9	5	8	26	14	38

Kaynak: Beaud, s. 151. (1780-1860), s. 198. (1880-1958)

³² Kazgan, ss. 168-169.

Tablo'da, İngiltere'nin 1776 yılı sonrası Klasik okul döneminin başlaması ve o döneme kadar uyguladığı sıkı korumacı politikalar neticesinde elde ettiği ekonomik güç ile dünya ticaretinde egemen olmayı başardığı açıkça görülmektedir.

Gelişmiş ülkelere baktığımızda sanayileşmelerinin başında korumacı politikalarla başvurulduğu, sanayileşmeleri gerçekleştikten sonra ise serbest ticarete yöneldikleri görülmektedir. Ancak bu ülkeler Birinci Dünya Savaşı, 1929 Büyük Ekonomik Buhranı ve İkinci Dünya Savaşı dönemlerinde serbest ticaret politikalarını terk ederek korumacı politikalarla yönelmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde, söz konusu ülkelerin ekonomilerini toparlamaları ve ileriki bölümlerde de ele alınacağı gibi uluslararası kuruluşların dünya ticaretini arttırma amacıyla kurulmaları ile birlikte, korumacı politikalardan uzaklaşılsa da bunlar kalıcı olamamış ve krizler dönemi yerini yeniden korumacı politikalarla bırakmıştır.

Tablo 3: Ülkelere Göre Dünya Sanayi Üretiminin Dağılımı (% olarak)

	İngiltere	Fransa	Almanya	Avrupa'nın geri kalanı	ABD
1820	24	20	15	37	4
1840	21	18	17	38	5
1860	21	16	15	34	14

Kaynak: Beaud, s. 134.

19. yüzyıl başlarında dünya sanayisi içerisinde en önemli paya sahip olan ülke İngiltere'ydi ve İngiltere'yi gecikmeli olarak Fransa ve Almanya izliyordu. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise ABD uyguladığı politikalar neticesinde sanayisini güçlendirmişti. 1800'lü yıllarda İngiltere'de makineleşme, motor kullanımı ve büyük fabrikalar gelişmekteydi. İngiltere'nin üretim araçları sektöründe meydana gelen ilerlemeye karşılık Fransa tüketim araçları üretiminde varlığını sürdürmeye devam ediyordu. İngiltere'nin toplam sanayi üretimi içinde üretim araçlarının payı 1881 yılında %47 iken, Fransa'da bu oran 1875-1884 yılları arasında %22 düzeyindeydi.³³

³³ Beaud, s. 134-135.

3.5. Diğer Bazı Gelişmiş Ülkelerde Korumacılık Eğilimleri

İngiltere, ABD, Almanya ve Fransa gibi bu günün gelişmiş ekonomileri aslında sanayileşme dönemlerinin başında korumacı politikalara geniş ölçüde yer vermişlerdir.

Japonya bugün nominal olarak dünyanın üçüncü büyük ve Satın Alma Gücü Paritesi bakımından dördüncü büyük ekonomisi olup, dünyanın ikinci büyük gelişmiş ekonomisi konumunda iken geçmişte geleneksel üretim tekniklerine sahip bir tarım ülkesiydi. Japonya'nın yaşadığı bu büyük ekonomik dönüşümün altında yatan politika ise 1953-1973 yılları arasında Japon hükümetinin uyguladığı sanayi sektörünü kısımlar halinde başlangıçta diğer ülkeler ile rekabet edebilecek düzeye gelinceye kadar korumaktı. Seçilen sektörde ihracat artıp, ticaretteki egemenlik sağlanarak üstün konuma geçildiğinde, diğer sektöre geçiş yapılacak ve bu süreç tüm sektörler de uygulanacaktı³⁴.

Çin ve Hindistan da gelişme dönemlerinde serbest ticareti uygulamak yerine korumacı politikalara başvurmuşlar ve yüksek tarife oranları kullanmışlardır³⁵.

Eskiden Kuzey Kore'den daha fakir durumda olan Güney Kore'nin bugün dünyanın en yenilikçi ülkelerinden biri olmasında, Asya'nın dördüncü büyük ekonomisi haline gelmesinde 1960'lı yıllarda serbest ticaretin yanında uyguladığı korumacı politikaların etkisi büyük olmuştur. Bu politikalar arasında bebek endüstrilerinin korunması, ithalat yasakları ve tarifeler yer alıyordu.

Genel hatlarıyla baktığımızda bugünün gelişmiş ülkelerinin sanayileşme süreçlerinde korumacı politikalara başvurduklarını görmekteyiz. Bu ülkeler sanayileşmelerinin başlarında bebek endüstrilerinin korunması, tarife ve sübvansiyon gibi politika araçlarından yararlanmışlardır.

³⁴ Paul Krugman, **Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü**, çev. Neşenur Domaniç, 5. Baskı, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 67.

³⁵ Chang, s. 46.

4. AZ GELİŞMİŞ-GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE İKTİSADİ EĞİLİMİN YÖNÜ

Bugünün gelişmiş ülkeleri sıkı bir şekilde serbest ticaret savunuculuğu yapmakta ve gelişmekte olan ülkelere de aynı yönde kimi zaman tavsiye kimi zaman da dayatma şeklinde serbest ticareti önermektedirler. Halbuki yeni sanayileşen ülkeler de sanayilerinin uluslararası düzeyde rekabet edebilir duruma gelmesi için başlangıçta bebek sanayilerin korunması, tarife ve sübvansiyonlara başvurulmasına ihtiyaç duymaktadır. Bu yapılmaksızın gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında gerçekleşen ticaretten gelişmiş ülkeler kazanç sağlarken, gelişmekte olan ülkeler aleyhine sonuçlar ortaya çıkmakta ve hatta bu ülkeler bağımlı hale gelebilmektedirler.

Myrdal, Singer, Prebisch, Nurkse gibi iktisatçılar bu konu üzerinde durmuşlardır. Bu konuda Singer ve Prebisch 1945 yılında, uzun dönemde dış ticaret hadlerinin sanayi malları ihracatçısı ülkeler lehine değiştiğini ileri süren “Singer-Prebisch Tezi”ni geliştirmişlerdir. Bu teze göre az gelişmiş ülkeler talebin gelir esnekliğinin düşük olduğu malları ihraç ederlerken; talebin gelir esnekliği yüksek olan malları ithal ettikleri için yapılan ticaret, az gelişmiş ülkelerin aleyhine sonuç doğurmaktadır.

Chang, “Sanayileşmenin Gizli Tarihi” adlı kitabında gelişmiş ülkeler için İncil’den alıntı yaparak “acımasız ve başı belada olanların durumlarından bile faydalanmaktan kaçınmayanlar” anlamına gelen “Kötü Samiriyeliler” ifadesini sıklıkla kullanmıştır.

Abdulkadir Duru, “Ekonomi Örgünöz” adlı kitabında gelişmiş ülkelerin çok uluslu şirketleri sayesinde zengin göründükleri ve aslında bu ülkeleri de o şirketlerin yönettiği şeklinde çıkarım yaparken; bu şirketlerin gelişmekte olan ülkelere başlangıçta ucuz ürün göndererek bu ülkeleri pazar ve daha sonra kendilerine bağımlı hale getirdiklerini vurgulamıştır³⁶.

³⁶ Abdulkadir Duru, **Ekonomi Örgünöz**, 2. Baskı, Özden Yayınları, İstanbul, 1977.s. 28-29.

İKİNCİ BÖLÜM

KORUMACILIĞIN NEDENLERİ VE ARAÇLARI

1. DİŞ TİCARETTE KORUMACILIĞIN NEDENLERİ

Devlet, ulusal güvenlik ve politik nedenler gibi bazı meta-ekonomik amaçlar ya da ödemeler bilançosunda dengenin sağlanması, bebek endüstrilerinin korunması, eksik rekabete dayalı oluşan piyasa aksaklıklarının giderilmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve istihdamın artırılması gibi ekonomik amaçlar ile dış ticarete müdahale etmek suretiyle korumacılık politikalarına başvurabilmektedir³⁷. Aşağıda bu konular kısaca açıklanmaktadır.

1.1. Ulusal Güvenlik

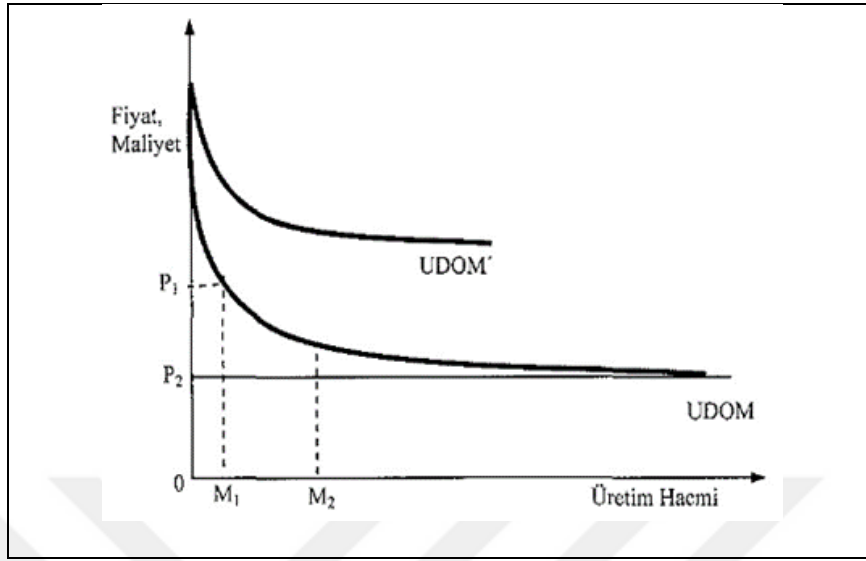
Ulusal savunma ile doğrudan ilgili olan endüstrilerin kurulması ve geliştirilmesi için dış koruma gereklidir. Liberalizmin önde gelen savunucularından Adam Smith dahi ulusal güvenlik, adalet, eğitim ve sağlık gibi konularda devletin işlevini kabul etmiştir.

1.2. Bebek (Genç) Endüstriler Tezi

Yeni gelişen ve ileride karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olacak sanayilerin optimum üretim düzeyine ulaşınca kadar dış rekabete karşı korunması gerekir. Bu korunmanın uygulanıp uygulanmayacağına karar vermede Mill-Bastable Testi etkilidir. Mill Testi ile özetle sanayi dalının gelişmeye elverişli ve bunu en kısa zamanda yapacak nitelikte olup olmadığına bakılırken; Bastable testinde üretim maliyetlerinin azalacak nitelikte olup olmadığına ve destek sürecindeki maliyetin kısa zamanda azalıp azalmayacağına bakılmaktadır.

³⁷ Ömer Tarık Gençosmanoğlu, **Uluslararası Ticarete Tarife Dışı Engeller ve Kullanım Kısıtları: Türkiye Örneği**, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014, s. 149.

Şekil 1: Genç Endüstriler Tezi

Kaynak: Seyidoğlu, s. 125

Şekile göre, ülke seçilen sanayi sektöründe OM_1 üretim hacmine, P_1 üretim maliyetine sahip iken P_2 dış rakiplerin fiyatlarını ve UDOM uzun dönem ortalama maliyet eğrisini göstermektedir. Sanayi sektörü bu durumda üretim maliyetinden daha düşük bir dış fiyatla rekabet edemeyecektir. Ülke bu durumda Genç Endüstriler Tezine göre korumacılık politikası uygulayarak P_1P_2 kadar bir gümrük vergisi koymalıdır. Bu vergileme üretim hacmi OM_2 'yi aşana kadar azalarak devam etmelidir³⁸.

1.3. Stratejik Ticaret Politikası

Korumacılığın nedenlerinden biri de günümüz ekonomik koşulları neticesinde korumacılığın bazı durumlarda serbest ticaretten daha iyi olduğunu öne süren Stratejik Ticaret Politikası görüşüdür. Bu politika, tekel durumunda bulunan ve aşırı kâr elde eden yabancı firmalara karşı rekabet koşullarının hükümet politikaları ile yerli firmaların lehine çevrilerek aşırı kârın yabancı firmalardan yerli firmalara kaydırılmasının mümkün olduğunu vurgulamaktadır³⁹.

³⁸ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**, 15. Baskı, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2003, s. 125.

³⁹ Gençosmanoğlu, s. 151.

Bu teori özü itibariyle dış ticarete stratejik öneme sahip ileri teknoloji endüstrilerin koruyucu politikalar ile geçici süreyle korunması gerektiği düşüncesine dayanır⁴⁰.

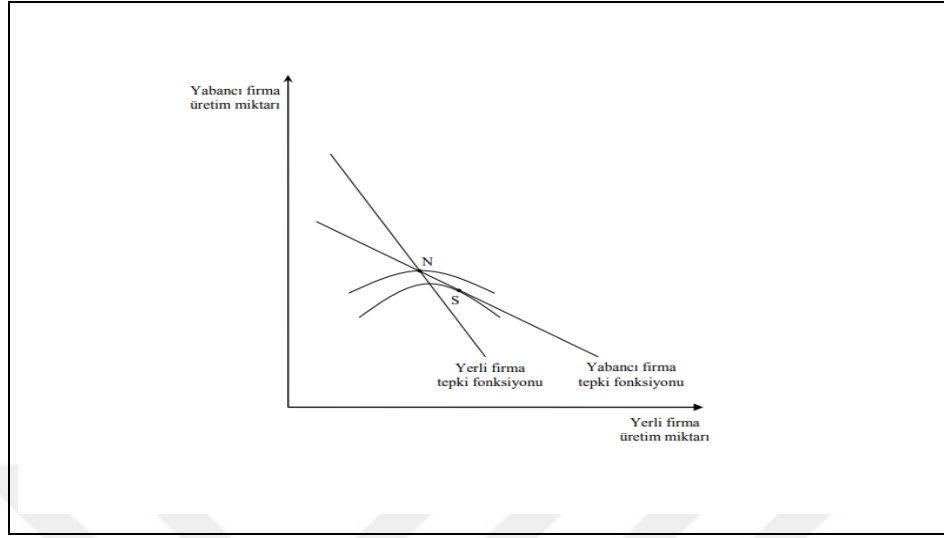
Stratejik dış ticaret yaklaşımı, yeni dış ticaret teorilerinin oligopolistik piyasa varsayımına dayanmaktadır. Bu yaklaşımda “rant (ya da kar) aktarıcı” ve “korunan yerli piyasa” olarak iki temel yaklaşımdan oluşmaktadır. Rant aktarıcı yaklaşım, hükümetin, ihracat vergisi ya da ihracat sübvansiyonu gibi politikalarla yurt içi “stratejik” sektörleri destekleyerek, o sektördeki yabancı firmalardan yerli firmalara doğru bir rant aktarımı yaratmasını ifade etmektedir. 1984 yılında Krugman tarafından ileri sürülen korunan yerli piyasa yaklaşımı ise ölçek ekonomilerini temel alarak korunan yerli firmaların iç ve dış piyasalarda karlılıklarını nasıl arttırdıklarını ve bu sayede yabancı ülke refahı pahasına yurt içi refahın nasıl yükseldiğini konu edinmiştir⁴¹.

Rant Aktarıcı Yaklaşımın asıl öncülünü yapan James Brander ve Barbara Spencer, yaptıkları analizde, Cournot rekabetine dayalı olarak iki ayrı ülkede faaliyet gösteren biri yerli, diğeri ise yabancı iki firmanın ürettikleri ürünlerin tamamını üçüncü bir ülkeye ihraç ettiğini varsaymıştır. Üretilen ürünlerin iç pazar talebinin sıfır olduğu düşünülmüş ve sosyal refahın yalnızca firma karlarından oluştuğu kabul edilmiştir.

⁴⁰ Seyidoğlu, s. 127.

⁴¹ Hatice Karaçay Çakmak, **Stratejik Dış Ticaret Politikaları**, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 2004, s. 48-66, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868886.pdf>

Şekil 2: Brander ve Spencer Modelinde Cournot Rekabetine Bağlı Olarak Üretim Miktarları

Kaynak: Tahir Kafadar, Stratejik Dış Ticaret Politikaları Ve Teknoloji Transferi, s. 11.

Tepki fonksiyonlarının kesişim noktası olan N noktası Nash dengesini vermekte ve bu noktada her iki firmanın da elde ettikleri karlar maksimum düzeyde gerçekleşmekte olup N noktasından geçen eğri yerli firmanın eş kar eğrisine karşılık gelmektedir. S noktasında, yerli firmanın devlet tarafından desteklenmesi ile üretiminin artması, yabancı firmanın üretiminin ise azalmasına bağlı olarak yerli firmanın bu noktada üretim yapması durumunda, Cournot-Nash dengesi için elde edeceği kardan daha yüksek bir kar elde edeceği görülebilir. Bu durumda yerli firmanın karında ve dolayısıyla ülkenin sosyal refahındaki artış verilen sübvansiyon miktarından daha fazladır. Optimal ihracat sübvansiyonu ise yerli firmanın tepki fonksiyonunun S noktasına kaymasını sağlayacak düzeyde olmaktadır⁴².

1.4. Dampinge Karşı Korunma

Damping, bir malın dış piyasalardaki fiyatının, iç piyasadaki fiyatından daha düşük tutulmasıdır. Geçici damping, yıkıcı damping, sürekli damping gibi çeşitleri vardır.

⁴² Tahir Kafadar, **Stratejik Dış Ticaret Politikaları Ve Teknoloji Transferi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Haziran 2002, <https://polen.itu.edu.tr/bitstream/11527/5963/1/1644.pdf>, ss. 11-12.

Dampingin belirli düzeyleri aşması haksız rekabete yol açarak ithalatçı ülkeyi zarara uğratabilir. İthalatçı ülke bu haksız rekabete dayalı zararını gidermek için bir tür gümrük vergisi olan anti-damping vergisi koyabilmektedir.

1.5. Ulusal Gelirin ve İstihdamın Arttırılması

Korumacılık uygulayan ülkelerde talep iç piyasada kalacak; bu da ödemeler bilançosu fazlasına, milli gelir ve istihdam artışına yol açacaktır. Ancak bunun mümkün olmasındaki ön koşul ülkedeki üretim kapasitesinin yeterli olmasıdır.

1.6. Ticaret Hadlerinin İyileştirilmesi

İthalat üzerine konulan yüksek gümrük vergileri ithalatın azalmasına yol açarak ticaret hadlerini ülke lehine geliştirebilir. Ancak burada önemli olan hangi malların ithalatına vergi konulacağı hususudur. İşlenmemiş ya da yarı işlenmiş malların ithalatına konulan vergi, vergiyi koyan ülke açısından üretimini ve ihracatını azaltıcı yönde olumsuz sonuçlar doğurabilir. Merkantilistler de zamanında buna dikkat ederek dış ticaret üzerinde sıkı müdahalelere başvurmalarına rağmen işlenmemiş ve yarı işlenmiş malların ithalatına karşı çıkmamışlardır.

1.7. Ulusal Pazarlık Gücünü Arttırma

Ülkeler gümrük tarifelerinde uygulayacakları indirim karşılıklı yabancı ülke piyasasında kolaylık isteme insiyatifine sahip olabilirler. Ayrıca ülkelerin, yüksek oranlı tarifeler karşısında misilleme yapma gücünü ellerinde bulundurmaları ve tarifeyi uygulayan ülkenin, bu durumun gümrük savaşına dönüşmesinden çekinmesini sağlayabilir.

2. DIŞ TİCARETTE KORUMACILIK POLİTİKASI ARAÇLARI

Ekonomide özel maliyetler ile sosyal maliyetler arasında bir farkın olmadığı tüm sektörlerde tam rekabet koşullarının gerçekleştiği, malların iç fiyat oranları ile uluslararası fiyat oranlarının eşit olduğu ve hiçbir müdahalenin olmadığı serbest piyasa koşullarında “Pareto Optimumu” sağlanmış olur. Pareto Optimumu’nun sağlandığı böyle bir durum birinci en iyi olarak kabul edilmektedir. Ancak bu durum teoride kalmaktadır çünkü gerçek hayatta karteller vardır ve bunlar birinci en iyinin gerçekleşmesini engellerler. Böyle bir durumda ekonomiye müdahale ederek dengenin sağlanması gerekir. Ekonomiye müdahale edilmesi sonucunda ulaşılan dengeye “ikinci en iyi” denilmektedir. Ancak ikinci en iyinin gerçekleşmesinde hangi korumacılık politikası araçlarına hangi sektörlerde başvurulması gerektiği mevcut dengesizliğin artmaması açısından önemli bir konudur⁴³.

Asım Erdilek ise bu konu hakkında piyasaların tümüyle denetimsiz ve kendi haline bırakılması durumunda ekonominin genel bir optimum dengeye gelip gelemeyeceği ile ilgili Neo-Klasik ve Keynesyen yaklaşımlar arasında önemli bir fark olduğunu ve Leontief’in, böyle bir optimuma tamamen denetimsiz, müdahalesiz ve planlamasız ulaşamayacağını savunduğunu belirtmiş; ayrıca genel dengede Arrow-Debreu modelleme çalışmalarında çok büyük varsayımlar olduğunu, serbest rekabet dengesinin pareto optimum dengesini sağlaması için bütün malların “future contingent” piyasalarının olması gibi çok ciddi bir koşulun gerçekleşmesi gerektiğini fakat bu koşulun gerçek dünyada sağlanamayacağını, dolayısıyla bu durumun da devletin müdahalesini haklı çıkartarak ekonomiyi ikinci en iyi teorisine götürdüğünü vurgulamıştır⁴⁴.

Dış ticarete korumacılık politikalarını geleneksel olarak tarifeler ve tarife dışı ticaret politikası araçları olarak ikiye ayırmak mümkündür. Tarife, “Uluslararası ticarete konu olan bütün mallara uygulanan gümrük vergilerini belirleyen liste”; tarife dışı kısıtlamalar ise “Gümrük vergisinin dışında, uluslararası mal ve hizmet

⁴³ Acar, ss. 208-209.

⁴⁴ Ercan Uygur, **İktisat Söyleşileri Görüşler Sorunlar Çözümler**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1991, s. 46.

akımlarının serbest ticaret koşulları altında gerçekleşmesini engelleyici her türlü araç ve politika” olarak tanımlanmaktadır⁴⁵.

2.1. Gümrük Tarifeleri

Gümrük tarifeleri ithal edilecek malların ithalatçı ülkeye girişleri esnasında alınacak verginin oranlarını gösteren liste şeklinde tanımlanmıştır. Gümrük tarifeleri ithalatçı ülke veya uluslararası anlaşmalar yoluyla belirlenmektedir. İthalatçı ülke tarafından belirlenen tarifelere “otonom tarife”, uluslararası anlaşmalarla belirlenen tarifelere ise “sözleşmeli (akdi) tarife” denmektedir⁴⁶.

Ticaret Bakanlığı’nın yaptığı sınıflandırmaya göre bir ürünün ithalatında spesifik, ad valorem ve bileşik (karma) vergi uygulanabilmektedir. Ad valorem vergi, ithalatı ürünün değeri üzerinden yüzdesel olarak tahsil edilen gümrük vergisi iken spesifik vergi, ürünün fiziksel birimi üzerinden tahsil edilen gümrük vergisidir. Bileşik vergi ise ad valorem ve spesifik verginin birlikte uygulandığı gümrük vergisidir⁴⁷.

Tarifeler hazineye gelir sağlama ve ülkede yeni gelişen sanayi dallarını dış rekabete karşı koruma işlevine sahiptirler. Yeni gelişen sanayi dallarının korunması fikrini tarihte ilk ortaya atan ve 1791 yılında bebek endüstrileri tezini teoriye döken kişi ABD’li Hamilton’dur. Hamilton’u yine ABD’li olan Carey takip etmiştir. Almanya da ise bu teori üzerine çalışmalar yaparak büyük katkı sağlayan kişi List olmuştur. List’in fikirleri Mill’i de etkilemiştir.

Tarifeler tek kolonlu, çift kolonlu ve üç kolonlu olmak üzere üçe ayrılmaktadırlar. Tek kolonlu tarifeler, her mala ülkeye bakılmaksızın tek tarife uygulanmasıdır. Çift kolonlu tarifeler, her mal için iki vergi uygulanmasıdır. Her iki vergi de kanunla konulmuşsa “maksimum-minimum formülü”, vergilerden biri uluslararası anlaşmalarla belirlenmişse kısmen anlaşmalı kısmen sözleşmeli tarife

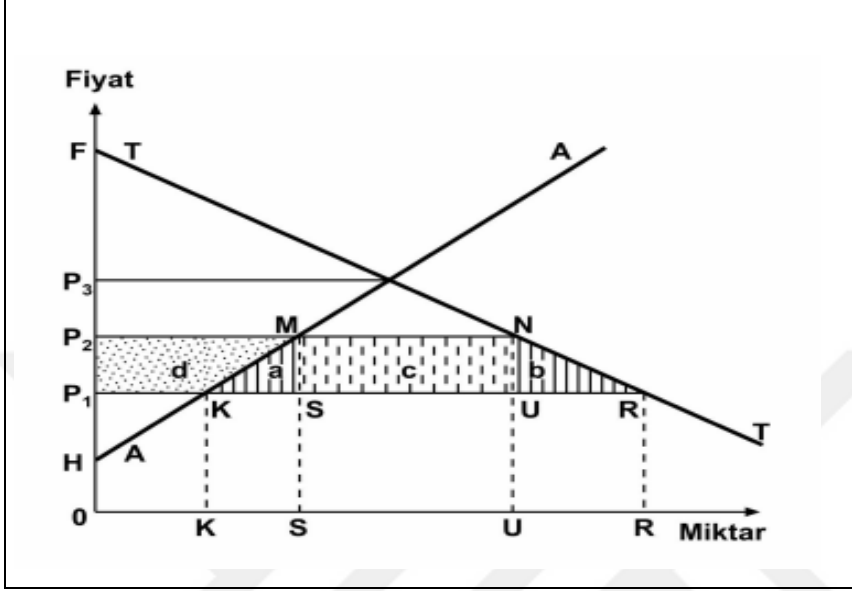
⁴⁵ Dünya Gazetesi Yayın Kurulu, **Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü**, 12. Baskı, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 2012, ss. 484-485.

⁴⁶ Ansiklopedik Ekonomi sözlüğü, s. 185.

⁴⁷ Ticaret Bakanlığı, “Dış Ticaret Politikası ve Vergiler”, 14.01.2019, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/fransa/pazar-bilgileri/dis-ticaret-politikasi-ve-vergiler> , 13.05.2019

sistemi olarak adlandırılır. Üç kolonlu tarife sisteminde ise üç vergi oranı vardır ve tercihli sistem olarak da anılmaktadır⁴⁸.

Şekil 3: Gümrük Vergilerinin Kısmi Denge Etkileri

Kaynak: Seyidoğlu s. 137.

AA ve TT tarife uygulanan mal için arz ve talep eğrilerini, OP_1 serbest piyasa dünya fiyatını göstermektedir. Bu durumda yurtiçi tüketim miktarı OR kadardır. Bu OR kadarlık tüketimin karşılanması için gerekli olan malın OK kadarı yurtiçinde üretiliyorken KR kadarı ithalat yoluyla karşılanmaktadır. Malın ithalatına uygulanacak P_1P_2 kadarlık bir vergi neticesinde malın serbest piyasa dünya fiyatı OP_1 'den OP_2 'ye çıkmaktadır. Yükselen bu fiyatlar yurtiçi üretiminin bir miktar artmasına yol açarak ekonomiyi OS 'ye getirir. Fiyatlardaki artış karşısında tüketici ise mala olan talebini UR kadar azaltarak OU miktarına çekecektir. Yeni durumda ithalat SU kadar gerçekleşir. İthalat hacmindeki KR 'den SU 'ya düşüşün UR kadarlık kısmı tüketimin azalmasına, KS kadarlık kısmı ise yerli üretimin ithalatı karşılamasına dayalıdır⁴⁹.

Şekildeki a üçgeninin alanı KS kadarlık malı üretmenin neden olduğu kaynak israfının yol açtığı üretim kaybını, b üçgeninin alanı tüketimde meydana gelen UR kadarlık kayba rağmen P_1P_2 kadarlık maliyet artışına yol açan tüketim kaybını

⁴⁸ **Ekonomi Sözlüğü**, s. 484.

⁴⁹ Seyidoğlu, s. 137.

gösterir. Bunun sonucunda ülke refahında a+b alanı kadarlık azalma meydana gelir. c dikdörtgeninin alanı devletin gümrük geliri elde etmesine dayalı gelir etkisini, d yamuğunun alanı ise fiyat artışına bağlı tüketicinin gelirindeki azalmaya karşılık fiyat ve üretim artışı dolayısıyla üreticinin gelirindeki artış kaynaklı ulusal gelirin tüketicilerden üreticilere yeniden dağılımını gösteren bölüşüm etkisidir⁵⁰.

Ancak burada belirtmek gerekir ki bu analizler gelişmiş ülkeler açısından yapılmıştır ve doğruluğu bu ülkeler açısından geçerlidir. Oysaki gelişmekte olan ülkelerde genç endüstriler tezinin de vurguladığı üzere sanayileşmenin başında gelişme yolundaki endüstrilerin ölçek ekonomilerinden yararlanarak dış piyasalarla rekabet edebilecek ölçeğe gelinceye kadar bir süre desteklenmesi gerekliliği dolayısıyla gümrük tarifeleri uygulanması pozitif etki yaratacaktır⁵¹.

2.1.1. Etken Dış Koruma

Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğünde Etken (Efektif) Koruma Oranı “ Nihai ürün ve girdiler için uygulanan gümrük tarifesinin (nominal koruma oranlarının), bir ülke sanayisi için, aynı malları üreten yabancı ülke sanayileri karşısında sağladığı gerçek koruma oranı” şeklinde tanımlanmıştır. Etken koruma, yurtdışındaki üretime ne oranda koruma sağlandığını gösterir.

İlk kez 1888’de F. W. Taussing tarafında ortaya atılmıştır. Daha sonra 1905’de Shuller ve 1930’da Haberler tarafından geliştirilmiştir. 1960’lardan sonra ise Barber, Humrey, Corden, Johnson, Grubel, Balassa, Basevi gibi iktisatçılar konu üzerinde teorik ve uygulamalı çalışmalar yapmışlardır⁵².

Etken koruma oranı en basit haliyle iç fiyatlar ile katma değerden (v’), dünya fiyatları ile katma değerin (v) çıkarılarak dünya fiyatları ile katma değere bölünmesi şeklinde hesaplanabilir. Bu oran, genellikle dünya fiyatları ile katma değerin büyük olması nedeniyle negatiftir⁵³.

$$\text{Etken koruma oranı} = (v' - v) / v$$

⁵⁰Dilek Aykut Seymen, **Dış Ticarete Yeni Korumacı Eğilimler ve Türk Dış Ticareti Açısından Değerlendirilmesi**, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2000, ss. 105-106.

⁵¹ Seyidoğlu, ss. 139-140.

⁵² Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi**, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 1998, s. 157.

⁵³ Karluk, s. 157.

Gelişmiş ülkeler etken koruma oranı ile tarifeleri ürünlerin işlenmişliği arttıkça yükseltme yoluna giderler. Bunun sonucu olarak az gelişmiş ülkeler ihracatlarını daha çok hammadde ya da yarı mamul şeklinde gerçekleştirmek durumunda kalırlar⁵⁴.

2.1.2. Optimum Gümrük Tarifesi

Gümrük tarifesi, ticaret hacmi fazla olan bir ülkenin ticaret hadlerinde bir iyileşme meydana getirmekte ancak ticaret hacmini daraltmaktadır. Ticaret haddindeki iyileşme olumlu etki yaratmaktayken ticaret haddindeki daralma olumsuz etki yaratmaktadır. Gümrük tarifelerinin arttırılması, ithalatına gümrük tarifesi uygulayan ülkenin ulaşabileceği en üst seviyedeki ticaret kayıtsızlık eğrisi yani en yüksek refah seviyesinin gümrük tarifesine maruz kalan ülkedeki teklif eğrisine teğet olduğu noktaya kadar ülkenin refahını arttıracak, o noktadan sonra ise dış ticaret hacmi daralmaya başlayarak toplam refahı azaltıcı yönde ilerleyecektir. Ülke refahını en yüksek seviyeye ulaştıran bu orana optimum gümrük tarifesi denilmektedir⁵⁵. Bu durum dünya ticaretinin yüksek olması dolayısıyla elindeki gücü kullanarak ithalatına gümrük tarifesi uygulayan ülke karşısında dünya ticaretindeki payı düşük olan ülkenin misilleme yapmasına yol açabilir. Bu misilleme gümrük savaşlarına diğer bir değişle ticaret savaşlarına dönüşebilir. Bu duruma gelen ülkelerin ithalatlarında bir azalma meydana gelir, bu durum da uluslararası ticaret hacmini daraltır.

2.2. Tarife Dışı Dış Ticaret Politikası Araçları

Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğünde Tarife Dışı Kısıtlamalar “gümrük tarifesinin dışında, uluslararası mal ve hizmet akımlarının serbest ticaret koşulları altında gerçekleşmesini engelleyici her türlü araç ve politika” olarak tanımlanmıştır. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)’na göre tarife dışı engeller gümrük vergileri dışında kalan ve serbest ticareti kısıtlayan bütün önlemlerdir.

⁵⁴ Seyidoğlu, s. 150.

⁵⁵ Seymen, ss. 27-28.

A. Deardoff ve R. Stern'in 1997 yılında yapmış oldukları çalışmada, tarife dışı engeller için tarifeler dışında ticarete uygulanan bütün engeller ve ticaretin teşvikine yönelik önlemler denilmektedir. Bu önlemlerin bir kısmını hükümetler tarafından açık bir şekilde belirtilen ve resmi nitelikteki hükümet karar ve düzenlemeleri oluşturuyor iken, diğer kısmını ise resmi olmayan uygulamalar oluşturmaktadır⁵⁶.

Tarife dışı dış ticaret politikalarına, ulusal refahın artırılması, asimetrik bilgi kaynaklı sağlık ve kalitenin farkına varılmaması sonucu çevre dostu üretim metotlarının geliştirilebilmesi, çevre kaynaklı nesli tükenmekte olan hayvanların ticaretini önlemeye yönelik piyasa aksaklıklarının giderilmesi, tarife uygulamak yerine üretim sübvansiyonu sağlayarak bebek endüstrilerin korunması, tekel piyasalarına yönelik kuralların uygulanması, komşunu fakirleştir politikaları, ulusal gelirin adil bir şekilde dağılımını sağlamak, bürokratik menfaatçiliği önlemek gibi amaçlar doğrultusunda başvurulabilmektedir⁵⁷.

Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası mali barışı tesis etmeye yönelik olarak GATT'ın imzalanarak gümrük tarifelerinin indirilmesi ile gümrük tarifelerinin eski önemini kaybetmesi de tarife dışı dış ticaret politikası araçları kullanımının artmasına neden olmuştur⁵⁸.

Tarife dışı engeller çok farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Bunlardan birkaç tanesine aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 4: Tarife Dışı Engellerin Bazı Uluslararası Kuruluşların Uyguladığı Şekilde Sınıflandırılması

1	Devletin dış ticarete müdahale politikası yoluyla bazı belirli mallarda dış ticarete tekel oluşturması ve bu malların ticaretini bizzat kendi yürütmesi
2	İhracatçı üreticilere maliyet azaltıcı yardımlar ve sübvansiyonlar
3	Hükümetlerin ve özel kuruluşların ithalatı kısıtlayıcı bürokratik engellemeleri
4	Selektif dolaysız vergiler
5	Selektif dahili yardımlar

⁵⁶ Seymen, s. 100.

⁵⁷ Gençosmanoğlu, ss. 157.

⁵⁸ Gelir İdaresi Başkanlığı, **GATT Bilgilendirme Rehberi**, 11.03.2019, https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/uluslararasi_mevzuat/gatt95.pdf, s. 5.

6	Kısıtlayıcı gümrük işlemleri
7	Anti damping düzenlemeleri
8	Kısıtlayıcı idari ve teknik düzenlemeler
9	İşletmelerin faaliyetlerini kısıtlayıcı uygulamalar
10	Yabancı yatırımlar üzerine kontroller
11	Uluslararası emek ve sermaye hareketlerini kısıtlayıcı politikalar
12	Selektif parasal kontroller ve ayrımcı döviz kuru politikaları

Kaynak: Karluk, s. 172.

GATT ise tarife dışı kısıtlamaları 40 başlık altında toplamıştır. Bunlar altı ana başlık altında toplanmaktadır.

Tablo 5: GATT Çerçevesinde Uygulanan Tarife Dışı Engellerin Geniş Kapsamlı Şekilde Sınıflandırılması

1	Miktar kısıtlamaları
2	İhracatın kontrolü
3	Tarife benzeri önlemler
4	Görünmeyen engeller
5	Fiyat denetimleri
6	Gözetleme ve izleme önlemleri

Kaynak: Karluk, s. 172.

2000'lerin başında Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development, UNCTAD) Ticaret Analizi Bilgi Sistemi, HS tabanlı tarife hattı düzeyinde HS 6 basamaklı kapsamlı bir bilgisayarlı bilgi sistemi olan TRAINS veri tabanı geliştirilmiş ve kodlama buna göre revize edilmiştir. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (BMTKK) bünyesinde oluşturulan Çoklu Kuruluş Destek Ekibi (ÇKDE) tarife dışı engellerin, “sıradan gümrük tarifeleri dışında, ticaret hacmini veya fiyatları ya da her ikisini değiştirerek uluslararası mal ticareti üzerinde potansiyel olarak ekonomik bir

etki yapan politika önlemleri” şeklinde tanımlamasını yaparak 2010 yılında tarife dışı engelleri yeni bir sınıflandırmaya tabi tutmuştur⁵⁹.

Tablo 6: Tarife Dışı Engellerin ÇKDE Sınıflandırılması

Önlemin Niteliği	Önlemler	
İthalatı Etkileyen Önlemler	Teknik Önlemler	A SBS önlemler
		B TTE önlemleri
		C Sevk öncesi inceleme ve diğer formaliteler
	Teknik Olmayan Önlemler	D Ticarete koruma önlemleri
		E Otomatik olmayan lisans, kota, miktar kısıtlamaları ile SBS ve TTE dışındaki kalan miktar kontrolleri
		F İlave vergi ve ücretler dahil fiyat kontrolleri
		G Mali önlemler
		H Rekabeti etkileyen önlemler
		I Ticaretle ilgili yatırım önlemleri
		J Dağıtım kısıtlamaları
		K Satış-sonrası servislere ilişkin kısıtlamalar
		L Sübvansiyonlar(ihracat sübvansiyonları hariç)
		M Kamu alımlarına ilişkin kısıtlamalar
		N Fikri mülkiyet hakları
		O Menşe kuralları
	P İhracatla ilgili önlemler	

Kaynak: Gençosmanoğlu, s. 168.

⁵⁹ Gençosmanoğlu, s. 168.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARİFE DIŞI ENGELLER ÇERÇEVESİNDE YENİ KORUMACILIK

1. YENİ KORUMACILIK

Gelişmiş ülkeler, tarih boyunca dünyadaki ekonomik konjonktüre bağlı olarak ekonomi politikalarını geliştirmişlerdir. Bu açıdan yeni korumacılığı açıklayabilmek için dünyada yaşanmış bazı ekonomik olayların gelişimini hatırlamak yerinde olacaktır:

- 1-1875-1914 yılları (altın para çağı dönemi ve ticari liberalleşme)
- 2-1914-1929-1944 yılları (savaş dönemi, durgunluk, korumacılık, depresyon)
- 3-1944-1970 yılları (kurumsal kapitalizm dönemi, ticari liberalleşme)
- 4-1970-1980 yılları (petrol krizi, stagflasyon, yeni korumacılık dönemi)
- 5-1980-2000 yılları (neoliberal politikalar, çok uluslu şirketler, ticari liberalleşme, rekabet, tarife dışı araçlar)
- 6-2000-2008 yılları (finansal küreselleşme)
- 7-2008- Günümüze son dönem (finansal kriz ve kur savaşları dönemi, yeni merkantilist dönem)⁶⁰.

1929 Büyük Ekonomik Buhranı sonrası gelişmiş ülkeler yine krizden çıkış planı olarak korumacılığa yönelmişlerdir. Her ne kadar miktar kısıtlamalarını engellemeye yönelik düzenlenen GATT 6. madde uyarınca gümrük vergileri ve diğer mali yükümlülüklerin haricindeki korumacı eylemlere yasaklama veya sınırlama getirilse de korumacılık yönünde gerçekleştirilecek gönüllülük esasına dayalı “ikili düzenlemelere bir tedbir getirilmemiştir⁶¹. Bu anlamda İngiltere, 1932 yılında Ottawa’da düzenlenen İmparatorluk Ekonomik Konferansı’nda “serbest ticaret ve

⁶⁰ Fatih Mangır ve Hakan Acet, “Serbest Ticaret ve Korumacılık, Avrupa Birliği’nde Malların Serbest Dolaşımı ve Türkiye’nin Uyumu”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Dr. Mehmet YILDIZ Özel Sayısı, 2014, s. 95.

⁶¹ Gençosmanoğlu, s. 72.

liberal imparatorluğun ortodoksisine kapsamlı bir meydan okuma” olarak görülen Commonwealth Tercihli Ticaret Sistemini kurmuştur⁶².

Serbestleşme yolundaki adımlar ise ancak İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde atılmıştır. 1944 yılında ABD’nin Bretton Woods kasabasında gerçekleştirilen “Birleşmiş Milletler Konferansı’nda, uluslararası para sisteminin yani gerek ülkelerin gerekse işletmelerin karşılıklı olarak mal ve hizmetleri satın almasına olanak tanıyan döviz kuru ve uluslararası ödeme sistemlerinin istikrarını sağlamak amacı ile Uluslararası Para Fonu (IMF)’nin, İkinci Dünya Savaşı’nda ekonomisi bozulan ülkelere mali destek sağlamak amacı ile Dünya Bankası (IBRD)’nin, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi ve dünya ticareti için istikrarlı bir ortam sağlanması amacı ile Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO)’nün kurulmalarına karar verilmiştir. Bu kurumlardan ITO’nun faaliyete geçirilememesi üzerine 1948 yılında yürürlüğe girdiği tarihten itibaren uluslararası ticareti düzenleyerek dünya ticaret hacminin genişlemesine önemli katkı sağlayan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) imzalanmıştır⁶³. Söz konusu gelişmeler doğrultusunda 1970’lerin başına kadar geçen yirmi beş yıllık süreçte dünya ekonomisinde önemli ölçüde bir büyüme meydana gelmiştir.

1973 yılında meydana gelen Petrol Krizi, petrol rezervi yeterli olmayan ülkelere kısa ve orta vadede ikamesinin mümkün olmaması nedeniyle talebi esnek olmayan petrol fiyatlarında ani bir artışa neden olmuştur. Fiyatlardaki bu artış talepte ilk etapta bir değişmeye yol açmazken, arzda azalışa neden olarak fiyatlar genel düzeyini arttırmış ve uluslararası alanda para dolaşımını daraltıcı yönde etkide bulunmuştur. Bu durum söz konusu ülkelere milli gelirden ithalat için ayrılan kısımda bir artışa böylelikle de marjinal ithalat eğiliminin yükselerek ödemeler bilançosunun açık vermesine yol açmıştır. Diğer taraftan petrol fiyatlarındaki artış aynı zamanda üretimi için petrolün gerekli olduğu özellikle otomobil ve kimya sanayisi gibi alanlarda işlev gören sektörlerde üretilen malların maliyetlerinde artış

⁶² Matthew Stubbings, “Free Trade Empire to Commonwealth of Nations: India, Britain and Imperial Preference, 1903–1932”, 01.12.2017, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07075332.2017.1405273?journalCode=rinh20>, (05.03.2019)

⁶³ Seymen, s. 67.

meydana getirerek üretim ve istihdamda olumsuz etkiler yaratmıştır⁶⁴. Bu gelişmeler Tablo 7 yardımıyla izlenebilir.

Tablo 7: Gelişmiş Ülkelerde Büyüme, Enflasyon ve İşsizlik

	ABD	İngiltere	Fransa	Federal Almanya	Japonya
GDP'nin Yıllık Büyüme Oranları*					
1960-1970	3.8	2.8	5.6	4.7	11.2
1970-1973	4.7	4.3	5.6	3.9	8.1
1973-1978	2.4	0.9	2.9	2.0	3.7
Tüketici Fiyat Endeksi**					
1973	114	128	120	119	124
1977	156	249	183	146	204
İşsiz Sayıları***					
1968	2.8	0.6	0.3	0.3	0.6
1973	4.3	0.6	0.4	0.3	0.7
1977	6.8	1.5	1.1	1.0	1.1
1979	6.2	1.3	1.4	0.8	1.1
*GDP miktar olarak. ** Başlangıç yılı 1970=100. *** Milyon.					
Kaynak: Economie prospective internationale, no.1. Ocak 1980:INSEE. Annuaire statistique de la France, 1979; ONU, Annuaire statistique, 1978; BIT, Annuaire statistique du travail, 1979.					

Kaynak: Beaud, s. 304.

Bu süreç gelişmiş ülkelerin güçlü korumacı politikalara yönelmelerine yol açmış; ancak GATT'ın getirdiği kuralların bu ülkelerin tarifeleri yükseltmelerini engellemesi Tarife Dışı Engeller olarak “Yeni Korumacılık” politikalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

1.1. Yeni Korumacılık ve Gelişmekte Olan Ülkeler

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dış ticarette korumacılık politikalarının azalması ve dünya ticaret hacmindeki artış, gelişmekte olan ülkeleri de olumlu yönde etkilemiştir. 1960'lı yıllara kadar korumacı politikalarla kalkınan gelişmekte olan ülkeler 1965 yılı sonrasında uluslararası piyasalara açılmışlardır. Söz konusu ülkelerde bir taraftan yurtiçi üretici korunmuş, diğer taraftan ihracatı teşvik politikaları uygulanmış ve bu ülkeler belli imalat sanayii ürünlerini ihraç etmeye başlamışlardır. Gelişmiş ülkelerde belirtilen dönemde ihracat artış hızı, ithalat artış

⁶⁴Salih Turhan, Stagflasyon ve Maliye Politikası, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt:43, 1987, (05.03.2019), <https://dergipark.org.tr/download/article-file/8540>, ss. 446-447.

hızının altında kalırken; geliştirmekte olan ülkelerde tersi bir durum gerçekleşmiştir⁶⁵. Süreç içerisinde “gelişmiş ülkelerle geliştirmekte olan ülkeler arasındaki ticaretin mukayeseli üstünlükler teorisini doğrulayacak biçimde, mamul mallara karşı hammadde ve tarım ürünleri şeklindeki durumun değişmesi geliştirmekte olan ülkelerin ihracatının ağırlıklı bölümünü artık sanayi mamullerinin oluşturmasını sağlamıştır⁶⁶.

Ancak söz konusu durum bütün geliştirmekte olan ülkeler için geçerli olmayıp Hong Kong, Tayvan, Singapur, Güney Kore gibi Uzak Doğu Ülkeleri, Brezilya, Meksika, Arjantin, Uruguay, Venezuela gibi Latin Amerika ülkeleri, Cezayir, Nijerya gibi bazı Afrika Ülkeleri ile Yunanistan, Portekiz, İspanya gibi bazı Avrupa ülkeleri ile sınırlı kalmıştır. Bu ülkelerdeki dış ticaret hacmi ve ihracat yapısındaki değişikliğe rağmen gelişmiş ülkelerin korumacılık duvarlarını yükseltmemelerinin nedeni ise “1970 yılına kadar devam eden yüksek talebin ve buna bağlı olarak gelişen ticaret hacminin özellikle emek yoğun mallar için olan bölümünün bu ülkelerden karşılanmasıdır”⁶⁷.

Tablo 8: Gelişmiş ve Geliştirmekte Olan Ülkelerde İhracat Artış Hızları (% olarak)

Dönemler	Gelişmiş Ülkeler		Geliştirmekte Olan Ülkeler	
	Toplam İhracat	Sınai İhracat	Toplam İhracat	Sınai İhracat
1955-1960	7.2	8.2	2.8	6.3
1960-1965	8.5	9.7	5.9	11.6
1965-1969	11.8	13.2	8.8	17.9
1970-1973	22.0	21.4	25.5	27.3
1973-1977	16.2	16.5	21.5	19.6

Kaynak: Seymen, s. 73.

Geliştirmekte olan ülkeler açısından olumlu seyreden konjonktür, gelişmiş ülkelerin 1960’lardan başlayarak işçilerin ücretlerinde meydana gelen artışın kârlılığı olumsuz yönde etkilemesi ile bazı sanayi sektörlerinde üstünlüklerini geliştirmekte olan

⁶⁵ Seymen, s.72.

⁶⁶ Ali Cem Budak, “Yeni Korumacılık, Anti-damping, Avrupa Topluluğu ve Türkiye”, <file:///C:/Users/pc/Desktop/tez/Yeni%20Korumacılık,%20Anti-damping,%20Avrupa%20Topluluğu%20Ve%20Türkiye.pdf>, (06.04.2019), s. 340.

⁶⁷ Seymen, ss. 73-74.

ülkelere kaptırmaları, gelişmekte olan ülkelere ithalatı yapılan tekstil ve ayakkabı gibi bazı ürün pazarlarının doyma noktasına gelmesi sonucu ithalatın ülkede atıl kapasiteye ve işsizliğe yol açması ve 1973 krizi neticesinde bozulmuştur⁶⁸.

Tablo 9: Bazı Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İşçilere Ödenen Ücretler

DÜNYADA İŞ GÜCÜNE ÖDENEN ÜCRET FARKLILIKLARI					
	Emperyalist Ülkeler		“Dayanağı olan” ülkeler		Egemenlik altındaki ülkeler
Aylık ücret*	ABD 500		Meksika 1972 157		Güney Kore 50
	Fed. Almanya 400		Brezilya 1970 87		Çin 1971 39
			Hindistan 1970 30		Filipinler 38
Karıştırılabilir üretimlerde ortalama saat ücreti *	ABD 3.13				Hong Kong 0.27
Elektronik tüketim ürünleri	ABD 2.13’ten 2.6’ya		Meksika 0.53		Formoza 0.14
Büro malzemeleri üretimi	ABD 3.67				Formoza 0.38
Yarı iletkenler	ABD 2.9’dan 3’e		Meksika 0.48		Hong Kong 0.30
	ABD 3.36				Singapur 0.29
	ABD 3.32				Kore 0.33
Tekstil Sanayi	ABD 2.23				Jamaika 0.30
	ABD 2.49				Tayland 0.40
	ABD 2.28		Meksika 0.53		Honduras 0.45
	ABD 3.13				Kosta Rika 0.34
	ABD 3.13				Honduras (İngiliz) 0.28
	ABD 3.13				
	ABD 3.13				
Çocuklu Philips’te işçi saat ücreti maliyeti 1979**	Fed. Almanya 144		Avustralya 97		Güney Kore 21
	Belçika 143		Avusturya 95		Hong Kong 19
	İsveç 142		İtalya 93		Singapur 16
	Hollanda 139		Finlandiya 87		Formoza 15
	Danimarka 136		İspanya 79		
	İsviçre 129		İrlanda 67		
	Norveç 127		Yunanistan 42		
	ABD 118		Brezilya 40		
	Kanada 110		Meksika 33		
	Japonya 103		Portekiz 26		
	Fransa 100				
	İngiltere 74				

* Dolar olarak.

** Fransa için başlangıç = 100.

Kaynak: Beaud, s. 342.

Gelişmiş ülkelerin ihracatında önemli paya sahip olan, özellikle tekstil ve giyim, elektronik, demir-çelik, işlenmiş gıda, ayakkabı, gemi inşası, otomobil gibi sektörlerde gelişmekte olan ülkeleri rakipleri gibi görmeye başlamaları, gelişmiş ülkelerin bu ülkelere karşı yeni korumacılık politikalarını uygulamalarına yol açmıştır⁶⁹.

⁶⁸ Budak, s. 340.

⁶⁹ Seymen, s. 75.

Uygulanan korumacılık politikalarının başında 20 Aralık 1973'te Cenevre'de imzalanan gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında gelişmekte olan ülkelerin özellikle pamuk ve yün elyaflı mamulleri olmak üzere tekstil ürünlerinin ihracatına ilişkin kısıtlamalarını içeren Çok Elyafıllar Anlaşması (Multi-Fiber Agreement, MFA) gelmektedir. Bu anlaşma, tarım sektörü dışında uygulanan en temel ve kapsamlı tarife dışı önlem olarak da bilinmektedir.

1.2. GATT ve Yeni Korumacılık

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası barışı sağlamak amacıyla kurulması kararlaştırılan kurumlar arasında olan ve uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi yönünde faaliyette bulunması planlanan Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO)'ne taraf olan 54 ülkenin onaylamasına kadar geçecek süreçte uluslararası ticarete mallara uygulanan tarifelerde indirimlerin sağlanması amacıyla 1947'de 23 ülke tarafından, geçici nitelikte olacak şekilde Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) imzalanmıştır. Ancak Uluslararası Ticaret Örgütü 53 ülkenin anlaşmanın imzalanması konusunda hemfikir olmasına karşın ABD'nin anlaşma yanlısı olmaması sonucunda kurulamamış ve geçici nitelikte bir organizasyon olarak öngörülen GATT 1948 yılından devamı niteliğinde olan Dünya Ticaret Örgütü'nün 1 Ocak 1995'te kurulmasına kadar geçen süreçte rol üstlenerek uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi yönünde oldukça önemli adımlar atılmasına yardımcı olmuş ve dünya ticaret hacminde önemli artışlar meydana gelmiştir⁷⁰.

GATT temel olarak dört prensibe dayanmaktadır. Bunlar⁷¹:

- En Çok Tercih Edilen Uluslara (MFN) Özel Muamele Kuralı (En Çok Kayırılan Ülke Kuralı)

GATT birinci, Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) ikinci ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması (TRIPS) dördüncü maddede ele alınmıştır. Buna göre ülke herhangi bir üye ülkeye sağladığı avantajı herhangi bir koşul getirmeksizin diğer tüm üye ülkelere sağlamak zorundadır. Bu, ticari ortaklar arasında ayrım

⁷⁰ Gelir İdaresi Başkanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, GATT Bilgilendirme Rehberi, https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/uluslararasi_mevzuat/gatt95.pdf, 2009, s. 5.

⁷¹Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, DTÖ, <https://anl.ticaret.gov.tr/cok-tarafli-iliskiler/dto>, 12.12.2018

yapılmamasını ifade eder. Bu ilkenin damping, sübvansiyonlar ve özel telafi edici vergiler, ithalat sınırlamaları gibi istisnaları söz konusudur.

- İç Vergilendirme ve Düzenlemeye İlişkin Ulusal Muamele Kuralı

GATT üçüncü, GATS on yedinci ve TRIPS üçüncü maddede ele alınmıştır. Ülke içerisinde ithal mallar ile yerli mallar arasında bir ayırım yapılmamasını öngörmektedir. Bu ilkenin uygulanmasında baz alınan, malın pazara girmiş olması olduğu için gümrükteki vergilendirmeler bu kapsama girmemektedir.

- Gümrük Vergilerinin İndirilerek Konsolide Edilmesi

Üye ülke bakımından bağlayıcı niteliktedir ve önemli ticaret ortaklarıyla telafi amacıyla müzakere etmeksizin vergilerin arttırılmamasını öngörmektedir.

- Şeffaflık

Uygulamada boşluklardan yararlanılarak kötüye kullanmaların sık yaşandığı tarife dışı engellerin şeffaflığı zedelediği görüşüyle yasaklanmasını, tarifelerin ise kademeli olarak azaltılmasını amaçlamaktadır.

GATT uluslararası ticareti serbestleştirmek amacıyla zaman zaman müzakere turları (round) gerçekleştirmiştir.

Tablo 10: GATT Müzakereleri

Yıllar	Turlar	Katılan Ülke Sayısı	Ele Alınan Konular
1947	Cenevre Round	23	Tarifeler
1949	Annecy Round	13	Tarifeler
1950-1951	Torquay Round	38	Tarifeler
1956	Cenevre Round	26	Tarifeler
1960-1962	Dillon Round	26	Tarifeler
1964-1967	Kennedy Round	62	Tarifeler ve anti-damping önlemleri
1973-1979	Tokyo Round	102	Tarifeler, Tarife dışı engeller ve çok taraflı anlaşmalar
1986-1994	Uruguay Round	123	Tarifeler, Tarife Dışı Engeller, Hizmetler, Fikri Mülkiyet Hakları(TRIPS), Anlaşmazlıkların halli, Tekstil ve Konfeksiyon, Tarım, DTÖ'nün kurulması
2001-2018*	Doha Round	164	Tarımda, sanayide ve hizmetlerde küresel ticareti serbestleştirmek
*2001-2018 Doha Round'u GATT sonrası DTÖ kapsamında. 2006 Temmuz'da askıya alınan tur 2007 yılında tekrar başlamış ve halen devam etmektedir. Katılan ülke sayısında DTÖ'nün şu anki üye sayısı baz alınmıştır.			

Kaynak: Reuters Haber Ajansı, History of GATT Rounds, Dergi, 14.12.1993, https://www.joc.com/history-gatt-rounds_19931214.html;

<https://anl.ticaret.gov.tr/cok-terafli-iliskiler/dto>

Kaynak 1993 tarihli olup sonrası için veriler Ticaret Bakanlığı'nın sitesinden alınmıştır.

1947 yılında ilki gerçekleştirilen Cenevre turunda dünya ticaretinin beşte birinde tarife indirimi, 1949 Annecy turunda 5000 tarifede imtiyaz, 1950-1951 Torquay turunda 8700 tarife imtiyazında takas, 1956 Cenevre turunda 2.5 milyar dolarlık tarife indirimi, 1960-1962 Dillon turunda Avrupa Topluluğu ile uyumlaşma ve 4400 tarife imtiyazı, 1964-1967 Kennedy turunda 40 milyar dolar tutarında tarife imtiyazı, 1973-1979 Tokyo turunda 300 milyar doları aşan ticareti içine alan tarife indirimi sağlanmıştır⁷².

GATT kapsamında gerçekleştirilen müzakerelerin en önemlilerinden biri Uruguay turudur. Uruguay turu kapsamında ortaya çıkan önemli gelişmeler şu şekilde özetlenebilir:

-1992'de Washington'da ABD ile Avrupa Birliği arasında tarım konusunda önemli sübvansiyonları içeren "Blair House" anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma kapsamında sübvansiyon edilen tarım ihracatı, buğday ve un için 8 116 000 ton, peynirde 102 000 ton, diğer süt ürünlerinde 44 000 ton, sığır etinde 362 000 ton, kümes hayvanlarında 253 000 ton, yumurtada 16 000 ton ve tütünde 156 000 ton şeklinde gerçekleşmiştir⁷³.

-1993'te ABD, Avrupa Birliği, Kanada ve Japonya tarife imtiyazlarında önemli adımlar atmışlardır.

-Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması yolunda anlaşmaya varılmıştır.

1995 yılında GATT'ın yerine devamı niteliğinde olup daha kapsamlı nitelikte tarifeler, tarife dışı engeller, kurallar, hizmetler ticareti, ticari nitelikteki fikri mülkiyet hakları, anlaşmazlıkların halli, tekstil ve tarımı da kapsayan nitelikteki Dünya Ticaret Örgütü kurulmuştur.

⁷²JOK.com, History of GATT Rounds, https://www.joc.com/history-gatt-rounds_19931214.html, 14.12.1993

⁷³ European Commission Press Release Database, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-93-53_en.htm

Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasının arkasından 1998 yılında Cenevre, 1999 yılında Seattle konferansları gerçekleştirilmiş ve ardından 2001 yılında Doha'da başlayan müzakereler zaman zaman gerçekleştirilen konferanslar ile halen devam etmektedir. Bu bağlamda 2003 yılında başarılı sonuçlar elde edilemeyen Concun konferansı, 2005 yılında Hong kong konferansı, 2013 Naorobi konferansı ve 2017 Buenos Aires konferansı gerçekleştirilmiş olup, ABD ile Avrupa Birliği arasındaki çıkar çatışması nedeniyle de halen tur sonuçlanamamıştır.

Kısacası, GATT'ın temel kuruluş amacının uluslararası mallara uygulanan tarifelerde indirimlerin sağlanması oluşu ülkeleri alternatif korumacılık politikaları geliştirmeye itmiş ve bu durum “Yeni Korumacılık” olarak nitelendirilen tarife dışı engeller geliştirmelerine yol açmıştır.

2. YENİ KORUMACILIK KAPSAMINDA TARİFE DIŞI ENGELLERİN ÇEŞİTLERİ

Yeni korumacılık kapsamında tarife dışı engellerin çeşitlendirilmesi 3 başlık altında yapılabilmektedir. Bunlar; miktar kısıtlamaları, mali nitelikli tarife dışı engeller ve ticarete idari ve teknik engeller olarak sınıflandırılabilir.

2.1. Miktar Kısıtlamaları

2.1.1. Kota

Kota, ithaline izin verilecek mal hacminin hükümetler tarafından fiziki miktar ya da değer olarak sınırlandırılmasıdır⁷⁴. Kota ithalatın azalmasına neden olur bu da dış piyasalarla rekabet edemeyecek olan yerli üreticiyi korur ve ayrıca ödemeler bilançosunda iyileşme meydana getirir.

Kota tarihte ilk defa 1930 yılında Fransa tarafından uygulanmıştır. O dönem Avusturalya buğday fazlası vermekte bu fazlayı da ihracat yoluyla Avrupa'ya göndermek istemekteydi. Fransa bu durum karşısında buğday üreticisinin üretimini

⁷⁴ Ekonomi Sözlüğü, s. 283.

2.1.1.1. Tarifeler ile Kotaların Karşılaştırılması

Kotaların ithalatı kesin olarak sınırlamalarına karşın tarifelerde ihracatçı firma tarifenin neden olduğu vergi yükünün bir kısmını üstlenerek de olsa ihracatına devam edebilir⁷⁷. Kotaların tarifelere göre esneklikleri daha yüksektir. Tarifeler yasa ile konuldukları için daha uzun süreli olarak uygulanırlarken; kotalar ihtiyacın giderilmesine yönelik kısa süreli olarak hükümet kararı ile uygulanabilirler. Kotalar piyasada malın miktarına getirdikleri kesin sınırlama dolayısıyla karaborsa ve kaçakçılığa yol açabilirler. Özellikle ithalat yasakları şeklinde uygulanan kotalar, uluslararası rekabeti ortadan kaldıracağı için iç piyasada tekelleşmeye yol açabilir⁷⁸.

Kotalarda ihracatçı açısından malın teslimine kadar olan süreçte karşılaşılabilecek prosedürler açısından tam bir açıklık söz konusu değildir. Kotaların hangi ihracatçıya ne ölçüde uygulanacağı konusu, yasalar ile belirlenmediği hükümet insiyatifinde olduğu için bir kesinlik taşımamakta ve bu durum da yolsuzluklara neden olabilmektedir⁷⁹.

Bu ve diğer bazı nedenlerden dolayı GATT tarife dışı engeller olan kota uygulamasına belirli şartlar dışında izin vermemektedir.

2.1.2. İthalat Yasakları ve Ambargo

İthalat kotalarının en ileri aşaması ithalat yasaklarıdır. Bu yasaklar ile ithalinin ülkeye bir fayda sağlamayacağı düşünülen malların ödemeler bilançosu açıklarını kapatmak, yerli üreticiyi dış rekabete karşı korumak gibi nedenlerle ülkeye girişi tamamen yasaklanmaktadır.

Ambargo ise belirli bir mal veya hizmetin ihraç ve ithaline getirilen yasaktır. Bu haliyle dış ticaret üzerine yapılan en önemli müdahale olma özelliğine sahip olup ticareti tamamen bitirici niteliktedir.

⁷⁷ Karluk, s. 167.

⁷⁸ Karluk, s. 169.

⁷⁹ Seyidoğlu, ss. 164-165.

2.1.3. Gönüllü İhracat Kısıtlamaları ve Pazar Payını Düzenleme Anlaşmaları

Miktar kısıtlamalarına karşılık yeni korumacılık politikaları geliştiren ülkeler bu anlamda kotalara çok benzeyen ve ihracat kotaları olarak da bilinen gönüllü ihracat kısıtlamalarına başvurmuşlardır.

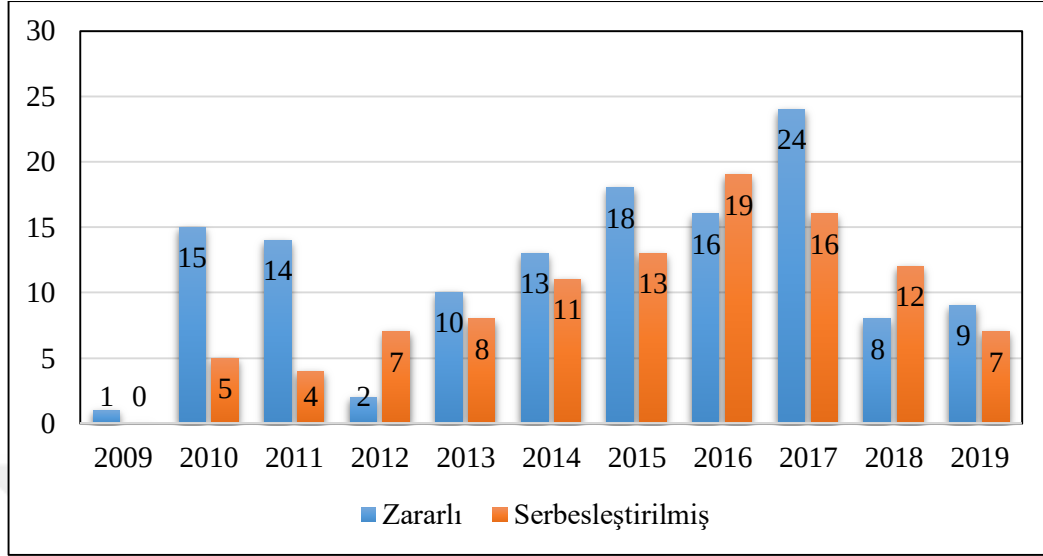
Bu politika esas olarak birbiriyle ticaret ilişkisi bulunan iki ülke arasında gönüllülük esasına dayalı olarak ticarete konu olan malların ihracatına yönelik sınırlama getirilmesine dayansa da pratikte bu sistem adil bir şekilde işlememiştir. Çünkü uygulamada genellikle sanayi yoğun üretim faktörlerine sahip gelişmiş ülke ithalatçı konumda iken emek yoğun üretim faktörlerine sahip gelişmekte olan ülke ihracatçı konumdadır. İhracatçı ülkenin zararına olmasına rağmen “gönüllü” olarak ihracatını kısmasının nedeni ise anlaşmayı kabul etmemesi durumunda pazarlık gücünü elinde bulunduran gelişmiş ülkenin tarifeler gibi gelişmekte olan ülkeye daha uzun süreli ve daha fazla zarara neden olacak yaptırım olanağına sahip olmasıdır.

Gönüllü ihracat kısıtlamasına en çok maruz kalan ürünler, demir çelik, tekstil ve konfeksiyon, tarım, otomotiv ve elektronik eşyalar iken en çok taraf olan ülkeler arasında ABD, Avrupa Birliği, Japonya, Kore sayılabilir. Gönüllü ihracat kısıtlamalarının bir çeşidi olarak ise ikiden fazla ülke arasında gerçekleştirilen pazar payını düzenleme anlaşmaları sayılabilir. Pazar payını düzenleme anlaşmalarının en bilineni ise 1974 ile 1995 yılları arasında yürürlükte kalan ve özellikle Çin tehdidine karşı uzatılarak 2005’e kadar süren, gelişmekte olan ülkelerin tekstil ve konfeksiyon ihracatına ciddi zararları bulunmuş olan Çok Elyaflılar Anlaşmasıdır⁸⁰.

Mevzuattaki boşluklar sayesinde geniş bir kullanım alanı bulmuş olan gönüllü ihracat kısıtlamaları, haksız rekabet yaratıcı özelliği nedeniyle GATT’ın DTÖ’ne dönüştürülmesi sonrasında yasaklanmıştır.

⁸⁰ Seymen, ss. 119-120.

Şekil 5: 2009-2019 Yılları Arasında Uygulanmış İhracat Kısıtlamalarındaki Yıllık Yeni Müdahalelerin Düzeltilmiş Bazda Sayıları

Kaynak: Global Trade Alert, https://www.globaltradealert.org/global_dynamics/day-to_0622/flow_export kaynağından elde edilen verilerden oluşturulmuştur.

Şekilde düzeltilmiş bazda, ülkelerin ticari çıkarlarını gözeterek uyguladıkları ve üye ülkeler arasında ayrımcılığa neden olan 118 adet ve tam olarak tespiti mümkün olmayan ancak göreceli olarak zararın hesaplanabildiği ya da zararın oluştuğuna dair bir resmi kaynağa başvurulamadığı durumlar olarak nitelendirilen “amber durumu” nedeniyle oluşan 12 adet olmak üzere toplam 130 adet zararlı ve ülkeler tarafından uygulanmasının yabancı ticari çıkarlara fayda sağladığı, serbestleştirilmiş 102 adet müdahale bulunmaktadır.

Söz konusu müdahalelerin yol açtığı zarar verici etkilerden en fazla etkilenen ülkeler İtalya, İspanya, Almanya ve Çin’dir. Gerçekleştirilen eylemlere yapılan zararlı müdahalelerden en çok etkilenen ülkeler Endonezya, Arjantin, Hindistan, Rusya ve Çin’dir.

Müdahalelerin yol açtığı serbestleştirici etkilerden en fazla etkilenen ülkeler Almanya, İtalya, Çin, Fransa, Japonya, ABD şeklindedir. Gerçekleştirilen eylemlerin yol açtığı serbestleştirici etkilerden en fazla etkilenen ülkeler ise Hindistan, Endonezya, Çin ve Arjantin şeklindedir.

En sık etkilenen sektörler, demir dışı metal cevherleri ve konsantreleri, sebze yağları, kavrulmuş demir piritler dışındaki demir cevherleri ve konsantreleri, yem, doğal kauçuk, canlı bitkiler, ham bitkisel malzemeler ve hububat şeklindedir.

2.2. Mali Nitelikli Önlemler

2.2.1. Sübvansiyonlar

Sübvansiyonlar GATT'ın 16. Maddesinde ele alınmıştır. 16. Maddenin A bendi genel olarak sübvansiyonlar, B bendi ihracat sübvansiyonlarına ilişkin ek hükümler olarak ele alınmıştır. GATT sübvansiyona başvurulmasını belirli kurallara bağlamakta; ayrıca sübvansiyonun ekonomiye etkilerini önlemede ülkelerin gerçekleştirebilecekleri eylemleri düzenlemektedir. Bunlar Doha Gündemi müzakerelerinin GATT'ın 6. maddesinin uygulanmasına dair sözleşmede (1994) açıklanmışlardır.

Sübvansiyonlar yerli bir üreticiyi desteklemeye ya da ihracata yönelik olarak yapılabilirler.

Yerli üreticiyi desteklemeye yönelik sübvansiyonlar, hükümet (veya kamu kuruluşları-GATT 16. Maddede sadece hükümet olarak geçiyor) tarafından yerli üretimi herhangi bir şekilde etkilemeye, üreticileri teşvik etmeye veya korumaya yönelik karşılıksız olarak nakdi veya nakit şekilde sunulan yardımlardır⁸¹. Bunlar GATT anlaşmasında spesifik sübvansiyon olarak ifade edilmektedir.

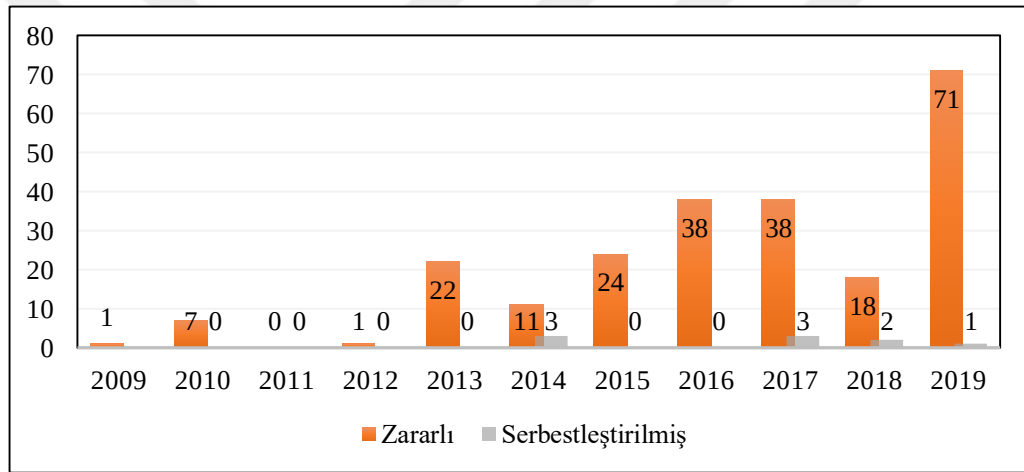
İhracat sübvansiyonları ise hükümet (veya kamu organları) tarafından herhangi bir ürünün ihracatını arttırmak veya ithalatını azaltmak amacıyla doğrudan veya dolaylı olarak bir gelir veya fiyat desteği sağlanmasıdır. Bunun olumsuz bir etki yaratması durumunda anlaşmaya dayalı ya da ülkenin kendi soruşturma uygulamasının sonucunda yerli üreticiye zarar veren sübvansiyonlu ürünün ithalatına yönelik telafi edici vergi olarak bilinen fazladan bir vergi yüklenebilir.

Uluslararası ticaret üzerinde olumsuz sonuçlar doğurması nedeniyle yasaklanan ve alıcılar üzerinde, belirlenmiş ihracat hedefleri ya da ithal mallar yerine yerli malları kullanmalarını gerektiren sübvansiyonlar, yasaklanan sübvansiyonlar

⁸¹ Seymen, s. 124.

kapsamına girerler. Sübvansiyon hakkında şikayette bulunan ülke uygulanan sübvansiyondan zarar gördüğünü göstermelidir. Aksi halde uygulanabilir sübvansiyon kategorisine girer. Söz konusu zarar üç şekilde ortaya çıkabilir. İlki ithalatçı ülkedeki yerel sanayiye zarar vermesi, ikincisi üçüncü pazarlardaki rakiplerine zarar vermesi ve sonuncu olarak sübvansiyon uygulanan ülkedeki yerli rakiplere zarar vermesidir. Bunların söz konusu olması durumunda sübvansiyondan yaralanan ihracatçı ya vergi yükümlülüğü ya da ihraç fiyatını yükseltme yükümlülüğü altına girer⁸².

Şekil 6: 2009-2019 Yılları Arasında Uygulanmış İhracat Teşviklerindeki Yıllık Yeni Müdahalelerin Düzeltilmiş Bazda Sayıları

Kaynak: Global Trade Alert,

https://www.globaltradealert.org/global_dynamics/area_all/day-to_0622/flow_subsidy kaynağından elde edilen verilerden oluşturulmuştur.

Şekilde düzeltilmiş bazda toplam yabancı ticari çıkarlara karşı uygulanan ve neredeyse kesinlikle ayrımcılığa yol açan 222 adet ve tam olarak tespiti mümkün olmayan ancak göreceli olarak zararın hesaplanabildiği ya da zararın oluştuğuna dair bir resmi kaynağa başvurulamadığı durumlar olarak nitelendirilen “amber durumu” nedeniyle oluşan 9 adet olmak üzere toplam 231 adet zararlı ve yabancı ticari

⁸² World Trade Organization, **Anti-Dumping, subsidies, safeguards: contingencies, etc**, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm8_e.htm

çıkarlara fayda sağlayan serbestleştirilmiş kabul edilen 9 adet müdahale bulunmaktadır.

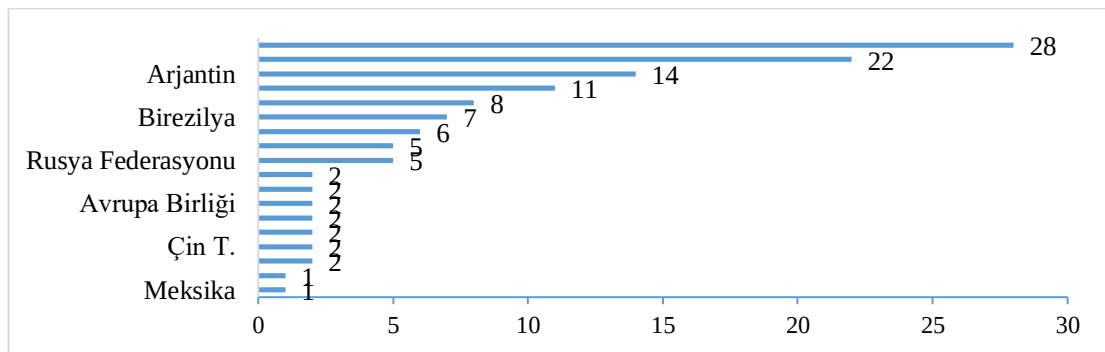
Söz konusu müdahalelerin yol açtığı zarar verici etkilerden en fazla etkilenen ülkeler ABD, Fransa ve Çin'dir. Gerçekleştirilen eylemlere yapılan zararlı müdahalelerden en çok etkilenen ülkeler Japonya ve Hindistan'dır.

En sık etkilenen sektörler, diğer elektrikli ekipman ve parçalar, motorlu taşıtlar, römork ve yarı römork ve parçaları, madencilik, taş ocaklığı ve inşaat makineleri ve parçaları, hazır giyim şeklindedir.

2.2.2. Anti-Damping ve Telafi Edici Vergiler

GATT'ın 6. Maddesinde ele alınmış olan Anti-Damping ve Telafi Edici Vergiler, ülkelerin dampinge karşı uygulayacakları savunmanın referansını oluşturmaktadır. Bir şirketin herhangi bir ürünü normal maliyet tutarından ya da iç piyasasındaki satış fiyatından daha düşük bir fiyatla dış piyasaya satılması sonucunda oluşan dampinge karşı adil olmayan haksız rekabetin neden olduğu piyasa bozulmasını ve söz konusu ihracatın neden olacağı ithalatçı ülkedeki yerli üretimin zarar görmesini önlemek amacıyla DTÖ'nün GATT'ın 6. Maddesinde öngörülen koşullarda ve söz konusu anlaşmanın hükümlerine bağlı kalınarak yerli üretim tarafından ya da resen açılan soruşturmanın sonucunda dampingli ürüne karşı yüklenen vergiye, anti-damping vergisi denilmektedir. Doha Gündemi müzakerelerinde dampinge karşı önlemin yalnızca dampinge uğrayan ülkedeki sanayinin zedelendiği durumlarda uygulanabileceği vurgulanmıştır.

Şekil 7: 2018 Yılına Ait İlk Altı Aylık DTÖ Üyeleri Tarafından Bildirilmiş Anti-Damping Soruşturmaları

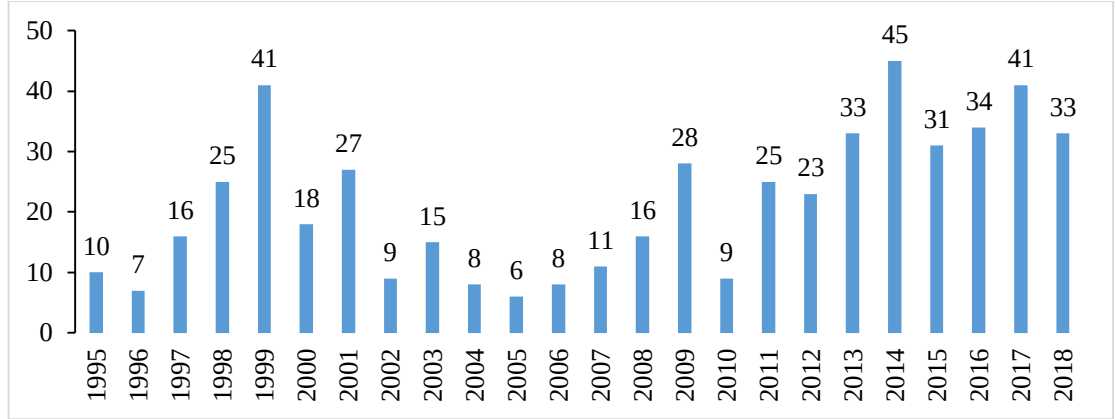
Kaynak: World Trade Organization, Annual Report 2019, s. 76.

<file:///C:/Users/pc/Desktop/wto%202019%20yillik%20raporu.pdf>

Geçici, sürekli ve yıkıcı olmak üzere 3 çeşit damping vardır. Geçici damping, iç talepteki yetersizlik, teknolojik yenilik gibi nedenlerle stoklarda meydana gelen fazlayı elden çıkarmak amacıyla dış piyasalara geçici şekilde ürün satılmasıdır. Sürekli damping, ölçek ekonomilerinden yararlanan büyük üreticilerin kâr maksimizasyonu amacıyla maliyetinin biraz üzerinde bir fiyattan sürekli olarak dış piyasalara mal satmasıdır. Yıkıcı damping, gelişmiş ülkelerde anti tröst yasalar ile yasaklanan, üreticinin kâr maksimizasyonu sağlamasına yönelik dış piyasaya maliyetinin de altında mal satmasıdır. Damping soruşturmasının başlamasındaki koşul dampingin varlığına, zarara veya zarar tehdidine ve bunlar arasındaki illiyet bağının olduğuna yönelik yeterli tehdidin bulunmasıdır. Ülkeler dampingden korunmaya yönelik olarak soruşturma açma, geçici veya kesin önlem alma, fiyat taahhütü ve soruşturma neticesinde anti-damping vergisi koyma yollarına başvurabilirler. Burada önemli olan bir nokta verginin miktarının belirlenmesidir. Bu tutarı ithalatçı ülke yetkilileri belirlemekte ve ürünün normal değeri ile ihraç fiyatı arasındaki farkı ifade eden damping marjına eşit ya da damping marjından daha az olmasına karar verebilmektedirler. Damping marjını belirlemede sözü geçen normal tutarın belirlenmesi ise ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bu konuda örneğin, Türkiye ya da AB soruşturmanın açıldığı tarihten önceki ihracat fiyatları ile normal değeri karşılaştırarak belirlenen sabit tutarda bir anti-damping vergisi belirlemekte; ABD ihraç fiyatlarını periyodik gözden geçirmeler sonucu belirlenmiş normal değerle karşılaştırmakta ve anti-damping vergisini işlem bazında belirlemekte; Kanada ve Avustralya ise geçmiş verileri esas alarak hesaplanan olası bir normal değeri mevcut ihracat fiyatları ile karşılaştırıp işlem bazında anti-damping vergisi belirlemektedir. Ancak bu tutarlar asla damping marjını geçmemelidir⁸³.

⁸³ İstanbul Gümrük Müşavirleri Derneği, **Anti-Damping (Damping Karşı Vergi)**, <http://www.igmd.org.tr/kose-yazi/Anti-Damping-Damping-Karsi-Vergi>

Şekil 8: 1995-Haziran 2018 arasında DTÖ Üyeleri Tarafından Bildirilmiş Telafi Edici Vergi Miktarları

Kaynak: World Trade Organization, Annual Report 2019, s.75.

<file:///C:/Users/pc/Desktop/wto%202019%20yıllık%20raporu.pdf>

Anti-Damping vergisi, anti-damping soruşturmasına yönelik olarak uygulanan önlemin sona erdirilmesinin dampingden yararlanmaya yol açacağı yönünde bir bulgu olmadığı takdirde uygulama tarihinden itibaren 5 yıl sonra sona ermelidir. Anti-Damping soruşturmaları yetkililerin damping marjının, ürünün ihrac fiyatının %2'sinden az olduğu için önemsiz derecede küçük olduğunu tespit ettiği durumlarda derhal sona erecektir⁸⁴.

2.2.3. Devlet Satın Alımları Anlaşması

İlk olarak 1979 yılında Tokyo turunda imzalanmış olan Ayrıcı Devlet Satın Alım Anlaşması 1987 yılında güncellenmiştir. 1994 yılında DTÖ'nün kurucu anlaşması ile aynı zamanda değişikliğe uğrayarak Devlet İhale Anlaşması (Government Procurement Agreement- GPA) olarak imzalanmıştır.

DTÖ çerçevesi içerisinde bulunan çok yönlü bir anlaşma niteliğinde olup, bu bakımdan tüm DTÖ üyesi ülkeleri kapsamamaktadır. Günümüzde 48 DTÖ üyesinden oluşan 20 tarafı bulunmaktadır. Söz konusu taraflar arasındaki işlem hacmi yıllık olarak yaklaşık 1.7 trilyon ABD doları tutarındadır.

⁸⁴ World Trade Organization, **Anti-Dumping, subsidies, safeguards: contingencies, etc**, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm8_e.htm

Anlaşmanın temel amacı, taraflar arasındaki devlet satın alımlarını açmaktır. Anlaşma metni devlet alımlarında açık, adil ve şeffaf rekabet koşullarının sağlanmasını gerektiren kuralları belirler. Bağlayıcı nitelikte olan söz konusu anlaşma tüm tarafların temsilcilerinden oluşan hükümet satın alma komitesi tarafından yönetilir⁸⁵.

2.3. İdari ve Teknik Engeller

2.3.1. İthalat Lisansları

DTÖ, ticarete engel oluşturabilecek çeşitli bürokratik ya da yasal konularla ilgili anlaşmalar sunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de İthalat Ruhsat İşlemleri Sözleşmesi'dir ve GATT'ın 8. Maddesinde ele alınmıştır. Bu bağlamda, kotaya tabi veya ithali belirli izinlere bağlanmış olan ürünlerden belirlenmiş miktarlarda ithal edilebilmesi için ithalatçıya devlet tarafından verilen özel izin belgelerine ithalat lisansı ya da ithalat ruhsatı denilmektedir⁸⁶.

Uruguay Turu Anlaşması'ndaki ithalat ruhsat işlemleri sözleşmesinin 1. Maddesinde yer alan genel hükümlere göre üyeler, söz konusu lisanslama işlemi doğrultusunda başvuru idari prosedürlerin anlaşmada belirtilen ekler ve protokoller de dahil olarak sonradan ortaya çıkabilecek olumsuzlukları engellemek amacıyla GATT hükümlerine uygunluğunu gerçekleştirmelidir. Anlaşma uyarınca ithalat lisansının basit, şeffaf, tarafsız, adil, öngörülebilir ve eşit bir şekilde yönetilebilir olması gerekmektedir. Prosedürler konusundaki bu hassasiyetlerin yerine getirilmesi için gerekli bilgilendirmeler, ithalat lisanslama komitesi tarafından gerçekleştirilmektedir. Ülkeler lisans verme konusunda prosedür değişikliğine gittiklerinde bunu DTÖ'ne bildirme yükümlülüğündedirler. İthalat lisansları otomatik ithalat ruhsatı ya da otomatik olmayan ithalat ruhsatı olarak verilebilmektedir. Otomatik ithalat ruhsatı, sadece ithalatı kısıtlayıcı etki yapmaması koşuluyla her şartta başvuruya onay verilen ithalat lisansıdır ve belirtilen sözleşmenin 2. Maddesinde yer almaktadır. Otomatik olmayan ithalat ruhsatı ise aynı

⁸⁵ World Trade Organization, **Agreement on Government Procurement**, https://www.wto.org/english/tratop_e/gproc_e/gp_gpa_e.htm

⁸⁶ Seymen, s. 148.

sözleşmenin 3. Maddesine göre otomatik ithalat ruhsatı dışında kalan ithalat lisansını ifade etmektedir. Bu lisansın verilmesindeki şartlar ise otomatik verilen lisanstaki şarta ek olarak ithalatta ticari olarak kısıtlayıcı ya da bozucu etki yapmaması ve miktar ve süre ile ilgili verilen sınırlamaları aşmaması gerekliliğidir⁸⁷.

2.3.2. Gümrük Amaçlı Değerleme

GATT'ın 7. Maddesinin 2 (a) bendinde ithal edilen malların gümrük amaçlı değeri için, ulusal menşeli malların değerine değil, ülkedeki vergi değerlemesine ya da ithal edilen benzer malların fiili değerine bakılması gerektiği vurgulanmıştır. Gerçek değer için, ithalatçı ülkede belirlenen zaman ve yerde benzer nitelikteki malların tam rekabetçi koşullarda satıldığı fiyat esas alınmalıdır.

Uruguay turu anlaşmasındaki gümrük değerlendirme sözleşmesi, gümrükte malların değerlendirilmesi için adil, tek tip ve tarafsız şekilde ticari gerçeklere uyan ve keyfi veya hayali gümrük değerinin kullanımını geçersiz kılan bir sistem açıklamaktadır. Bu anlaşma ile GATT'ın kurallarına ek olarak, kötüye kullanılarak haksız rekabet yaratılmasına engel olunması yönünde daha geniş nitelikte değerlendirme kuralları sunulmaktadır⁸⁸.

2.3.3. Menşe İşaretleri

GATT'ın 9. Maddesinde ele alınan menşe işaretleri bir ürünün nerede üretildiğini tanımlamak için kullanılan işaretlerdir. Taraflar, tüketicileri yanıltıcı göstergelere karşı korumak amacıyla menşe işaretleri ile ilgili düzenlemelerin yapılarak ihracatçı ülkelerin ticaretine ve sanayisine gelebilecek zararların asgari düzeye indirilmesi gerektiğinin farkındadırlar. Kural olarak menşe işareti makul süreler haricinde geciktirilmedikçe, aldatıcı işaretler yapılmadıkça ya da menşe işaretinin bilerek belirtilmemesine başvurulmadıkça, ithalattan önce işaretleme

⁸⁷ World Trade Organization, Uruguay Round Agreement: Agreement on Import Licensing Procedures, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/23-lic_e.htm

⁸⁸ World Trade Organization, The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT 1947), Legal Texts: GATT 1947 Article VII: Valuation for Customs Purposes, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm - articleVII.

kurallarına uyulmadığı gerekçesiyle ceza uygulamasında bulunulmamalıdır. İthalat sırasında eklenmiş menşe işaretlerine izin verilmelidir⁸⁹.

Uygulanan menşe kuralları tercihli ya da tercihsiz menşe ilkesine dayanabilir. En çok kayırılan ülke ilkesi doğrultusunda DTÖ üyeleri arasında uygulanan tercihsiz menşe kuralları, üye ülkelere tavizli vergi oranı uygulanabilmesi için esas alınan menşe kurallarıdır⁹⁰.

Malların menşe kurallarıyla ilgili olarak 1974 yılında imzalanan ve aynı zamanda bu konudaki tek anlaşma olan Kyoto Konvansiyonu, menşei tamamıyla tek ülkeye ait olan on adet ürün listesi vermiş ve bu liste içinde yer almayan üretiminde iki ya da daha fazla ülkenin katkısının bulunduğu mallara ilişkin menşenin ise mala önemli katkısının bulunarak nihai değişikliğin yapılmış olduğu ülke olduğu kararını vermiştir⁹¹.

2.3.4. Belirli Ürünlerin İthalatına İlişkin Acil Durum Eylemi

İthalat gözetimi, belirli ürünlerin ithalat miktarlarında meydana gelen artışın benzer veya doğrudan rakip ürünlerin yurtiçi üretimi üzerinde ciddi zarar veya zarar tehdidi oluşturması nedeniyle ticareti engellemesi durumunda uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülükler de dikkate alınarak, bu durumu ortadan kaldırmaya yönelik yapılacak işlemlere ve alınacak önlemlere ilişkin usul ve esasları kapsar⁹².

GATT'ın 19. maddesinde “Belirli Ürünlerin İthalatına İlişkin Acil Durum Eylemi” ele alınmıştır. Sözü edilen maddeye göre; iki ülke arasında gerçekleşen ticarete ithalatçı ülkenin yaptığı ithalattan yerli üreticinin zarar görmesi ya da zarar görme olasılığının olması durumunda ithalatçı ülke söz konusu ürünün ithalatını sınırlandırabilir. Yurtiçi üreticiler ithalatın neden olduğu rekabetten kaçınmak için

⁸⁹ World Trade Organization, The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT 1947), Legal Texts: GATT 1947 Article IX: Marks of Origin , https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm - articleIX

⁹⁰ Cevdet Bozkurt, **Menşe Kuralları ve Menşe Kazanma Kriterlerinin İlgili Mevzuat Işığında Değerlendirilmesi**, İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, Mali Çözüm Dergisi, Mart-Nisan 2011, s. 150.

⁹¹ Seymen, s. 150.

⁹² Mevzuat Bilgi Sistemi, Resmî Gazete Tarihi: 31.12.2004 Resmî Gazete Sayısı: 25687 3. mükerrer, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.10925&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>

korunma eylemi talep edebilmekle birlikte bu koruma önlemlerine başvurulabilmesi bazı şartlara bağlanmış olup bunlar zararın ciddi boyutlarda olması gerekliliği, belirli bir ülkeden yapılan ithalatı hedef almaması gerekliliği, şeffaflıktan ve keyfilikten uzak olarak belirli şartların sağlanması gerekliliğidir. Ciddi zararı belirlemek için ithalatçı ülkedeki son üç yıla ait ithalat miktarlarının ortalamasına bakılır.

Koruma önlemleri GATT kapsamında her zaman yer almışlardır fakat ülkeler genellikle “gri alan” önlemleri olarak nitelendirilen politikalara başvurarak yerli üreticiyi korumayı tercih ettikleri için çok fazla kullanım alanı bulamamışlardır.

2.3.5. Sevk Öncesi İnceleme

Sevk öncesi inceleme konusu, gümrük değerlemesi ile yakından bağlantılıdır, ancak tamamen yeni bir Sözleşme olan Sevkiyat Öncesi Denetim Sözleşmesi (PSI) kapsamındadır. Bir ülkenin ithal ettiği malların niteliğini, miktarını, fiyatını doğrulamak veya döviz kurları ve sermaye ile ilgili düzenlemelerine saygı gösterilmesini sağlamak için, ülkeler ihracatçı ülke sınırları içerisinde gerçekleşen sevkiyat öncesi denetimlere başvururlar. Söz konusu işlem ithalatçı ülke adına gerekli teknik uzmanlığa sahip özel kuruluşlar tarafından yapılır⁹³.

2.3.6. Çevre ve Dış Ticaret İlişkisi

Geçmişe oranla daha fazla önem verilen çevrecilik akımları yeni korumacılıkla birlikte daha fazla korumacılığa elverişli bir ortam ortaya çıkarmıştır. Bu durum korumacılığın gerekliliğini de destekler niteliktedir. Teknik Dıştan Kayıplar (TDK) günümüzde çevre sorunları başlığına dönüşmüş ve gerek siyasal gerekse özel olarak destek bulmasının yanı sıra küresel anlamda da destek arayışlarının başlamasını sağlamıştır. Sanayileşmiş gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelere çevreye karşı duyarlı olmaları gerektiği yönünde telkinlerde bulunurlarken kendileri çevreyi en çok kirleten ülkeler konumundadırlar⁹⁴.

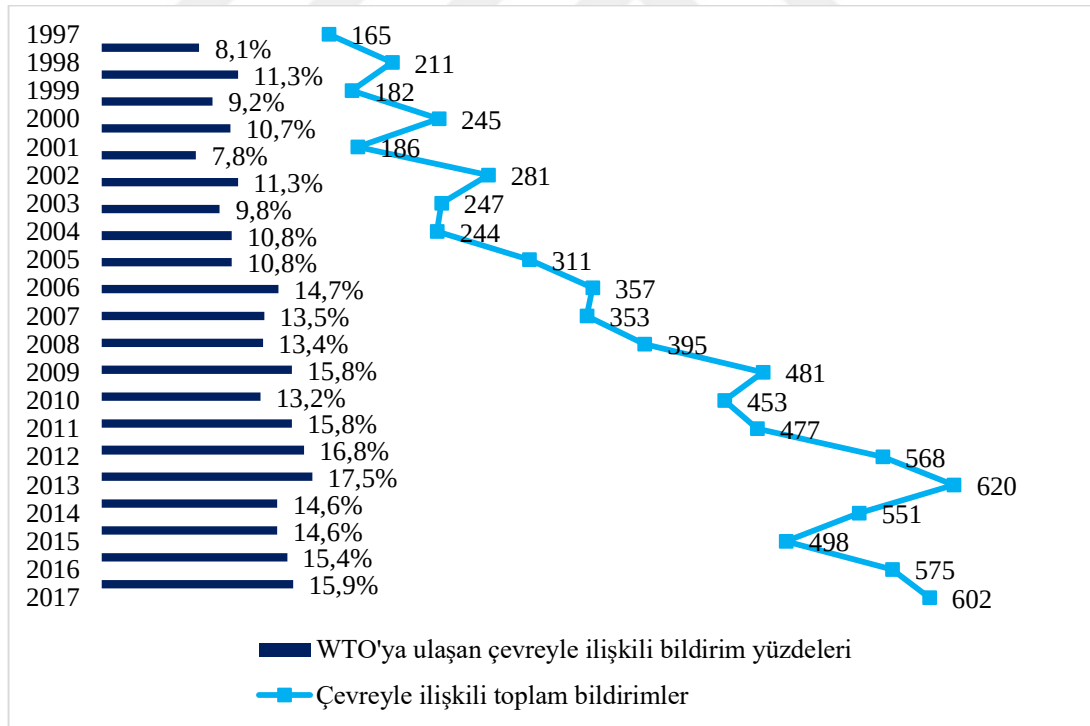
⁹³ Krishen Koul, **Guide to the WTO and GATT WTO Agreement on Pre-shipment Inspection**, https://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-981-13-2089-7_28 , ss. 489-496.

⁹⁴ Kazgan, s. 171, 185, 378.

Günümüzde uluslararası kuruluşlar da çevre konusunda önemli adımlar atarak çeşitli çok taraflı çevre anlaşmalarını imzaya sunmaktadırlar. Bu kuruluşlardan biri de DTÖ'dür.13 Aralık 1996'da kabul edilen Singapur Bakanlar Deklarasyonu'nun ana gündem maddelerinden biri de çevredir. Bu bağlamda Ticaret ve Çevre Komitesi (TÇK) kurulmuş ve komite, sürdürülebilir kalkınma hedefine yönelik ekonomik gelişme ve çevre korumacılığı arasındaki ilişkinin ve ulusal düzeydeki politika koordinasyonunun önemini üzerinde durmuştur⁹⁵.

Söz konusu koordinasyonun sağlanabilmesi amacıyla DTÖ Sekretaryası, bir çevre veri tabanı sistemi kurmuştur. Bu sistem üyelerinden gelen iyileştirme yönündeki talepler ile 2016-2017 yıllarında güncellenmiştir. Güncellemeyle birlikte veri tabanı DTÖ üyeleri tarafından sunulan tüm çevreyle ilgili bildirimleri ve ayrıca ticaret politikası incelemelerinde belirtilen çevresel önlemleri kapsar duruma gelmiştir.

Şekil 9: 1997-2017 Yılları Arasında Yapılmış Çevreyle Alakalı Bildirimler

Kaynak: World Trade Organization, Annual Report 2019, s. 95.

⁹⁵ World Trade Organization, Singapore Ministerial Declaration, 13.12.1996, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min96_e/wtodec_e.htm - investment competition

DTÖ çevre konusunda çeşitli adımlara imza atsa da çevre kirliliği serbest piyasa ekonomisine devlet müdahalesini gerektirmektedir ve DTÖ'nün bu konuda bir yaptırım gücü bulunmamaktadır.

Tablo 11: Türkiye'nin de Taraf Olduğu Başlıca Çevre Anlaşmaları

No	Adı	Yeri	Yürürlük Tarihi	Türkiye Taraf Olma Tarihi
1	Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi	Viyana	1988	1991
2	Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü	Montreal	1989	1991
3	BM İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesi (BMİDÇS)	Rio de Janeiro	1994	2004
4	BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine Yönelik Kyoto Protokolü (KP)	Kyoto	2005	2009
5	Biyoloji Çeşitlilik Sözleşmesi (BÇS)	Rio de Janeiro	1993	1996
6	Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinin Biyogüvenlik Cartagena Protokolü	Kartagena	2003	2004
7	Özellikle Afrika'da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşme İle Mücadele İçin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, BM Çölleşme İle Mücadele Sözleşmesi (BMÇMS)	Paris	1996	1998
8	Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES)	Washington	2007	1996
9	Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (RAMSAR)	Ramsar	1975	1994
10	Akdeniz'in Deniz Ortamı ve Kıyı Bölgesinin Korunması Sözleşmesi	Barselona	2004	2002
11	Akdeniz'de Gemilerden ve Uçaklardan Boşaltma Veya Denizden Yakmadan Kaynaklanan Kirliliğin Önlenmesi ve Ortadan Kaldırılması Protokolü	Barselona	Yürürlüğe girmedi	2002 Yılında Protokol Onaylandı
12	Akdeniz'de Tehlikeli Atıkların Sınırötesi Hareketleri ve Bertarafından Kaynaklanan Kirliliğin Önlenmesi Protokolü	İzmir	2008	2004
13	Akdeniz'de Kara Kökenli Kaynaklardan ve Faaliyetlerden Dolayı Kirlenmeye Karşı Korunması	Madrid	2008	2002

	Protokolü			
14	Olağanüstü Hallerde Akdeniz'in Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Yapılacak Mücadele ve İşbirliğine Ait Protokol	Malta	2004	2003
15	Akdeniz'de Özel Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitliliğe İlişkin Protokol	Barselona	1999	2002
16	Karadeniz'in kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi	Bükreş	1994	1994
17	Karadeniz Deniz Çevresinin Kara Kökenli Kaynaklardan Kirlenmeye Karşı Korunmasına Dair Protokol (LBS)	Bükreş	1994	1994
18	Karadeniz Deniz Çevresinin Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesine Karşı Acil Durumlarda Yapılacak İşbirliğine Dair Protokol	Bükreş	1994	1994
19	Karadeniz Deniz Çevresinin Boşaltmaları Nedeniyle Kirlenmesinin Önlenmesine İlişkin Protokol	Bükreş	1994	1994
20	Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi'nin Karadeniz'de Biyolojik Çeşitliliğin ve Peyzajın Korunması Protokolü	Sofya	2004	2004
21	Tehlikeli Atıkların Sınırlarötesi Taşımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesi	Basel	1992	1994
22	Tehlikeli Atıkların Sınırlarötesi Taşımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesine Getirilen Değişiklik (BAN DEĞİŞİKLİĞİ)	Cenevre	Yürürlüğe girmedi	2003 Yılında Protokol Onaylandı
23	Kalıcı Organik Kirleticilere İlişkin Stokholm Sözleşmesi	Stokholm	2004	2009
24	Uzun Menzilli Sınırlarötesi Hava Kirlenmesi Sözleşmesi (CLRTAP)		1983	1983
25	Avrupa'da Hava Kirleticilerinin Uzun Menzilli Aktarımlarının İzlenmesi ve Değerlendirilmesi için İşbirliği Programı (EMEP) nın Uzun Vadeli finasmanına dair, 1979 Uzun Menzilli Sınırlarötesi Hava Kirlenmesi Sözleşmesi Protokolü	Cenevre	1988	1985
26	Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi	Bern	1982	1984

27	Atlantik Ton Balıklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICCAT)	Rio de Janeiro	1969	2003
28	Avrupa Peyzaj sözleşmesi	Floransa	2004	2003
29	Antarktika Antlaşması	Washington	1961	1996
30	Antarktika Sözleşmesi Çevre Koruma Protokolü	Madrid	1998	2017

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı

<http://www.mfa.gov.tr/ulkemizin-taraf-oldugu-baslica-cevre-anlasmalari.tr.mfa>

2.3.7. Sosyal ve Ekolojik Damping

İnsan sağlığının ve ekolojik güvenliğin korunması açısından uluslararası teknik düzenlemelere ve standartlara uyum sağlanmaması, bir ihracatçının damping uygulamasına olanak sağlayabilmektedir. İnsan sağlığının ve ekolojinin korunmasıyla ilgili teknik düzenlemeler içinde Montreal Protokolü ve Basel Sözleşmesi; standartlar arasında da CE ve ISO 14000, firmaların çoğunlukla karşılaştıkları engellerle ilgilidir⁹⁶.

Palmer ve Simpson (1993), Cole vd. (2004) gibi bazı araştırmacılar kirlilik sığnağı veya “ekolojik damping” olarak ifade edilen hipotezlere dikkati çekerek Çevresel Kuznets Eğrisi çalışmalarında ticaretin öneminin vurgulamışlardır. Ayrıca “dipte rekabet” olarak ifade edilen görüşe göre ülkeler, küresel rekabet nedeniyle, dış ticarete dezavantaj getirecek çevresel yasal düzenlemeler yapmaktan kaçınılmaktadırlar. Bu nedenle küresel anlamda çevreye duyarlı düzenlemelerin bulunmadığı bir serbest piyasa ortamında ticaret yapılmaktadır. Bu yaklaşım doğal olarak çevre kirliliğine ve doğal kaynakların sürdürülemez bir şekilde tüketilmesine yol açmaktadır⁹⁷.

Çevre standartlarının düşük olduğu ülkelerdeki üreticilerin, aynı ürünleri daha ucuza üretebilmeleri nedeniyle çevresel standartların yüksek olduğu gelişmiş ülkelerle, bu standartların düşük olduğu veya hiç olmadığı az gelişmiş ve gelişmekte

⁹⁶ Timuçin Yalçınkaya ve Aytül Çakır, **Küresel Rekabet Ekseninde İhracatçı Firmalar İçin Bir Risk Faktörü: Sosyal ve Ekolojik Damping**, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İzmir, ss. 7-10.

⁹⁷ Murat Çetin ve Fahri Seker, **Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaretin Çevre Kirliliği Üzerindeki Etkisi: Türkiye İçin Bir ARDL Sınır Testi Yaklaşımı**, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:21, Sayı:2, 2014, <http://yonetimekonomi.cbu.edu.tr/dergi/pdf/C21S22014/213-230.pdf>, s. 214.

olan ülkeler arasında önemli bir çatışma bulunmaktadır. Bu nedenle, gelişmiş ülkelerdeki bir çok grup çevresel standartların düşük olduğu ülkelere karşı gümrük tarifelerinin yanı sıra “ekolojik tarife” uygulanması gerektiğini ileri sürmektedirler⁹⁸. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, gelişmiş ülkelerin sergiledikleri tavrın ihracatçı ülkedeki sosyal yaşamın kalitesine gösterdikleri duyarlılık dolayısıyla mı, yoksa fiyat yarışında geride kalma olasılığı dolayısıyla mı olduğudur.

İnsanla ilgili sosyal sorunların çözümüne yönelik devlet tarafından alınan kararları ve devletin bu kararlar kapsamında yürüttüğü uygulamaları ifade eden Sosyal Politika kavramı Sanayi Devrimi ile birlikte başta Almanya olmak üzere Avrupa’daki sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıkmış ve ilk kez Alman bilim insanı Reihl tarafından kullanılmıştır. Sanayi devrimi ile başlayan, hizmetlerin serbest dolaşımı özgürlüğü kapsamında sınır aşan işlerde geçici işçi çalıştırılması, düşük ücret ödemeleri, vergi veya sosyal güvenlik mevzuatlarının kötüye kullanılması veya dolanımı, ücret ve benzeri işçi haklarının yanı sıra ülkelerin mevzuat farklılıklarından yararlanarak vergi ve sosyal güvenlik maliyetlerinin kötüye kullanılarak düşürülmesi gibi yollarla “sosyal damping” olarak da adlandırılan ve sadece temel işçi haklarının erozyona uğraması değil, işletmeler arasında haksız rekabete yol açan uygulamaları da beraberinde getirmiştir⁹⁹. Sosyal dampingin ortadan kalkmasına yönelik olarak uluslararası düzlemde sosyal politika oluşturma ve işçilerin uluslararası düzeyde korunması fikri R.Owen ve D.Legrant tarafından ortaya atılmıştır. 1897 yılına Zürich’te gerçekleştirilen kongrede uluslararası sosyal politikanın sınırları çizilmiş ve uluslararası bir kurumun kurulması kararlaştırılmıştır. Böylece 1900 yılında Paris’de Uluslararası İşçileri Yasal Koruma Derneği kurulmuştur. Bu alandaki en önemli gelişme, 1. Dünya Savaşı sonunda imzalanan Versay Barış Antlaşması (1919) ile kurulan Milletler Cemiyeti ve bu kuruluş içerisinde yer alan Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) kurulmasıdır¹⁰⁰.

⁹⁸ Ekrem Gül, **Gatt/Wto Çerçevesinde Uluslararası Ticaret ve Çevre İlişkisi**, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/55286>, s. 11.

⁹⁹ Feridun Karakeçili, **İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi**, Mayıs, 2014, s. 97, https://www.ikv.org.tr/ikv_dergi/ikv_mayis_haziran_2014/html/files/assets/basic-html/page99.html

¹⁰⁰ Neşe Seray Taşpınar, **Avrupa Birliği Sosyal Politikası: Avrupa Birliği Sosyal Modeli ve Türkiye**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006, ss. 13-24.

3. GATT KAPSAMINDA İMZALANAN BAZI ANLAŞMALAR

3.1. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)

Hizmet Ticareti Genel Anlaşması, GATT kapsamında gerçekleştirilen Uruguay turunda hizmet ticaretinin serbestleşmesine yönelik genel kabul görmüş uluslararası standartlar belirlemek amacıyla ve tüm üyelere karşı adil ve eşit bir şekilde ayrımcılık yapmama ilkesi doğrultusunda müzakerelere dahil olmuş ve 1995 yılında yürürlüğe girmiştir. GATS, uluslararası standartlara yönelik olarak hizmetleri 12 başlık altında değerlendirmiştir. GATS Anlaşması doğrultusunda GATT'ın temel ilkelerine de uyulması gerekmektedir.

Günümüzde hizmet sektörü dünya üretim ve istihdamının %60'ından fazlasını oluşturmaktadır. Bu oranın gelişen yeni iletişim teknolojileri, birçok ülkede yerleşik olan posta hizmetleri gibi hizmetlerin uluslararası piyasalara açılması ve birçok hizmetin daha küresel hale gelmesiyle daha da artacağı düşünülmektedir. GATS'ın 19. maddesi, söz konusu anlaşmanın serbestleşmenin tüm sektörlerde ulusal politika hedeflerine ve üyelerin gelişim düzeylerine saygılı bir şekilde yer almasını ifade eder. Bu bağlamda anlaşma gelişmekte olan ülkelerin dağıtım kanallarına ve bilgi ağlarına erişiminin iyileştirilmesi ve bu ülkelere ihracatın ilgi duyduğu alanlarda pazar erişiminin serbestleştirilmesi amacıyla yönelik olarak hizmet etmektedir¹⁰¹.

Tablo 12: GATS Sınıflandırması

1	Mesleki Hizmetler (profesyonel ve bilgisayar hizmetlerinin içerir)
2	Haberleşme Hizmetleri
3	İnşaat ve İlgili Mühendislik Hizmetleri
4	Dağıtım Hizmetleri
5	Eğitim Hizmetleri
6	Çevre Hizmetleri
7	Finansal Hizmetler (sigorta ve bankacılık dahil)
8	Sağlık ile İlgili ve Sosyal Hizmetler
9	Turizm ve Seyahat ile İlgili Hizmetler
10	Eğlence, Kültürel ve Spor Hizmetleri
11	Ulaştırma Hizmetleri
12	Başka Yere Dahil Edilmemiş Diğer Hizmetler

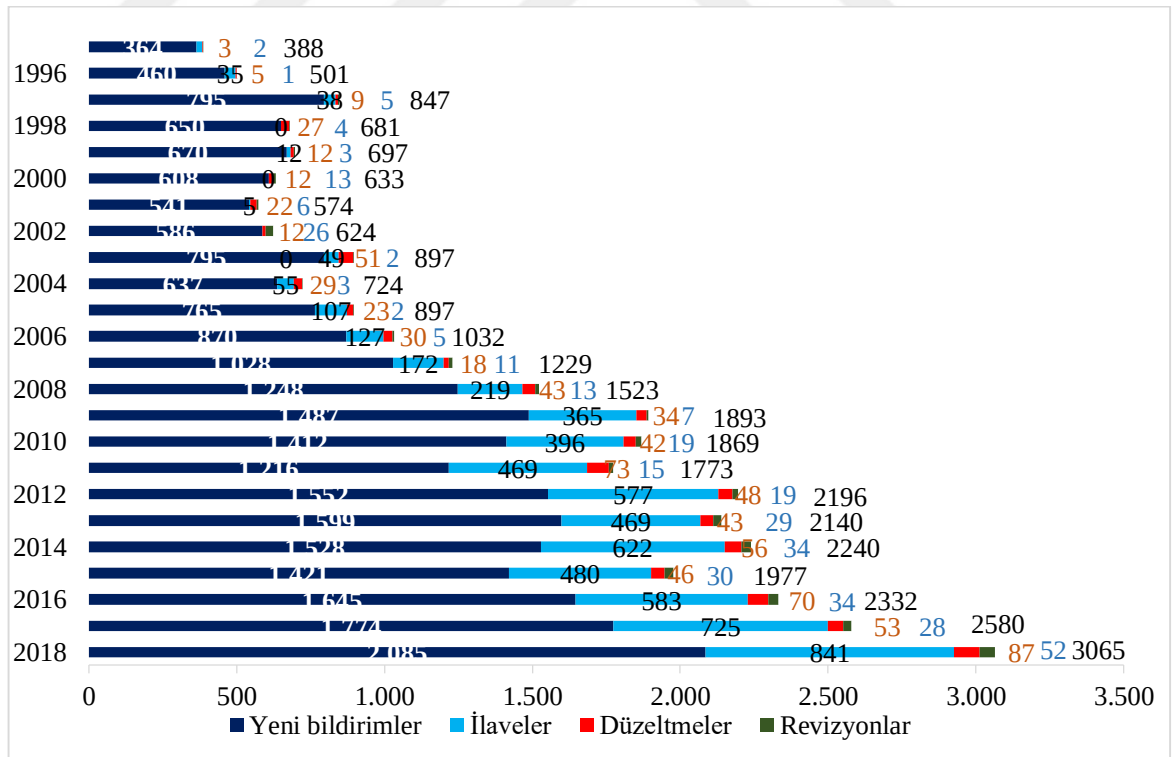
Kaynak: World Trade Organization (document MTN.GNS/W/120)

¹⁰¹ World Trade Organization, GATS: objectives, coverage and disciplines, https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/gatsqa_e.htm

3.2. Ticarete Teknik Engeller Anlaşması (TBT)

GATT kapsamında ticarete teknik engellere yönelik ilk ciddi adım Tokyo turu çerçevesinde Standart Kod ile getirilmiş ancak zamanla standartların, kullanan ülke sayısındaki artışa bağlı olarak karmaşılaşması, maliyetindeki artış, uyulmasının zorunlu olmaması, sağlık ve çevre konularındaki bilincin artması gibi nedenlere bağlı olarak artık yeterli gelmemesiyle 1995 yılında Uruguay turu kapsamında, ülkelerin belirlemiş oldukları teknik düzenlemelerin uluslararası ticarete engel teşkil etmesini önlemek ve üye ülkeler arasında uyulması zorunlu teknik düzenlemeler getirerek bunları oluşturulan ticarete teknik engeller komitesi aracılığıyla bir bildirim sistemine bağlayıp ticarete şeffaflığı sağlamak amacıyla Ticarete Teknik Engeller Anlaşması imzalanmıştır¹⁰².

Şekil 10: 1995-2018 Yılları Arasındaki TBT Bildirimler

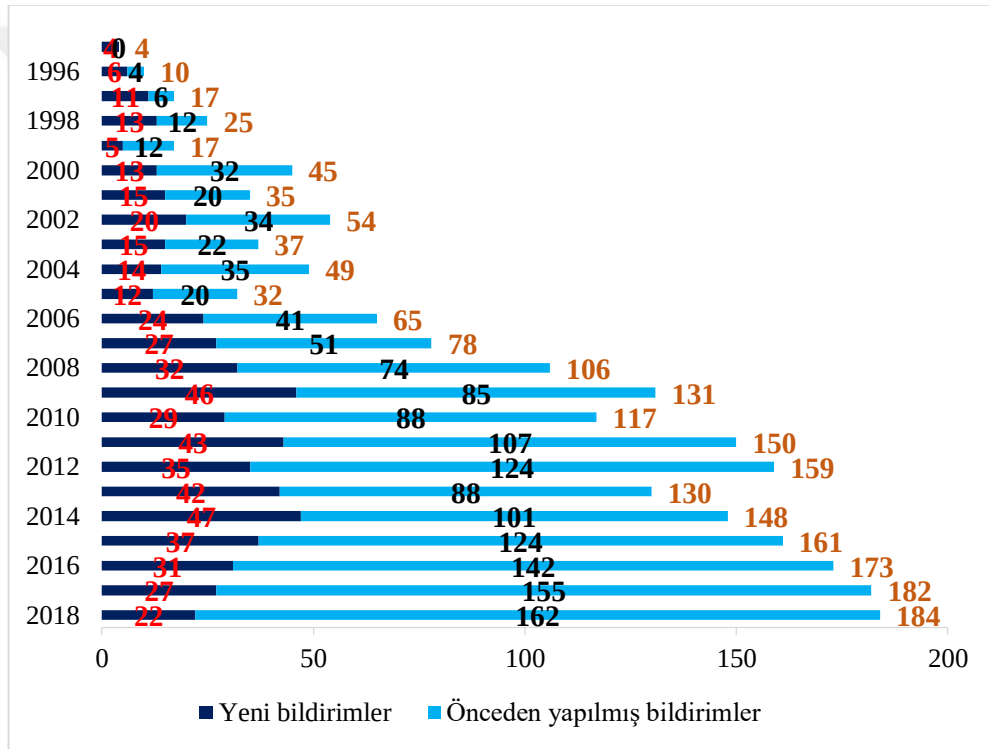

¹⁰² Sadettin Gültekin, **Tarım Ticarete Teknik Engeller, Sağlık, Bitki Sağlığı Önlemleri ve Standartlar**, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi (5:2), 2010, ss. 34-35.

Kaynak: World Trade Organization, Annual Report 2019, s. 72.

Bu anlaşma, üye ülkeler arasında sorun teşkil etmemesi ve böylece amacına ulaşabilmesine yönelik olarak GATT'ın temel ilkeleri olan en çok kayırılan ülke, ulusal muamele ve şeffaflık ilkelerinin yanı sıra ticarete gereksiz engel yaratmama, uyumlaştırma, denklik, karşılıklı tanıma ve özel lehte muamele ilkeleri doğrultusunda hazırlanmıştır¹⁰³. Bu ilkelere uyum sağlanması için TBT Komitesi ticarete yönelik birtakım önlemler belirlemiştir.

Şekil 11: TBT Komitesinin Ele Aldığı Belirli Ticaret Önlemleri

Kaynak: World Trade Organization, Annual Report 2019, s. 74.

3.3. Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS)

1995 yılında Uruguay turunda uluslararası ticarete engelleri ve düzensizlikleri azaltmak ve fikri mülkiyet haklarının uygulanmasına yönelik

¹⁰³ Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, **Gümrük Birliği Kapsamında Kimyasalların Ticaretine Etki Eden Teknik Düzenlemeler**, 23.11.2016, http://biyosidal2016.ftskongre.org/webkontrol/uploads/files/DUYGU_YAYGIR.pdf

önlemlerin ekonomi açısından engel doğurmaması amacıyla yürürlüğe giren TRIPS Anlaşması tarihte fikri mülkiyet alanında kabul edilen korumacılığı ve yönetimi içerisine alan en kapsamlı anlaşmadır¹⁰⁴. 2018 yılında 6 üyenin daha katılımı sonucu üye sayısı 126'ya çıkmıştır.

Fikri mülkiyet (IP) hakları, patentler, telif hakları, endüstriyel tasarım hakları, ticari marka hakları, bitki çeşitliliğinin korunması hakları, bir ürüne kimliğini veren sunuluş tarzına dair hakları, yetki alanındaki ticari sırlara yönelik hakları ve tarımsal ürün ve gıdalara özgü coğrafi işaretler ve menşe adlarının korunmasını içerir.

Fikri mülkiyet sistemi, ekonomik gelişim ve geniş çaplı kamu politikası sorunsallarından olan inovasyon politikası ve kamu sağlığı gibi konuların tartışma odağı olmuştur. DTÖ, bölgesel çift taraflı ortaklıklar ve Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ile üç taraflı işbirliklerinin parçası olarak Dünya Ticaret Örgütü (WTO) sekreteryası tarafından düzenlenen çeşitli teknik işbirliği faaliyetlerinde, ticaretle bağlantılı fikri mülkiyet hakları ve halk sağlığına yönelik faaliyetlerde bulunur. WIPO, WHO ve WTO 2019 yılında yapılan sempozyumda sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ivme kazandırabilecek olan yenilikçi sağlık teknolojileri ile ilgili zorlukları ve girişimleri tartışarak fikir birliğine ulaşmışlardır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin devlet adamlarının da katılımıyla ticaret ve halk sağlığı üzerine yıllık olarak yapılan çalıştay Cenevre'de gerçekleştirilmiş ve ticari ve fikri mülkiyet, halk sağlığı gibi kapsamlı bir dizi konu ele alınmıştır. DTÖ açısından önemli bir ilke olan şeffaflık TRIPS anlaşmasında da geniş bir yer bulmuş olup bu konuda bir konsey oluşturulmuş ve üye ülkelere konseye kapsamlı ve açık bir şekilde yerel düzeyde bildirimde bulunmaları gerektiği bildirilmiştir¹⁰⁵.

3.4. Sıhhi ve Bitki Sağlığı Uygulamalarına İlişkin Anlaşma (SPS)

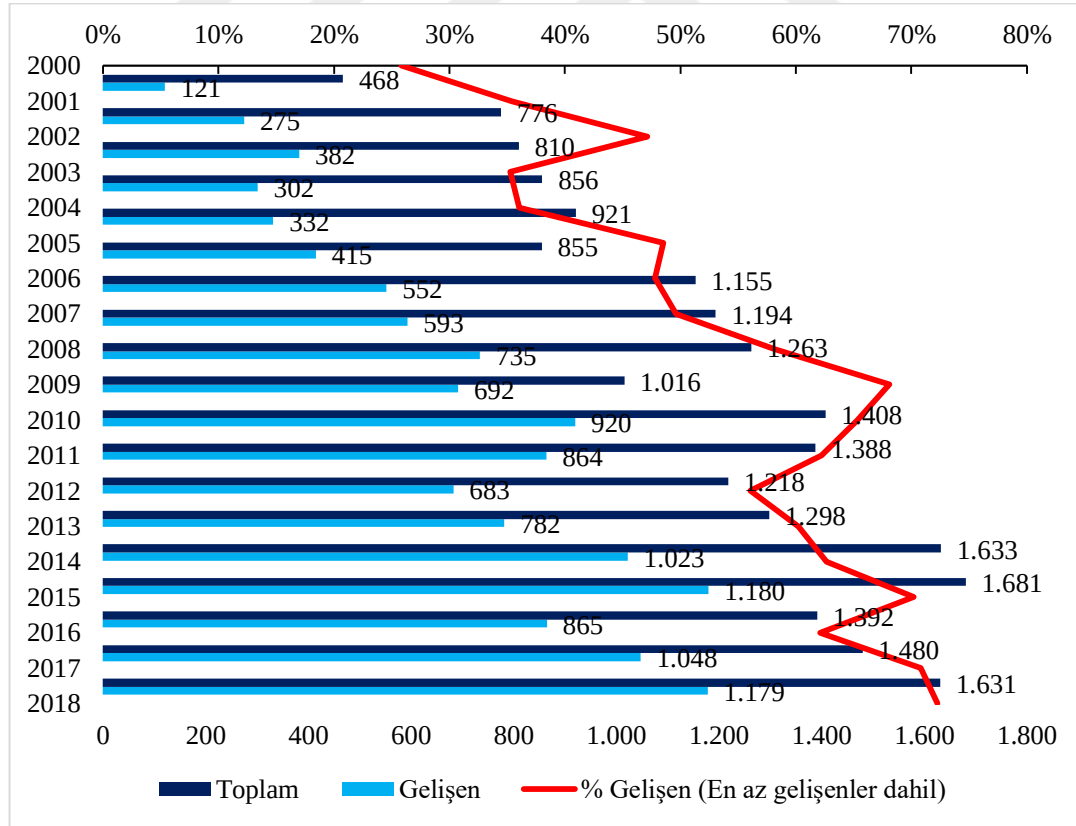
1995 Uruguay turu çerçevesinde imzalanan bir diğer anlaşma da SPS-Sıhhi ve Bitki Sağlığı Anlaşması'dır.

¹⁰⁴ Telif Hakları Genel Müdürlüğü, Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması, <http://www.telifhaklari.gov.tr/Ticaretle-Baglantili-Fikri-Mulkiyet-Anlasmasi-TRIPS>

¹⁰⁵ World Trade Organization, Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) , Annual Report 2019, <file:///C:/Users/pc/Desktop/wto%202019%20yıllık%20raporu.pdf>, s. 90.

SPS tedbirleri, DTÖ üyelerinin gıda güvenliğini sağlamak, insan sağlığını hayvanlar ya da bitkilerden yayılan hastalıklara karşı korumak, bitki ve hayvan sağlığını zehirli haşeratlardan ve hastalıklardan korumak ve yiyecek sağlığına yönelik önlemleri almak için hak ve yükümlülükler belirler. Devletler, SPS önlemlerinin bilimsel prensiplere dayanmasını ve sağlığı korumak için gerekli tedbirler alınmasını garanti altına almalıdırlar. SPS anlaşması, devletleri uluslararası standartlara, yönergelere ve tavsiyelere uygun ulusal SPS önlemleri oluşturmaya teşvik eder. Bu süreç genellikle “uyumlaştırma” olarak adlandırılır ve SPS Komitesi süreci izlemek için bir prosedür geliştirmiştir. Komite, sorunlara yönelik yönergelerin olduğu bir belgeler kataloğu kabul etmiş ve üyelerin hayvan ve bitki sağlığı konularındaki uyuşmazlıkları çözmek için müzakere ya da bilgi istemeleri durumunda kataloğa başvurabilecekleri bildirilmiştir¹⁰⁶.

Şekil 12: 2000 – 2018 Yılları Arası Gelişmekte Olan Ülkeler Dahil Sunulan Bildirimler

¹⁰⁶ World Trade Organization, Annual Report 2019, <file:///C:/Users/pc/Desktop/wto%202019%20yıllık%20raporu.pdf>, ss. 69-70.

Kaynak: World Trade Organization, Annual Report 2019, s. 71.

SPS Komitesi 2018 yılında uluslararası ticareti etkileyen yeni veya değiştirilmiş bazda gıda güvenliği, hayvan veya bitki sağlığı yönetmelikleri hakkında 1202'si düzenli bildirim ve 120'si acil bildirim olmak üzere toplam 1631 adet bildirim almıştır. Bu söz konusu bildirimlerin 2018 yılında %72'si gelişmekte olan ülkelere aittir. Bu ortalama 2017 yılında da %70 şeklinde gerçekleşmiştir.

4. UYGULANAN TARİFE DIŞI ENGELLERE İLİŞKİN GENEL İNCELEME

2018 yılı itibarıyla son 12 yılda Sıhhi ve Bitki Sağlığına yönelik tedbirlerde toplam 14552 tedbir başlatılmış ve 3496 tedbir hala yürürlükte bulunmaktadır. Ülkeler bazında Brezilya birinci sırada yer alırken onu Çin, Kanada, ABD ve Peru izlemektedir.

Ticarette teknik engellere yönelik tedbirlerin toplamı ise başlatılan 22962, yürürlükte olan 2805 adettir. Ticarette teknik engellerde ABD ilk sırada yer almakta ve onu Çin, AB, Suudi Arabistan ve İsrail izlemektedir.

Anti-Dampinge yönelik başlatılan tedbir sayısı 277 iken yürürlükteki tedbir sayısı 1861'dir. Burada ABD yine birinci sırada yer almakta ve onu Hindistan, Türkiye, Brezilya, AB ve Çin takip etmektedir.

Tablo 13: Dünya Ticaret Örgütü Üye Ülkelerine Ait 2007-2018 Başlatılan ve Yürürlükte Olan Tedbirler

	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015		2016		2017		2018	
	Başlatılan	1000'de	Başlatılan	1000'de	Başlatılan	1000'de	Başlatılan	1000'de	Başlatılan	1000'de	Başlatılan	1000'de	Başlatılan	1000'de	Başlatılan	1000'de	Başlatılan	1000'de	Başlatılan	1000'de	Başlatılan	1000'de	Başlatılan	1000'de
SAĞLIK VE BİTKİ SAĞLIĞI	627	240	587	353	522	313	704	418	685	360	546	345	652	346	832	369	1018	287	769	329	1001	114	1316	3
TİCARETTE TEKNİK ENGELLER	1020	27	1285	49	1351	254	1266	291	1140	225	1479	236	1536	207	1428	194	1222	467	769	329	1734	222	2041	103
ANTI-DAMPİNG	157	111	197	149	207	142	173	139	164	115	195	130	264	181	230	165	228	195	287	179	247	199	50	28
TELAFİ EDİCİ VERGİLER	11	2	14	11	28	9	10	19	25	10	21	10	29	13	44	12	30	14	33	26	41	18	21	12
KORUMA ÖNLEMLERİ	7	5	8	6	21	9	18	5	10	11	22	6	18	5	18	19	15	18	20	6	9	9	0	0
ÖZEL KORUMALAR	10	113	11	107	16	119	20	72	24	75	17	81	17	39	2	21	0	3	0	0	0	0	0	0
NİCEL KISITLAMALAR	0	517	1	506	0	500	5	487	2	453	98	443	1	66	196	31	0	12	445	0	1	0	0	0
TARİFE ORANI KOTALAR	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	2	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEVLET TİCARET İŞLETMELERİ	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	15	0	26	0	0	0	0	0	1

Kaynak: World Trade Organization (Tablo, DTÖ müdahaleleri gösteren zaman grafiklerinden yola çıkarak oluşturulmuştur)

<http://i-tip.wto.org/goods/Forms/GraphView.aspx?period=y&scale=lg>

Tabloda her yıla ait önlemlerde birinci sütundakiler başlatılan eylemleri gösterirken ikinci sütundakiler ise yapılan revizyonlar sonrası düzeltilmiş sonuçları vermektedir. Ayrıca her bölmedeki koyu lacivert ile gösterilen bölgeler tedbirin yoğunluk derecesini göstermektedir.

Buna göre, en çok başvuru alan tedbirin ticarete teknik engeller olduğunu görmekteyiz. Başlatılan teknik engel diğer bir ifadeyle görünmez engel miktarı 2007 yılına göre iki kat artmıştır.

Tablo 14: 1995 – 2011 Yılları Arası Anlaşmazlık Yaşanan Mallardaki Uzlaşmalar (yüzde ve sayılar)

	1995-2000	2001-2006	2007-2011	1995-2011
Anti-Damping	16	29.1	29.2	22.6
Tarım	19.1	14.9	13.8	16.8
Tekstil ve giyim	7.7	0.7	0.0	4.1
Gümrük değer tespiti	46	2.2	4.6	3.8
Gümrük Tarifeleri Ticaret Genel Anlaşması (GATT)	55.7	59.0	53.8	56.5

Devlet alımları	2.1	0.0	0.0	1.0
İthalat lisansı	13.4	6.0	1.5	8.9
Menşei kuralları	1.5	1.5	3.1	1.8
Sübvansiyonlar ve telafi edici önlemler	19.6	25.4	24.6	22.4
Tedbirler	6.2	17.2	6.2	9.9
Sağlık ve bitki sağlığı tedbirleri	9.3	9.6	10.8	9.4
Ticari teknik engeller	12.4	6.0	12.3	10.2
Yatırım tedbirlerini gerektiren ticaret	8.2	4.5	6.2	6.6
Mallardaki toplam anlaşmazlık sayıları	194	134	65	393

Kaynak: World Trade Organization, World Trade Report 2012, https://read.wto-ilibrary.org/technical-barriers-to-trade/world-trade-report-2012_ac42f7b8-en - page113 , s. 113.

DTÖ'nün 2012 yılında yayınlamış olduğu Dünya Ticaret Raporu'na göre 31 Aralık 2011 tarihi itibarıyla sadece Anlaşmazlık Çözümü başlığında dosyalanan 427 ürüne yönelik danışmanlık hizmeti verilse de, bu tablo 393 ürünlerdeki uyuşmazlık üzerinde yoğunlaşmıştır. TRIPS çerçevesinde anlaşmazlık yaşanan 25 ürün ve GATS çerçevesinde 9 anlaşmazlık listeden çıkartılmıştır.

Tablo 15: Tarımsal ve Tarım Dışı Anlaşmazlık Yaşanan Mallardaki Uzlaşmalar (yüzde ve sayılar)

	1995-2000	2001-2006	2007-2011	1995-2011
Tarımsal ürünler				
Anti-Damping	12.3	11.1	12.0	11.7
Tarım	45.6	31.5	24.0	36.0
Tekstil ve giyim	1.8	0.0	0.0	0.7
Gümrük değer tespiti	7.0	1.9	8.0	5.1
Gümrük Tarifleri Ticaret Genel Anlaşması (GATT)	59.6	61.1	60.0	60.3
İthalat lisansı	24.6	9.3	0.0	14.0
Menşei kuralları	1.8	0.0	8.0	2.2
Sübvansiyonlar ve telafi edici önlemler	7.0	20.4	16.0	14.0
Koruyucu önlemler	8.8	18.5	0.0	11.0
Sağlık işleri ve bitki sağlığı tedbirleri	17.5	20.4	28.0	20.6
Ticari teknik engeller	17.5	7.4	28.0	15.4
Yatırım tedbirlerini gerektiren ticaret	7.6	5.6	0.0	5.1
Tarımsal anlaşmazlık ürün sayıları	57	54	25	136
Tarım dışı ürünler				
Anti-Damping	22.0	42.6	47.1	33.2
Tarım	0.0	1.5	0.0	0.5
Tekstil ve giyim	12.0	1.5	0.0	6.4
Gümrük değer tespiti	2.0	0.0	0.0	1.0
Gümrük Tarifleri Ticaret Genel Anlaşması (GATT)	47.0	54.4	41.2	48.5

Devlet alımları	2.0	0.0	0.0	1.0
İthalat lisansı	2.0	2.9	2.9	2.5
Menşei kuralları	2.0	2.9	0.0	2.0
Sübvansiyonlar ve telafi edici önlemler	25.0	30.9	20.6	26.2
Koruyucu önlemler	7.0	19.1	11.8	119.0
Sağlık işleri ve bitki sağlığı tedbirleri	6.0	0.0	0.0	3.0
Ticari teknik engeller	13.0	4.4	2.9	8.4
Yatırım tedbirlerini gerektiren ticaret	12.0	4.4	5.9	8.4
Tarımsal anlaşmazlık ürün sayıları	100	68	34	202

Kaynak: World Trade Organization, World Trade Report 2012, World Trade Organization, World Trade Report 2012, s.120.

DTÖ tarafından yayınlanan Avrupa Birliği: Kasım 1997 başlıklı basın duyurusunda gönüllü ihracat kısıtlamalarının kademeli olarak azaltılmasının, dampinge karşı alınan önlemlerde keskin bir artışa neden olacağından korkulduğu belirtilmiştir. Ayrıca acil durum önlemlerinin kullanımının 1992 ve 1996 yılları arasında stabilize edildiği bunun yanı sıra AB'nin damping önleme prosedürlerinin ikinci önemli kullanıcısı olduğu vurgulanmıştır¹⁰⁷.

Tablo 16: 2019 Yılında Bazı Ülkelerin Başvurdukları Tarife Dışı Engellere (TDE) İlişkin Duyurularının Bir Kısmı

Ülke	Başlık	TDE
Arjantin	Çin'den yerel kullanım için elektrikli fırın ithalatına yönelik anti-damping soruşturması başlatıldı	Anti-Damping
AB	Mısır'dan ithal edilen bazı filament cam elyaf ürünlerinin ithalatı ile ilgili sübvansiyon soruşturması başlatıldı	Anti-Sübvansiyon
Yeni Zelanda	Çin'den korunmuş şeftali ithalatına yönelik anti-damping yeniden inceleme soruşturmasının başlatılması	Anti-Damping
Japonya	JBIC / NEXI, Afreximbank ile ihracat kredisi kurdu	Ticaret Finansı
Çin	Japonya, Amerika Birleşik Devletleri, Kore Cumhuriyeti ve Malezya'dan polifenilen sülfidit ithalatına yönelik anti-damping soruşturması başlatılması	Anti-Damping
Japonya	NEXI / JBIC'in Doğu ve Güney Afrika Ticaret ve Kalkınma Bankası'na verdiği ihracat kredisi notu	Ticaret Finansı
Kanada	Kağıt üreticisi Kruger Inc.'e 10,2 milyon dolar destek	Mali Yardım
AB	Çin ve Mısır'dan ithal edilen bazı cam elyaf kumaş ithalatına yönelik sübvansiyon soruşturması başlatıldı	Anti-Sübvansiyon
ABD	Devletleri: 2019 yılı orkinos tarife kotasındaki% 7.1'lik artış	İthalat Tarifesi Kotası
Çin	Misillemeyle yükseltilmiş ABD ithalatı için ek tarifeler	İthalat Tarifesi
ABD	Araç tarifelerinin yeniden sınıflandırılması, daha yüksek bir tarife getirilmesiyle sonuçlandı	İthalat Tarifesi

¹⁰⁷World Trade Organization, European Union:November 1997, **Basın Duyurusu**, 12.11.1997 , https://www.wto.org/english/tratop_e/tptr_e/tp65_e.htm , (BASIN/TPRB/65)

ABD	Hindistan ve Türkiye'den kuvars yüzey ürünlerinin AD ve CVD incelemesi	Anti-Damping Anti-Sübvansiyon
Çin	2019 izin verilen sivil toplum akaryakıt ithalatçılarının ilk listesi yayınlandı	İthalat Lisansı Gereksinimi
AB	Bahreyn ve Mısır'dan belirli sürekli filamentli cam elyaf ürünlerinin ithalatı için anti-damping soruşturması başlatılması	Anti-Damping
Birleşik Krallık	Emisyon ödeneği alımlarını karşılamak için British Steel'e verilen krediyi onayladı	Devlet Kredisi
ABD	Çin'den yapılan dikey metal dosya dolaplarının AD ve CVD incelemeleri	Anti-Damping Anti-Sübvansiyon
Birleşik Krallık	UKEF, Airbus Defense and Space Ltd UK'nin Turksat ile olan sözleşmesini desteklemek için finansman sağlıyor	Yerel Kaynak Ticaret Finansmanı
ABD	Türkiye'den ithal edilen kuru tart vişnelerinin saydamlık ve anti-damping vergisi incelemesi	Anti-Damping Anti-Sübvansiyon
Japonya	NEXI / JBIC, Vietnam'ın Van Phong kentinde Kömür Yakıtlı Enerji Projesine yönelik mali destek tedbirlerini açıkladı	Dış Pazarda Finansal Yardım
Almanya	EIB, Dräger'in tıbbi teknoloji alanındaki ürün geliştirme için yatırım desteği verdi	Devlet Kredisi
Çin	2019-20 için elektrikli araçlara verilen sübvansiyonların uygunluğu yarı yarıya düşürüldü	Üretim Sübvansiyon u
ABD	Mahkeme kararı, iPad 2 için "akıllı kapaklar" üzerindeki tarifelerin uygulanmasına yol açıyor	İthalat Tarifesi
ABD	Buy American şartlarına tabi olan Küçük Tersane Hibe Programında 19.6 milyon \$	Yerleştirme Teşviki
ABD	Çin, Hindistan, Tayvan ve Tayland'dan ithal edilen karbon ve alaşımlı çelik filmaşın için anti-damping incelemesi	Anti-Damping
Hırvatistan, Fransa, Polonya	EIB, Akuo Energy SAS'ın yenilenebilir enerji projeleri için yatırım desteği verdi	Devlet Kredisi
Çin	İthalat için yeni onaylanan beş GM ürünü	İthalat Yasağı
Danimarka	EIB, Novozymes'in biyolojik çözümler, mikroorganizmalar ve endüstriyel enzimler ürün geliştirmesine yatırım desteği verdi	Devlet Kredisi
Kanada/ Alberta Eyaleti	Petrokimyasal Çeşitlendirme Programı kapsamında bir akrilik asit tesisi için 200 milyon dolarlık teşvik	Vergi veya Sosyal Sigorta Yardımları
Çin	2019 'çift kullanımlı' mal kataloğu yayınlandı	İthalat Lisansı Gerekliliği İthalat Ruhsatı Gerekliliği

Kaynak: Global Trade Alert (Latest State Acts)

<https://www.globaltradealert.org/latest/state-acts> (Şablon adı geçen sitedeki son devlet etkinliklerinden yola çıkarak oluşturulmuştur ve kısmi niteliktedir)

5. 2008 KÜRESEL KRİZİ SONRASI DÜNYA'DA ARTAN KORUMACILIK

ABD'de 2008 yılında Mortgage krizi olarak başlayan kriz çok geçmeden ülkeyi etkisi altına almış ve tüm piyasalara yayılmıştır. İlk önce bu krizden benzer gelişmişlik düzeyindeki ülkeler arasında dış ticaretin daha yoğun olması sebebiyle etkilenen ülkeler gelişmiş ülkeler olmuştur. Ancak daha sonra bu kriz, Ha-Joon Chang'in Sanayileşmenin Gizli Tarihi adlı kitabında "Kutsal Olmayan Üçlü" olarak adlandırdığı Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması ile uluslararası ticaretin serbestleşmesi yönünde adımlar atan ve dış yardımlar ile sanayileşmeden neoliberal politikalara geçerek zamanla gittikçe artan oranda dışa bağımlı hale gelen gelişmekte olan ülkeleri de etkisi altına alarak küresel hale gelmiştir.

Tablo 17: Seçilmiş Yıllara Ait İhracatın Yıllık Ortalama Büyüme Oranı

YIL	1981	1990	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2015	2018
eKONOMİ	↑↓	↑↓	↑↓	↑↓	↑↓	↑↓	↑↓	↑↓	↑↓	↑↓	↑↓
Türkiye	61,61	11,48	4,47	16,32	16,41	25,41	23,08	-22,64	11,49	-8,74	6,99
Amerika Birleşik Devletleri	5,83	8,19	12,38	10,58	13,86	11,91	12,13	-17,97	21,06	-7,28	7,62
Dünya	-1,11	12,69	12,75	13,86	15,48	15,61	15,18	-22,25	21,87	-12,93	9,83
Gelişmekte olan ekonomiler	-0,75	13,37	23,20	21,77	19,56	16,46	18,87	-20,57	28,61	-12,62	10,41
Gelişmiş ekonomiler	-1,70	13,37	7,67	8,89	12,45	14,72	11,51	-22,35	16,54	-11,74	8,56
Gelişmiş ekonomiler: Asya ve Okyanusya	12,81	5,38	14,44	7,64	9,64	11,60	13,22	-23,82	32,71	-12,47	6,22
BRICS	2,64	8,03	26,48	28,06	24,68	22,96	21,50	-20,68	32,55	-9,36	11,40
EU15 (Avrupa Birliği 15)	-7,08	19,16	3,22	7,32	12,05	15,30	9,76	-22,41	11,85	-12,65	9,07
Euro alanı	-7,22	19,15	3,28	7,16	11,85	18,05	10,59	-22,23	11,42	-13,00	9,24
G20 (Yirmi Grubu)	0,29	13,16	10,59	12,43	14,72	15,94	13,74	-22,04	20,94	-11,46	9,63
G8 (Sekiz Grubu)	0,70	12,89	8,50	8,84	12,62	12,90	11,08	-23,74	18,59	-11,97	8,75
OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)	-1,13	15,08	8,50	9,29	12,84	14,57	11,41	-21,91	17,46	-11,26	8,39

Kaynak: UNCTAD, <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx>

Tabloda, 2009 yılında ihracatın yıllık ortalama büyüme oranının çok ciddi oranda azaldığını ve bunun belirli gelişmişlik düzeyindeki ya da coğrafi bölgedeki ülkeleri değil tüm ülkeleri etkisi altına alan küresel boyutta bir düşüş olduğunu açıkça görmekteyiz. 2008 kriziyle birlikte ihracatta meydana gelen bu negatif eğilim ancak 2015 sonrası tekrar pozitif dönebilmıştır.

Tablo 18: Seçilmiş Yıllara Ait İthalatın Yıllık Ortalama Büyüme Oranı

YIL	1981	1990	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2015	2018
eKONOMİ	↑↓	↑↓	↑↓	↑↓	↑↓	↑↓	↑↓	↑↓	↑↓	↑↓	↑↓
Türkiye	12.94	41,23	35.49	19.72	19.53	21.84	18.76	-30,22	31,66	-14,43	-4,60
Amerika Birleşik Devletleri	6.37	4.88	18,86	13.57	10.70	5.33	7.38	-26,01	22,67	-4,03	8.55
Dünya	-0,43	12.35	13.60	13.70	14.64	15.17	15.73	-22,94	21.52	-12,21	10.11
Gelişmekte olan ekonomiler	12.31	9.27	20.16	18.06	16.78	18.01	21.89	-19,19	29.52	-11,97	10.95
Gelişmiş ekonomiler	-5,06	13,55	11.08	11.45	13.13	12.96	11.80	-24,51	16.62	-11,39	9,52
Gelişmiş ekonomiler: Asya ve Okyanusya	3.41	9.31	17.81	13.42	11.28	10.37	21.35	-25,59	24.64	-17,89	10.20
BRICS	6.39	-0,19	23.88	21.62	22,52	24.10	24.96	-18,07	37.34	-17,54	14.67
EU15 (Avrupa Birliği 15)	-10,63	19.68	6,45	9.53	13.64	15.16	11,07	-23,51	12.57	-13,59	9.89
Euro alanı	-10,43	21.46	6.69	9.74	13.44	17.44	12.77	-24,32	12.47	-14,21	10.86
G20 (Yirmi Grubu)	-2,92	13.10	13.42	13.24	14.66	14.62	14.40	-23,74	21.44	-12,63	10.48
G8 (Sekiz Grubu)	-3,03	12.86	12.92	11.58	13.06	10.23	10.91	-24,33	18.79	-11,51	8.66
OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)	-4,18	15.43	12.30	11.76	13.39	12.93	12.22	-24,57	18.03	-11,37	9.33

Kaynak: UNCTAD, <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>

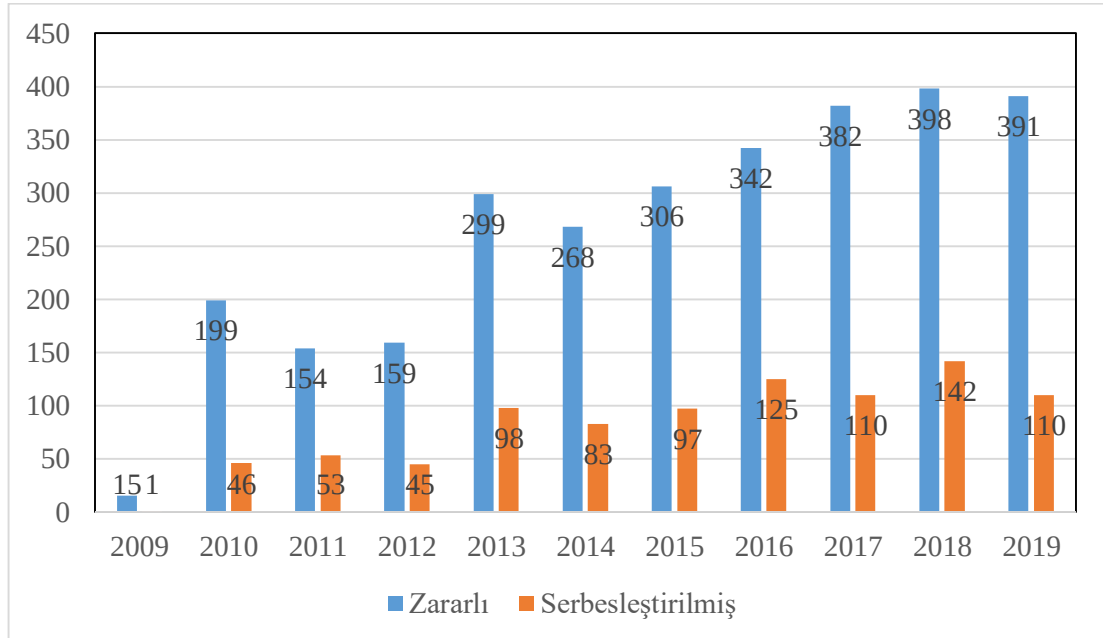
İhracatta yaşanan olumsuzluklar ithalatta da kendini göstermiştir. Söz konusu döneme ait ihracatın ithalatı karşılama oranı ABD’de %69.08, gelişmiş ülkelerde %91.18, gelişmekte olan ülkelerde %117.61 ve dünyada %96.99 şeklinde gerçekleşmiştir.

Küresel krizden çıkma yönünde ilk adımı yine ABD atmıştır. Bu süreçte ABD bir taraftan daha önce 1929 Buhranı sonrası 1933 yılında kabul ettiği “Buy American Act (Amerikan Malı Satın Al)” yasa tasarısını bu sefer yeniden revize edip destek programı tarafından finanse edilen tüm kamu projelerinde yalnızca ABD’de üretilen demir ve çelik kullanılmasının mecburi olmasını öngörerek 16 Aralık 2009’da ABD senatosundan geçirmiş ve böylece halkı da yerli tüketime teşvik etmiş, bir yandan komşuyu fakirleştirme politikası uygulamış bir yandan da büyük ölçekli şirketlerine kurtarma paketleri sunmuştur.

ABD'nin korumacı politikalara yönelmesi karşısında diğer gelişmiş ülkeler de duruma kayıtsız kalmamış ve korumacı politikalara başvurmuşlardır. Bir anlamda tarih bir kez daha tekerrür etmiş ve yine 1929 Buhranında olduğu gibi gelişmiş ülkelerin krizden kaçış planı korumacılık politikaları olmuştur. Ancak bu sefer daha önceki bölümlerde de ele alındığı gibi DTÖ'nün tarifelerin azaltılması yönündeki çabaları ve korumacılık politikalarının yerini yeni korumacılığa bırakması sonucu ülkelerin uyguladığı kaçış planı da daha çok tarife dışı korumacılık araçlarına yönelme yönünde olmuştur. 2009-2010 yılları arasında dünyada tarifeler, yapılan müdahalelerin yalnızca %12'sini oluşturmuştur. Söz konusu tarihlerde ticarete tabi koruyucu önlemler %36.4, ihracat sübvansiyonları haricindeki sübvansiyonlar %13.4, ihracatla ilgili önlemler %11.1, göç önlemleri %6 ve diğer önlemler ise %21.2 olarak sıralanmıştır.

Krizle birlikte artan korumacılık eylemleri ülkelerde etkisini sürdürmektedir. Günümüzde yeni korumacı politikalara başvurulmasıyla önlemlerin miktarındaki artış devam etmektedir.

Şekil 13: 2009-2019 Yılları Arasında Uygulanmış Yıllık Yeni Müdahalelerin Düzeltilmiş Bazda Sayıları

Kaynak: Global Trade Alert, Total Number of Implemented Interventions Since November 2008, https://www.globaltradealert.org/global_dynamics/area_all/day-to_0622 kaynağından elde edilen verilerden oluşturulmuştur.

Şekilde 2009 yılından bu yana uygulanan düzeltilmiş bazda toplam yabancı ticari çıkarlara karşı uygulanan ve neredeyse kesinlikle ayrımcılığa yol açan 2692 adet ve tam olarak tespiti mümkün olmayan ancak göreceli olarak zararın hesaplanabildiği ya da zararın oluştuğuna dair bir resmi kaynağa başvurulmadığı durumlar olarak nitelendirilen “amber durumu” nedeniyle oluşan 221 adet olmak üzere toplam 2913 adet zararlı ve yabancı ticari çıkarlara fayda sağlayan serbestleştirilmiş kabul edilen 3823 adet müdahale bulunmaktadır.

Müdahalelerin yol açtığı zararlı etkilerden en fazla etkilenen ülkeler Çin, Almanya, İtalya, ABD, Fransa, Kore’dir. Burada Çin 1384 müdahale ile ikinci sıradaki Almanya’dan yaklaşık %38 daha fazla etkilenmiştir. Gerçekleştirilen eylemlere yapılan zararlı müdahaleler bakımından ise en çok etkilenen ülkeler ABD, Hindistan, Rusya ve Arjantin’dir. Müdahalenin yol açtığı serbestleştirilmiş etki bakımından en fazla etkilenen ülkeler Çin, Almanya, İtalya, Fransa’dır. Gerçekleştirilen eyleme yapılan serbestleştirilmiş etkiler bakımından en çok etkilenen ülkeler ise Brezilya, Hindistan, ABD ve Rusya’dır.

En çok etkilenen sektörler ise demir veya çelik ürünleri, temel organik kimyasallar, diğer fabrikasyon metal ürünleri, motorlu taşıtlar, römorklar veya yarı römorklar ile hububattır.

5.1. 2008 Sonrası ABD’de Korumacılık Eğilimler

2018 yılı itibarıyla ABD’nin ticari korumacılık anlayışı çerçevesinde, Çin gibi hızla gelişen endüstrilere ve önemli pazar paylarına sahip ülkelerin ticaretlerini sınırlamaya yönelik bir dizi kararların alındığı görülmektedir. Bu türdeki ticari korumacılık anlayışının sonuçları 2018 Eylül ayı itibarıyla öngörülemez boyuta ulaşmıştır. Korumacılık uygulamasının başlıca araçları olan kotalar, sübvansiyonlar, gümrük tarifeleri, katlı kur uygulamaları ve ithalat yasakları 2019’un başlarında etkin bir araç olarak kullanılmaya devam etmiştir. Ayrıca ABD menşeli şirket kârlarının,

küresel ekonomik dalgalanmalardan kaynaklı gayri safi yurt içi hasılaya (GDP) oranla daha fazla risk altında olduğu belirlenmiştir.

Yeni yönetim anlayışı ithalatı yapılan çamaşır makineleri, güneş panelleri ve modülleri, çelik ürünleri, alüminyum ürünleri ve ayrıca Çin'den ithal edilen temel eşyadan arabaya kadar 7000 ürüne yönelik gümrük vergisinin uygulanmasına yol açmıştır. Özellikle Çin'den ithal edilen arabalar ve araba yedek parçalarına yönelik 565 milyar dolarlık ek gümrük vergilendirmesi tehdidinde bulunulmuştur. Uygulanan ek gümrük vergileri ve ileride uygulanması muhtemel yeni ek gümrük vergileri miktarının 850 milyar dolar civarında olacağı düşünülmektedir. Söz konusu rakam ABD'nin ithal edilen bütün ürünlerinin neredeyse %35'ini oluşturmaktadır¹⁰⁸.

850 milyar dolar büyük ölçekli bir rakam gibi görünse de 20 trilyon dolarlık ABD ekonomisinin %4.4 gibi küçük bir ekonomik hacmini oluşturmaktadır. ABD'nin tehdit unsuru olarak kullandığı 850 milyar dolarlık gümrük vergilendirmesi, vergilendirmenin %25'lik işlem hacmine denk gelmektedir ki bu da GDP'nin %1.1'ine denk gelmektedir. Donald Trump yönetiminin başlangıç vergi tarifeleri olarak adlandırdığı bu uygulamalar, ilk olarak da üreticileri etkilemiştir. Piyasaların bu türdeki adımları önceden göremediği için ve yıllar boyunca ticari korumacılık politikaları kademeli bir biçimde arttırıldığı için bu türdeki gümrük vergisi artışları ülke ekonomileri açısından büyük risk oluşturmaktadır.

Yeni gümrük tarifelerine maruz kalacak ABD'nin Çin'den ithal edilen ürünlerinin %18'lik bir kısmını tüketici ürünleri oluştururken %32'lik kısmını sermaye teçhizatı ürünleri ve %48'lik kısmını da ara emtia ürünleri oluşturmaktadır. ABD'nin ticaret ortakları tarafından yapılan misilleme sonucunda şirket kârları etkilenmiş, gümrük tarifeleri de misilleme olarak ABD'ye orantılı bir şekilde uygulanmıştır. ABD öncelikle çelik ve alüminyum gümrük tarifelerinde sadece Çin'i hedef almıştır¹⁰⁹.

Ülkelerin gümrük tarifeleri ve korumacılık politikaları bunları uygulayan ülkelere göre değişiklik gösterse de piyasa açısından tedarik zincirlerinin ve şirketlerin geçmişten daha küresel boyutta olduğunu bilmek gerekmektedir. Bu

¹⁰⁸ Lazard Insights, "Protectionism Through a Corporate Lens", **Bülten**, 26.09.2018, https://www.lazardassetmanagement.com/docs/-m0-/63469/ProtectionismThroughACorporateLens_LazardInsights_201809_en.pdf, (08.02.2019), ss. 2-3.

¹⁰⁹ Lazard Insights, s. 3.

konudaki en önemli gösterge belirli bir ülkeye karşı uygulanan gümrük tarifesinin birçok farklı ülkedeki şirketleri etkileyeceğidir. Peterson Institute for International Economics (PIIE) yapmış olduğu çalışmaya göre ABD'nin öncelikle hedef aldığı gümrük vergisine tabi ürünlerinin çoğunluğu Çin'de bulunmayan çok uluslu şirketlerde üretilmektedir. PIIE araştırmasında gümrük vergilendirmesine maruz kalan bilgisayar ve elektronik ürünlerin %87'lik bir kısmını yine Çin menşeli olmayan şirketler üretmektedir¹¹⁰.

ABD'nin dış ticaret açığı verdiği ilk beş ülke içerisinde bulunan Çin'e karşı 636 milyar dolarlık işlem hacminde, 375 milyar dolarlık bir dış ticaret açığı verdiği görülmektedir. Çin ile yapılan ticarete en fazla açığın verildiği ürünler, elektronik aygıtlar, tekstil ve kağıt ürünleri şeklindedir. Bu ülkeleri sırasıyla Meksika, Japonya, Almanya ve Vietnam izlemektedir. Meksika ile otomotiv ve elektronik aygıtlar, Japonya ve Almanya ile otomotiv ve makine ekipmanları, Vietnam ile tekstil ve elektronik aygıtlar ile yapılan ticarete dış ticaret açıklarının verildiği görülmüştür. ABD'de Trump yönetimi dış ticaret açığının minimum düzeye indirilmesi konusunda elektronik aygıtlar, otomotiv-makine ekipmanları ile giyim-tekstil ürünlerini kapsayan korumacılık önlemlerini 2018 yılı içerisinde uygulamıştır.

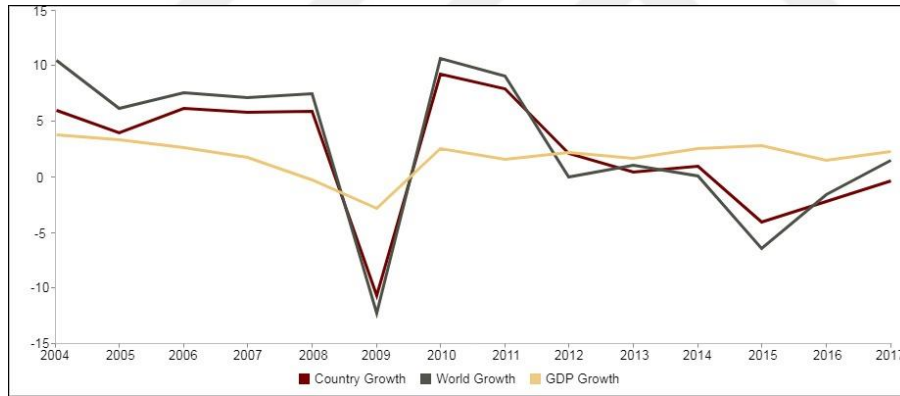
Trump Yönetimi 22 Ocak 2018 tarihinde beklenmedik bir biçimde, çamaşır makinesi ithalatına %20 ve güneş paneli ithalatına %30 oranında gümrük vergisi artışı getirmiş olup, Çin ve sonrasında Meksika, Japonya, Almanya ve Vietnam'ı da kapsayacak ve Türkiye'yi de etkileyecek olan dış ticaret savaşlarının ortaya çıkmasına sebep olacak adımlar atmıştır. Trump yönetimi 1 Mart 2018 tarihinde aldığı kararlara göre çeliğe %25, alimunyuma %10 gümrük vergisi ekleyerek, Avrupa Birliği üye ülkeleri, Kanada, Meksika ve Çin ile ticari dengeleri alt üst edecek korumacılık politikalarına devam etmiştir. Trump yönetiminin 10 Ağustos 2018 tarihinde Türkiye'den ithal edilen çelik ve alüminyumdaki gümrük tariflerini iki katına çıkartma kararı, çelik üretiminde dünyada sekizinci ve Avrupa'da ikinci sırada olan Türkiye'nin yanı sıra, Çin, Brezilya, Güney Kore, Rusya ve Japonya ile birlikte AB ülkelerinin bu durumdan etkilenmesine yol açmıştır. Söz konusu ülkeler almış oldukları bazı kararlar sonucunda bazı Amerikan ürünlerine sınırlamalar ve ek gümrük vergileri getirerek Trump yönetimine karşılık vermişlerdir. 3 Nisan 2018

¹¹⁰ Financial Times, **US Cuts Turkish Steel Tariffs by half to %25**, London, 2019, s. 2.

tarihinde alınan kararlar ticaret savaşlarının en yoğun biçimde yansıdığı kararlar olarak görülmektedir. Trump yönetimi, Çin'i haksız ticaretle ilişkilendirmiş olup, 1333 farkı ürününe %25 gümrük vergisi artışı getirerek, bütün dünyada ticari anlamda dengeleri bozmuştur¹¹¹.

3 Nisan kararları, ABD'nin ithalatında 46.2 milyar dolarlık pazar payına sahip söz konusu ürünler Çin'de bulunan firmaların bahsi geçen ürünlerinin ticaretini neredeyse imkansız bir hale getirdiği için Çin ekonomisini doğrudan hedef almaktadır. Çin ise karşılık olarak 4 Nisan 2018 tarihinde ABD'den ithal edilen otomobil, hava taşıtları ve soya fasulyesi ürünlerine %25'lik ek gümrük vergisi getirerek, ticaret savaşlarının önümüzdeki yıllarda da devam edeceğinin sinyallerini vermiş ve korumacılık önlemlerinin önemini ekonomi çevrelerine bir kez daha hatırlatmıştır¹¹².

Şekil 14: ABD'nin Ticaret İstatistikleri: İhracat, İthalat, Ürünler, Gümrük Tarifeleri, GDP ve Bununla İlgili Ticaret Göstergeleri

Kaynak: WITS The World Bank, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/USA>

2017 yılı verilerine göre ABD'nin 1.545.609.158 dolarlık ihracatı, 2.407.90.189 dolarlık ithalatı ve bu durumun sonucu olarak 861.781.030 dolarlık bir dış ticaret bilançosu açığı vardır. ABD dünyadaki ortalama %1.5 büyüme oranına göre %-0.33 ticari büyüme oranına sahip olup toplamda 2017 yılı itibariyle 19.390.604.000 dolarlık bir GDP'ye sahiptir. ABD'nin hizmet ihracatı

¹¹¹ Lazard Insights, s. 3.

¹¹² World Trade Organization, **Non-Tariff Measures and the WTO**, Dünya Ticaret Örgütü Ekonomi ve Araştırma Bölümü, Lozan, 2012, ss. 8-10.

797.687.000,000 dolarlık dış ödemeler dengesine sahipken günümüzde ABD Doları ve hizmet ihracatı 542.464.000.000 dolar şeklindedir¹¹³.

5.2. 2008 Sonrası Çin’de Korumacılık Eğilimler

Yüz yıl önce birçok küresel ölçekli şirket Çin üzerinde ticarete ilişkin planlar yapmaktaydı. Bu süreç birçok değişik sektörün de buna dahil edilmesiyle devam etmiştir. Ancak Çin günümüzde daha büyük, daha zengin ve dünya piyasasında daha fazla söz sahibi bir ülke olma noktasına gelmiştir. Çin’in ekonomik anlamda değişimi yönetim bazlı değişimle de entegre olmuş sonuçta yalnızca ticari büyüme değil aynı zamanda deneyim sahibi şirketlerin de ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır¹¹⁴.

1978 yılından sonra Çin’in gerçekleştirdiği üretim reformları, korumacılık anlayışını geliştirmesi ve bunlara yönelik adımlar atması sonucunda 35 yıl boyunca %10 büyüme sağlayarak 2014 yılı sonu itibariyle 28 kat büyüme gerçekleştirerek, ABD ekonomisine rakip olacak bir gelişme sağlamıştır. Söz konusu büyümenin sebeplerinden biri küresel şirketlerin üretim kapasitesini geliştirmeleri ve ucuz iş gücünden faydalanmak amacıyla Çin’de varlıklarını devam ettirmek istemeleridir. Yalnız Pekin yönetimi, birçok endüstri kuruluşunun yönetsel önceliklerinin belirlenmesinde önemli adımlar atmıştır ve bu sayede Çin sektörel bazda koordinasyon olanağını yakalamıştır.

2018 yılının Ağustos ayında ABD’nin 50 milyar dolar tutarındaki Çin malına gümrük vergisi uygulamasıyla Çin’in ABD’ye ihracatında ve ihracat maliyetinde önemli artışlar görülmüştür. Fakat ABD ekonomisi yine de güçlü bir büyüme performansı sergilemiştir. Bu gelişmeler üzerine Çin Başbakanı Li Keqiang, para biriminde rekabet amaçlı devalüasyona gitmeyeceklerini ve ihracatı desteklemek için yuanı zayıflatmayacaklarını açıklamıştır¹¹⁵. Ayrıca Başbakan, gümrük vergilerine yönelik yaptırımlara karşı yatırımcıyı koruma tedbiri alacaklarını duyurmuş, yabancı

113 World Trade Organization, ss. 11-12.

114 T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Dünya Ekonomisindeki Son Gelişmeler Bülteni, Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Araştırmaları Dairesi, Ankara, 2008/III, s. 6.

115 Euler Hermes Economic Research (2018), Trade Games, Trade Feud or Trade War? (13.09.2018), <http://www.eulerhermes.com/economic-research/blog/EconomicPublications/trade-games-feud-or-war-report-may18.pdf>, (04.03.2019), ss. 6, 9-10.

şirketlerin ülkede Çinli şirketlerle rekabet edebilmesine olanak sağlayacaklarını ve söz konusu durumun ekonominin canlanmasına yardımcı olacağını ifade etmiştir.

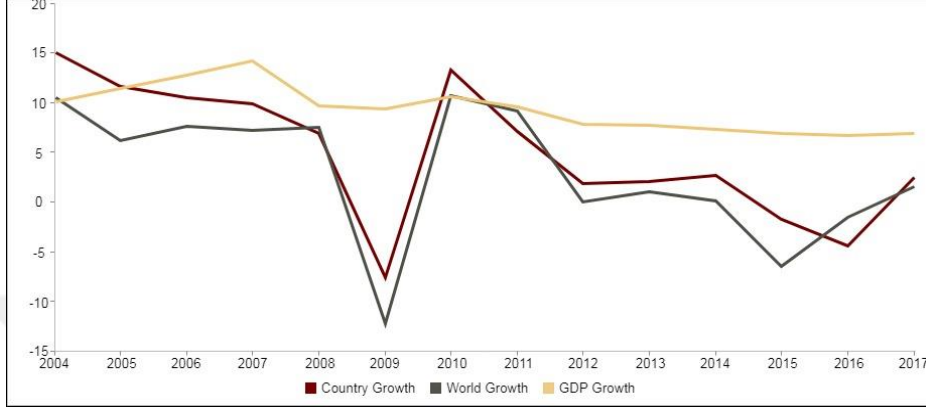
Sektörel büyüme aynı zamanda para transferlerinin de hızlanmasına ve katlanmasına olanak sağlamıştır. Devletlerin kendi para transfer yöntemini geliştirmesi, o ülkenin ticari güvenirliliğinin de etkilenmemesine olanak sağlar. Bunun en önemli örneği “MoneyGram” para transferidir. ABD’nin ünlü para transferi şirketlerinden MoneyGram bütün dünyada faaliyet göstermektedir. ABD para transferlerini kontrol altında tutarak Çin ve Hindistan gibi büyüyen ekonomilere sahip ülkelerin hareket alanları, şirketlerinin bilançoları, ithalat-ihracat rakamları, kendi ülkelerine olan girdi miktarları hakkında, ABD dışında gelişen transferlerde kendi mekanizmalarının kullanılması vasıtasıyla, fikir sahibi olmayı bir güvenlik politikası olarak belirlemiştir.

Alibaba Group (NYSE: BABA) e-ticaret sitelerinden biri olup, Çin’de çevrimiçi piyasalarından biridir. Alibaba’nın finansal kanadı olan Ant Financial, Türkiye’de de hizmet veren ABD’li MoneyGram şirketini 880 milyon dolara satın alacağını bildirmesi, ABD’nin ticaret politikasında önemli bir mekanizmanın bozulmasına, korumacılık perspektifinde zedelenmeye ve ulusal güvenliğin tehdit edilmesine yol açacak bir ticari anlaşma olarak ele alınmıştır. ABD yönetimi, özellikle Çin gibi ileride ticaret savaşlarına gireceği bir devletin kendi ülkesindeki para transferlerini kontrol etmesinin büyük riskler oluşturacağı gerekçesiyle bu satışın gerçekleşmesinin mümkün olmayacağını bildirmiştir.

Bu satın alma Alipay’i de bünyesinde barındıran Ant Financial’ın küresel açılımını hızlandırarak Çin’in Hindistan, Meksika ve Filipinler gibi büyüyen pazarlarda şirketin adını daha fazla duyurmasına ve ABD’nin karşı çıkmasına olanak tanımıştır. Ticari korumacılığını her zaman önde tutan ABD’deki böyle bir ticari satışın doğuracağı sonuçların güvenlik açığı yaratacak olması, bu satışın ABD tarafından engellenmesi ile son bulmuştur. Eğer söz konusu ticari savaş engellenmeseydi Ant Financial, NASDAQ’ta listelenen bir şirket olan MoneyGram’a hisse başına 13.25 dolar ödeyecek; satın almanın tamamlanması ise yılın ikinci yarısını bulacak ve bu durumda dünyanın 200 ülkesindeki 350 bin fiziksel noktada hizmet veren Financial Art, ABD içerisinde de büyük bir pazarı kontrol altında

tutarak, 2015 yılı geliri 1.4 milyar dolar olan MoneyGram’ın dijital ekonomideki payı sadece %13 olmasına rağmen, Ant Financial’a farklı bir enerji katabilecekti¹¹⁶.

Şekil 15: Çin’in Ticaret İstatistikleri: İhracat, İthalat, Ürünler, Gümrük Tarifeleri, GDP ve Bununla İlgili Ticaret Göstergeleri

Kaynak: WITS The World Bank, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/CHN>

2017 yılı verilerine göre Çin’in 2.263.370.504.000 dolarlık ihracatı, 1.843.792.938 dolarlık ithalatı ve buna bağlı olarak 419.577.565 dolarlık bir dış ticarete bilançosu fazlası söz konusudur. Çin, dünyadaki ortalama %1.5 büyüme oranına göre %3.83 ticari büyüme oranına ve toplamda 2017 yılı itibarıyla 12.237.700.479.375 dolarlık bir GDP’ye sahiptir. Çin’in hizmet ticareti kalemi 206.453.137.562 dolarlık bir fazla vermekte olup şu anki hizmet ihracatı 471.870.408.771 dolar tutarındadır. Çin’in mal ve hizmet ihracatının GDP’ye oranı %19.76 iken mal ve hizmet ithalatının GDP’ye oranı %18.05 şeklindedir¹¹⁷.

Tablo 19: Gümrük Vergileri Öncesi Çin’in 2017 Yılı İhracat Rakamları

Ülke	İhracat Rakamı \$
ABD	\$430.328.146.524
Hong Kong	\$279.210.546.471
Japonya	\$137.258.933.310
Güney Kore	\$102.703.776.594

¹¹⁶ Financial Times, US Doubts On China Investments Sink Ant Financial-Moneygram Deal, London, 2018, ss. 1-2.

¹¹⁷ Financial Times, China’s Protectionism Comes Home To Roost, London, 2018, s. 1.

Vietnam	\$71.617.248.156
Almanya	\$71.134.400.096
Hindistan	\$68.042.252.505
Hollanda	\$67.131.666.962
İngiltere	\$56.713.517.329
Singapur	\$45.019.300.478

Kaynak: The World Bank,

(<http://stat.wto.org/StatisticalProgram/WSDBStatProgramHome.aspx?Language=E>)

Çin'in dış ticaretinin ihracata yönelik mal bileşimi değişmiştir. Geçmişte tekstil ürünleri ağırlıklı iken günümüzde Çin'in gerçekleştirmiş olduğu ihracatın büyük bir bölümünü elektrikli ve endüstriyel makineler oluşturmaktadır. 2017 yılına baktığımızda elektrikli makinelerin toplam ihracat içindeki payının yaklaşık %40'ını elektrikli makineler oluşturduğunu görmekteyiz.

Tablo 20: Gümrük Vergileri Öncesi Çin'in 2017 Yılı İhracat Ürünleri

Ürün	İhracat Rakamı \$
Elektrikli makineler	\$598.325.186.484
Endüstriyel makineler	\$383.243.543.186
Eşya	\$88.973.112.865
Kıyafet (örülmemiş)	\$73.408.647.525
Kıyafet (örülmüş)	\$71.823.612.990
Hassas cihazlar	\$70.615.802.739
Plastik	\$70.000.376.197
Motorlu araçlar ve yedek parçaları	\$67.263.139.542
Demir ve çelik malzemeleri	\$56.727.624.142
Oyuncaklar ve spor ekipmanları	\$54.593.035.075

Kaynak: The World Bank,

(<https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.CD?locations=US-CN-RU-IN-EU>)

5.3. BREXIT Ve Korumacılık

2018 yılı artan korumacılık uygulamalarıyla ticari anlamda ülkeler arasında taşların yerinden oynadığı, kurlarda dalgalanmaların olduğu, gümrük vergilerinin günlük olarak değiştiği bir yıl olarak ifade edilebilir. 2018 yılında alınan siyasi kararlar, 2019 yılında süren ve devam edecek gibi görünen gümrük vergisi artışları ile ülkelerin finansal güçlerini ve korumacı yaklaşımlarını ölçtüğü bir dönem yaşanmaktadır.

AB ortak pazar, dört ana serbesti olan mal, hizmet, sermaye ve işgücünün serbest dolaşımı üzerine kurulmuştur. AB içerisinde bu serbestiden faydalanan en önemli üç ülke ise İngiltere, Fransa ve Almanya'dır. Ortak pazar sayesinde 28 üye ülkede faaliyette bulunan firmalar düşük maliyetlerle kendi içlerinde Euro üzerinden ticaret yapmaktadırlar. Üye ülkelere tek bir pasaportla giriş olanağı sunulmakta, gümrük vergilerinin belirli kriterlerle belirlenmesi sayesinde tek bir ülke gibi standartlar belirlenmekte ve üretim ve ticaret alanında birliğin kriterleri esas alınarak sektörler kontrol altında tutulmaktadır¹¹⁸.

İngiltere'de 2016 yılında gerçekleşen Brexit referandumu ile İngiltere'nin AB'den ayrılma kararının sosyal, kültürel, politik ve ekonomik açıdan birçok etkiler yaratarak makroekonomik açıdan olumsuz yönde bir takım sonuçlar doğuracağı ve söz konusu ayrılma sonucunda da İngiltere'de ve Euro bölgesinde ekonomik büyümenin geçmiş yıllara oranla yavaşlayacağı öngörülmektedir¹¹⁹.

Brexit sonucunda bu makroekonomik negatif sonuçlarla beraber İngiltere'nin korumacı ve içe dönük politikalar geliştirmesi beklenmektedir. Bu korumacı yaklaşımlarla beraber AB'ye üye diğer ülkelere yönelik farklı gümrük tarifeleri uygulaması, yatırım ve istihdam açısından AB'ye üye diğer ülkelere karşı geliştireceği korumacı yaklaşımlarla, birlik içerisinde ekonomik daralmaların, yeni gümrük tarifeleri ile korumacılık yaklaşımlarının artması öngörülmektedir.

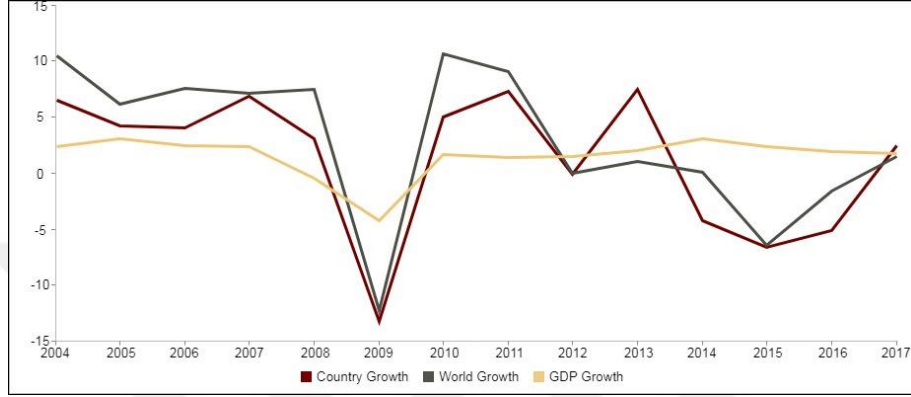
İngiltere'nin AB'den ayrılacak olması, birlik içerisinde ciddi kırılmaların olması beklentilerini ortaya çıkarmaktadır. ABD'de Trump yönetiminin AB için ek gümrük vergileri getirmesi ve korumacı yaklaşımlara gitmesi, İngiltere'nin de benzer

118 Esra N. KILCI, "Brexit; Birleşik Krallık ve Euro Bölgesi Açısından Sonuçların Değerlendirilmesi", Sakarya İktisat Dergisi, Cilt: 7, Say: 1, 2018, s. 2-7.

119 Financial Times, Brexit is turning Britons off the news, survey finds, London, 2019, s. 1.

politikalar izlemesi ihtimalini düşündürmekte ve bu ihtimaller gerçekleşirse, İngiltere ile en fazla ticaret yapan ülkelerin ticaret verilerinde ve genel olarak makroekonomik göstergelerinde değişimlere neden olabileceği beklenmektedir¹²⁰.

Şekil 16: İngiltere'nin Ticaret İstatistikleri: İhracat, İthalat, Ürünler, Gümrük Tarifeleri, GDP ve Bununla İlgili Ticaret Göstergeleri

Kaynak: WITS The World Bank, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/GBR>

2017 yılı verilerine göre İngiltere'nin 442.065.707.000 dolarlık ihracatı, 641.332.435.000 dolarlık ithalatı ve buna bağlı olarak 199.266.728.000 dolarlık dış ticaret bilançosu açığı söz konusudur. İngiltere, dünyadaki ortalama %1.5 büyüme oranına göre %2.44 ticari büyüme oranına sahip olup toplamda 2017 yılı itibariyle GDP büyüklüğü 2.622.433.959.604 dolardır. İngiltere'nin hizmet kalemi 359.947.854.017 dolarlık dış ödemeler dengesine sahipken hizmet ihracatı 212.422.793.819 dolar büyüklüğündedir. İngiltere'nin mal ve hizmet ihracatının GDP'ye oranı %30.53; mal ve hizmet ithalatının GDP'ye oranı ise %31.93 olarak gerçekleşmiştir¹²¹.

2017 yılında 442 milyar dolar ile dünyanın en büyük onuncu ihracatçısı, 641 milyar dolar ile dünyanın en büyük beşinci ithalatçısı konumundaki İngiltere üye ülkelerin standartlarını kullanmaması, gümrük vergilerinde kendi tarifelerini kullanacak olması ve korumacılık politikaları geliştirme düşüncesi nedeniyle Brexit ile AB'nden ayrılmayı istemektedir. Hükümet, AB'nin çoğunluğunun göçmen karşıtı tavırlar sergilememesi ve serbest ticarete doğru yöneliyor olması nedeniyle kamuoyu

¹²⁰ Esra N. KILCI, s. 17-19.

¹²¹ Financial Times, Brexit Is Turning Britons Off The News, Survey Finds, London, 2019, s.2.

baskısıyla ülkede referanduma gitmiştir. Brexit ile beraber ortaya çıkan hususlar şu şekilde özetlenebilir¹²²:

a) Ulusal Güvenliğin Tehdit Altında Olması: Yabancı mallarla beraber dışa olan bağımlılık artmaktadır. Serbest ticaretin ithalatı yaygınlaştırıyor olması riskleri de beraberinde getirmektedir. Özellikle stratejik öneme sahip ürünlerde İngiltere dışa bağımlılığın olmaması gerektiğini düşünen bir ülkedir. 2017 yılında Çin'den yapılan ihracat rakamı 60 milyar dolara ulaşmıştır.

b) Genç Endüstri: İngiltere'deki yeni endüstri kollarının Almanya, Çin ve ABD ile yarışamamasından kaynaklı, genç endüstri kollarının ayakta kalmasını sağlamaktır.

c) Dampinge karşı Britanya şirketlerini koruma: İngiltere'nin ithalatında başlıca ürünler nükleer reaktörler, elektrikli makine ve cihazlar, kara nakil vasıtaları ve tekstil ürünleri olup bazı ülkelerin dış piyasada ürünlerini iç piyasadan daha ucuza satmasından dolayı, Britanya kökenli firmaların dampinge karşı ayakta kalmasını sağlamaktır.

d) İşgücünde yabancı işçilerin çoğalması: Özellikle Britanya adasına gelen ucuz iş gücünün İngiliz vatandaşlarının işgücünden uzaklaşmasına neden olması göçmen karşıtı söylemlerin doğmasına neden olmuştur.

e) Dış ödemeler dengesi: İthalat rakamlarının büyüyor olması İngiltere'nin korumacılık yöntemlerine başvurmasına yol açmıştır.

Tablo 21: İngiltere'nin 2017 Yılı İhracat Verileri

Ülke	İhracat \$
ABD	\$59.188.512.789
Almanya	\$46.697.787.865
Fransa	\$30.406.168.289
Hollanda	\$27.575.188.353
İrlanda	\$25.107.563.658
Çin	\$21.379.904.588
İsviçre	\$20.283.925.930
Belçika	\$17.763.437.063
İspanya	\$13.477.445.730
İtalya	\$13.202.179.045

¹²² Esra N. KILCI, s.15.

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS>

İngiltere'nin 2017 yılı ihracat verilerine bakıldığı zaman en çok ihracat yaptığı ülkelerin AB üyesi ülkeler olduğu, Brexit ile AB'den ayrılma kararı alınması durumunda, Belçika, Hollanda ve İrlanda gibi ülkelerin İngiltere ile ticari açıdan güçlü bağı olması nedeniyle Brexit'ten etkilenebilecekleri öngörülmektedir.

Tablo 22: İngiltere'nin 2017 Yılı İthalat Verileri

Ülke	İthalat \$
Almanya	\$89.695.413.385
Çin	\$59.862.523.753
ABD	\$58.829.029.183
Hollanda	\$51.411.284.617
Fransa	\$36.502.469.270
Belçika	\$32.156.473.699
İtalya	\$24.965.340.211
Norçev	\$23.166.543.108
İspanya	\$20.198.044.538
İrlanda	\$18.760.826.854

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS>

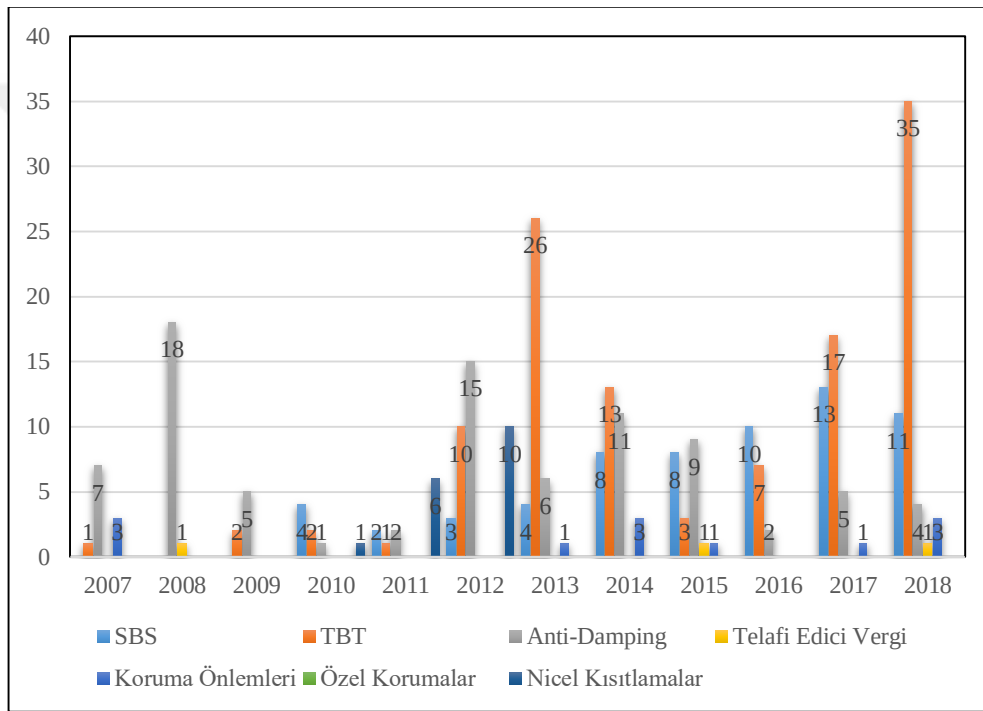
İngiltere'nin en fazla ithalat yaptığı ülkelerin başında Almanya'nın olması, Hollanda, Belçika ve İrlanda'nın finansal açıdan İngiltere ile iyi ilişkiler sürdürmesi ve İngiltere'nin ithalatının artıyor olması nedeniyle Brexit ile ayrılma sürecinin domino etkisi yaratması beklenmektedir.

5.4. 2008 Sonrası Türkiye'de Korumacılık Eğilimleri

Türkiye, 1980 sonrası dönemde dışa açık liberal bir ekonomi politikası izlemiş ve bu doğrultuda çeşitli adımlar atmıştır. Özellikle 4 Şubat Kararları ile dışa açılma politikası daha çok ithalata dayalı büyüme stratejisine dönüşmüştür. Bu açıdan baktığımızda aslında Türkiye 1980'den itibaren gittikçe kronikleşen bir dış ticaret bilançosu açığına da alışmıştır. İhracatın yıllık ortalama büyüme oranı 1981 yılında 61.61, 1990 yılına gelindiğinde 11.48'e, 2000 yılına gelindiğinde 4.47'ye ve

2008 Krizinin en çok etkisini gösterdiği yıl olan 2009 yılında -22.64'e ulaşmıştır. Söz konusu yıllardaki ithalatın yıllık ortalama büyüme oranı ise sırasıyla 14.94; 41.23; 35.49 ve -30.22 şeklinde gerçekleşmiştir.¹²³ Söz konusu dışa açıklık Türkiye'yi gittikçe daha çok dışa bağımlı hale getirmiş ve bu bağımlılığın da etkisiyle krizden çıkma çaresi olarak görülen korumacılık araçlarına çok fazla başvurulamamıştır.

Şekil 17: 2007-2018 Yılları Arasında Türkiye'ye Yönelik Başlatılan ve Yürürlükte Olan Önlemler

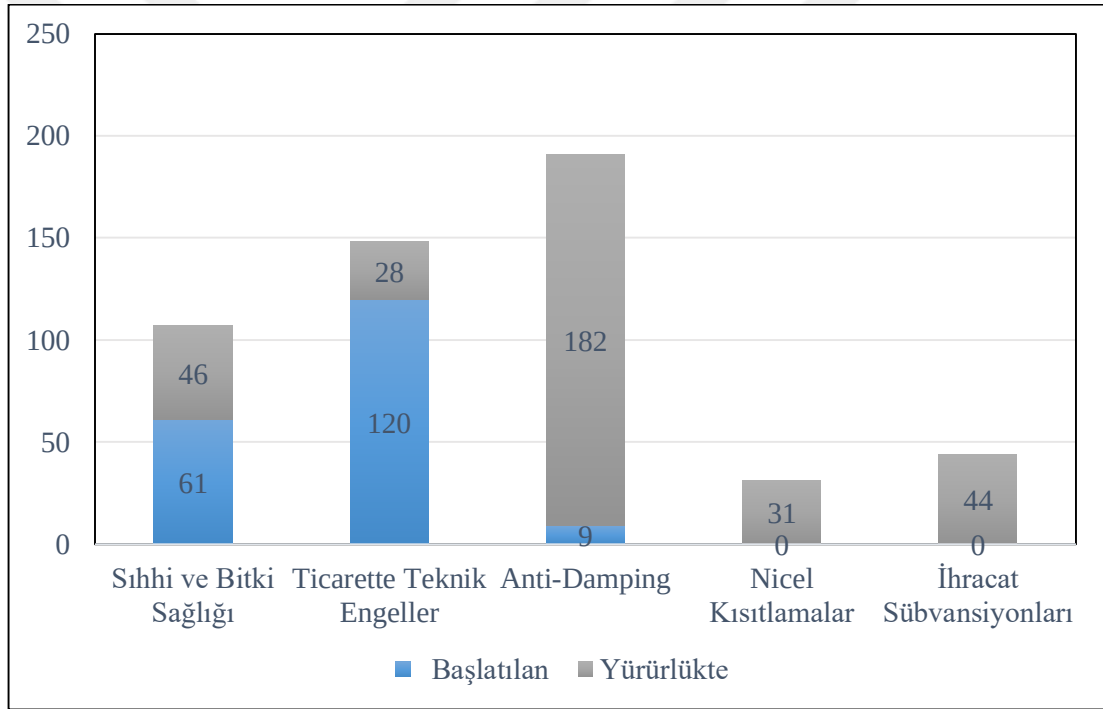
Kaynak: World Trade Organization, Graps Over Time, Measures Initiated and in Force, <http://i-tip.wto.org/goods/Forms/GraphView.aspx?period=y&scale=lg> kaynağından elde edilen verilerden oluşturulmuştur.

2007 ve 2018 yılları arasında Türkiye'ye yönelik başlatılan ve yürürlükte olan önlemler ele alındığında, 2008 yılında telafi edici vergilerin sayısının 1 olduğu 2015 ve 2018 yıllarında tekrar 1 olarak revize edildiği görülmektedir. Koruma önlemlerinin 2007 yılında 3 adet olduğu ve 2014 yılına kadar değişkenlik

¹²³ United Nations Conference On Trade And Development, Unctadstat, <https://unctadstat.unctad.org/EN/Index.html>

göstermediği; koruma önlemlerinin 2014 ve 2015 yılında 8 adet olarak revize edildiği; 2016 yılında 10 iken sonraki yıl 13'e yükseldiği ve 2018 yılında 11 adet olduğu görülmektedir. En çok başvurulun koruma önleminin Ticarete Teknik Engeller (TBT) olduğu, 2007 ve 2013 yılları arasında ortalama yıllık 2 olan TBT sayısının 2013 yılında 26'ya çıktığı, 2018 yılında ise TBT sayısının 35 olduğu görülmektedir. 2007 ve 2013 yılları arasında özel korumalara başvurulmamıştır. Başvurulan nicel kısıtlama sayısının da 2013 yılından itibaren 10 civarında olduğu görülmektedir. Başvurulan anti-damping sayısının ise en çok 2008 yılında 18 olarak gerçekleştiği ve 2012 yılında 15 olduğu görülmektedir.

Şekil 18: 2018 Yılında Türkiye'ye Yönelik Başlatılan ve Yürürlükte Olan Önlemler

Kaynak: World Trade Organization Graps Over Time, Measures Initiated and in Force, <http://i-tip.wto.org/goods/Forms/GraphView.aspx?period=y&scale=lg> kaynağından elde edilen verilerden oluşturulmuştur.

2018 yılında Türkiye'ye yönelik başlatılan ve yürürlükte olan önlemler ele alındığında, sıhhi ve bitki sağlığına yönelik 61 önlem başlatıldığı; yapılan revizyonlar sonrası söz konusu önleme ilişkin yürürlükte olan tedbir sayısının 46 olarak güncellendiği görülmektedir. En fazla başvurulun tedbirin anti-damping

olduğu anlaşılmaktadır. Nicel kısıtlamalar ve ihracat sübvansiyonlarında yeni başlatılan koruyucu önlem bulunmamasına karşın, yürürlükte olan önlemler 31 ve 41 olarak revize edilmiştir. İkinci en fazla başvuru alan koruyucu önlem ise ticarete teknik engellerdir. Hali hazırda ise 28 önlem yürürlüktedir.

SONUÇ

Korumacılık ve serbest ticaret politikaları uyulması zorunlu olan, değiştirilemez, dönüştürülemez tabular değildir. Tarihin diyalektik bir süreç içerisinde gelişmesindeki gibi iktisat politikaları da bu diyalektik sürece ayak uydurmalıdır.

İktisat bilimi değişen, dönüşen bir bilimdir. 1400’lerde Merkantilizm dış ticarete sıkı bir şekilde müdahaleciliği savunuyorken 1700’lerde Fizyokrasi “laissez faire-laissez passer” görüşüyle ortaya çıkmış serbest ticaret politikasının önemini savunmuştur. Burada dikkat edilmesi gereken Merkantilizm ya da Fizyokrasinin politika önerilerinin ön planda oluşudur. İktisat bilimi teoriler ve teorilere dayalı politika çıkarımları ile zenginleşmiştir.

İktisat biliminin var oluşunun kaynağı insandı. Bilimi gerçek kılan insan ise, ekonomi açısından insan yerine ülkeler koyulabilir. Merkantilizm İngiltere’de, Fransa’da, Almanya’da, Avusturya’da ya da İspanya’da var olmuşken Fizyokrasi de yine bu ülkelerde var olmuştur.

Tüm politikalar özünde insana iner ve insan düşünen, dönüşen bir varlıktır. Bu yüzden ülkeler de içinde bulunulan koşullara, konjonktüre, diğer ülkelere göre ve en önemlisi insanların ihtiyaçlarının, tercihlerinin eğilimine bakarak hareket etmeli, bu yönde politikalar geliştirmelidirler. Nitekim bugünün gelişmiş insanların refah düzeyinin yüksek olduğu ülkelere baktığımızda diyalektik sürece en iyi ayak uyduran ülkeler olduğunu görüyoruz.

Klasik iktisadın babası kabul edilen ve uluslararası iş bölümü ve uzmanlaşma ile ülkelerin karşılıklı olarak kazançlı çıkabilecekleri tezini savunan Mutlak Üstünlük Teorisi’ni ortaya koyan ve serbest ticaretin sıkı bir şekilde savunuculuğunu yapan Adam Smith’in 18. yüzyılda ve 18. yüzyılın sanayisi güçlü ve ekonomik açıdan gelişmiş İngiltere’inde yaşadığı göz ardı edilmemelidir. Yine aynı dönemde sanayileşmemiş, dış ticarete rekabet gücü zayıf olan Amerika’ya bakıldığında korumacı politikaların öne çıkması tesadüf değildir. Bu noktada Adam Smith, döneminin Amerika’sında doğmuş olsaydı yine de serbest ticareti böylesine güçlü savunur muydu sorusu akla gelmektedir.

Bu durum sadece İngiltere ve Amerika ile de sınırlı değildir. Fransa 1600’lerde Colbert ile korumacı politikalara başvurarak imalat sanayisinin gelişmesi yoluna gitmiş, Almanya’da Friedrich List ile “romantik akım” öne çıkmış ve sanayisi yeni gelişen Almanya’nın korumacı politikalara ihtiyacı olduğu görüşü hakim olmuştur. Uzak Doğu’da Japonya ve Güney Kore’nin de tarihten doğru dersler çıkardıkları ve gelişme dönemlerinde korumacı politikalara başvurdukları görülmektedir. Tarih bunlar gibi örneklerle doludur. Gelişmiş ülkeler her zaman içinde yaşanılan koşullara en iyi ayak uyduran ülkelerdir.

Peki koşullara göre hangi politikanın iyi olduğuna nasıl karar verilmelidir. Söz konusu ülkelerdeki gelişme aşamalarına bakıldığında şu çıkarım yapılabilir: bu ülkelerde sanayileşmenin ilk evrelerinde, henüz üretim tekniklerinin tam olarak gelişmediği durumda uluslararası rekabete açılmanın ülke ekonomisi açısından olumsuz sonuçlar doğurabileceği görülmüş ve öncelikle korumacı politikalarla sanayinin geliştirilmesi, endüstrilerin dış rekabette güçlü konuma gelinceye kadar korunması yoluna gidilmiştir. Ancak uluslararası ticarette rekabet edebilir konuma geldiklerinde bu ülkelerde serbest ticaret politikası benimsemiştir.

Bu durumda akla diyalektik süreçte geçtiği gibi “mutlak tin” serbest ticaret midir sorusu gelebilir. İktisat biliminin geleneksel tanımında geçen ve rasyonelini oluşturan “sınırlı kaynaklar, sınırsız insan ihtiyaçları” burada devreye girmektedir. Nasıl ki politikalar tabu değilse ülke sınırları da değiştirilemez değildir ve ülkeler kaynaklarını arttırmak için tarih boyunca sınırlara saldırmışlardır. 1914-1918 yılları arasında gerçekleşen Birinci Dünya Savaşı’na 16 ülke katılmış, 1939-1945 yılları arasında gerçekleşen İkinci Dünya Savaşı’na ise 22 ülke katılmıştır. Bu kadar küresel boyutta olan ve uzun yıllar devam eden savaşlardan ülkeler de büyük yaralar alarak çıkmışlardır. Söz konusu ülkeler savaşın izlerini silmek, ekonomilerini güçlendirerek ulusal geliri ve istihdamı arttırmak, ticaret hadlerini iyileştirmek için ise yine korumacı politikalara başvurmuşlardır.

Nasıl ki “sınırlı kaynaklar” tarih boyunca savaşlara yol açmışsa “sınırsız insan ihtiyaçları” da krizlere yol açmıştır. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri 1929 Büyük Ekonomik Buhranı’dır. Her ne kadar Amerika’da başlasa da söz konusu dönemde hakim olan liberal ekonomi görüşü nedeniyle krize uzun süre müdahale edilmemesiyle, bir başka deyişle krizden ekonomiye devletin müdahalesi olmaksızın

çıkılacağı görüşü nedeniyle kriz etkisini arttırmış ve bütün dünyayı etkisine alarak dünya ekonomisinde çok yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. Bu krizden çıkışın çaresi olarak ise devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini savunan Keynes'in görüşleri kabul görmüş ve yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Yine bir anlamda sınırsız ihtiyaçların yol açtığı kredi balonunun şişmesi sonucu Mortgage krizi olarak bilinen bir diğer kriz de 2008 Küresel Krizi olmuştur. ABD'de borsanın çökmesi ile başlayan kriz kısa zamanda dünyayı etkisi altına alarak küresel bir hal almıştır. Fakat bu defa ülkeler geçmişte edindikleri bilgiler ile korumacılık politikalarına erken başvurmuşlardır. Yani korumacılık sadece gelişmişlik için değil aynı zamanda bunu sürdürülebilir kılmak için de ülkelerin her zaman ceplerinde duran bir "yardım butonu" olmuştur.

Korumacılık politikaları bu denli önemli iken ve tarih bunun gelişmişlik ve bunun sürdürülebilmesi için gerekliliğini ortaya koyuyorken gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerin bu politikaya başvuramamalarının altında yatan neden ise Ha-Joon Chang'ın "Sanayileşmenin Gizli Tarihi" adlı kitabında bahsettiği gibi bu günün gelişmiş ülkelerinin tarih boyunca böylesine korumacı politikalara başvurmuş olmalarına rağmen bunu unutturmak istemeleri, serbest ticaretin savunuculuğunu yaparak gelişmişlik düzeylerini geçmişte uygulamış oldukları korumacı ekonomi politikalarına değil günümüzde uyguladıkları "serbest ticaret politika"larına bağlamalarıdır. Bir başka deyişle, gelişmiş ülkeler kendileri merdivenin basamaklarını çıktıktan sonra merdiveni itmişlerdir.

Bunu başarabilmelerinin arkasında ise 1944'te yapılmış olan Bretton Woods konferansında yatmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 1944 yılında ABD'nin Bretton Woods kasabasında bir araya gelen gelişmiş ülkeler savaşın izlerini silmek için Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası'nı kurmuşlar ve bugünkü DTÖ'nün temelini oluşturan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nı imzalamışlardır. Bu kuruluşlar gelişmekte olan ülkelere dış yardımda bulunurlarken aslında sanayileşmelerinin de önüne geçmişlerdir. Çünkü bu ülkeler daha sanayileşmelerinin başında iken serbest ticaret politikalarını benimsemek durumunda kalmışlardır. Bu süreç 1982 yılında meydana gelmiş olan Üçüncü Dünya Borç Krizi ile daha da derinleşmiş ve gelişmekte olan ülkeler bu kuruluşlara ve dolayısıyla gelişmiş ülkelere daha da bağımlı hale gelmişlerdir.

GATT üye ülkeler arasında ticaretin serbestleşmesi yönünde önemli adımlar atarak uluslararası ticareti kısıtlayan, misillemeye yol açarak ticaret savaşlarına olanak tanıyan, ülkelerin tarih boyunca korumacılık politikası olarak hemen sarıldıkları gümrük tarifelerinin indirilmesine yoğunlaşmıştır. Bunun sonucu olarak gümrük tarifeleri eski önemini kaybetmiş ancak gelişmiş ülkeler gümrük tarifelerinin yerine ikame edebilecekleri tarife dışı engellere başvurma yoluna gitmişlerdir.

Tarife dışı engelleri GATT'ın da yapmış olduğu kapsamda en geniş şekliyle miktar kısıtlamaları, ihracatın kontrolü, tarife benzeri önlemler, görünmeyen engeller, fiyat denetimleri ve gözetleme ve izleme önlemleri olarak sınıflandırabiliriz. Miktar kısıtlamalarının büyük bir bölümünü gümrük tarifeleri ile çok benzer özelliklere sahip olan kotalar oluşturmaktadır. Ancak uygulamada kotaların en ileri aşaması olan ithalat yasaklarının geniş yer bulması ve bu durumun uluslararası rekabetin ortadan kalkması sonucunu yaratabilme ihtimali nedeniyle GATT, tarife dışı engellerden biri olan kota uygulamasına belirli şartlar dışında izin vermemektedir.

Bunun sonucunda korumacı politikaların rekabet açısından önemini bilen, serbest ticaret politikaları benimsediği dönemlerde bile özellikle uluslararası rekabette güçlenen ülkelerin önünü kesmek, yerli sanayii dış rekabete karşı korumak amacıyla kısmi de olsa uygulanmasının gerekliliğinin farkında olan gelişmiş ülkeler günümüzde yeni korumacılık politikaları olarak anılan tarife dışı engelleri uygulama yoluna gitmişlerdir. Söz konusu durumun günümüzde en büyük örneğini, özellikle ABD'nin Çin'in gelişip ekonomik açılarından daha da güçlenmesini önlemeye yönelik attığı adımlar ve uyguladığı engeller ile ticaret savaşlarına dönüşen politikaları oluşturmaktadır. Bu durum sadece ABD ile de sınırlı değildir. Nitekim bugün müdahalelere yönelik istatistiklere baktığımızda en fazla etkilenen ülkenin Çin olduğunu açıkça görmekteyiz. Öyle ki Çin kendisinden sonra en çok etkilenen ülke olan Almanya'dan bile %38 daha fazla müdahaleye maruz kalmıştır.

Yeni korumacılık kapsamında nicel kısıtlamalar, anti-damping ve telafi edici vergiler, özel korumalar ve koruma önlemleri en fazla başvuru alan tarife dışı engeller arasında yer almaktadırlar.

1947 yılında imzalanan ve geçici nitelikte olarak öngörülen bir anlaşma olan GATT'ın yerine 1995 yılında devamı niteliğinde olan Dünya Ticaret Örgütü

kurulmuştur. 1995 yılına gelindiğinde çağın gereklilikleri, teknolojik gelişme, insanların sürdürülebilirlik konusundaki bilinçlenmelerinin de etkisiyle politikalar şekillenmiş ve DTÖ de bu yönde önemli bazı anlaşmalar oluşturmıştır. Bu anlaşmalar arasında, günümüzde dünya üretim ve istihdamında %60'ın üzerinde paya sahip hale gelen hizmet sektörüne yönelik Hizmet Ticareti Genel Anlaşması olan GATS, üye ülkeler arasındaki ticarete uyulması gereken belli şartlar getirerek GATT'ın da temel ilkelerinden biri olan en çok kayırılan ülke prensibini sağlayarak ayrımcılığı önlemeye ve ticarete şeffaflığı sağlamaya yönelik Ticarete Teknik Engeller Anlaşması, uluslararası ticarete engelleri ve düzensizlikleri azaltmak ve fikri mülkiyet haklarının korunmasına yönelik önlemlerin ekonomi açısından engel doğurmaması amacıyla Ticarete Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması ve insan, bitki ve hayvan sağlığını korumaya yönelik Sıhhi ve Bitki Sağlığı Uygulamalarına İlişkin Anlaşma olan SPS yer almaktadır. Ayrıca DTÖ'nün önemle üzerinde durduğu bir diğer konu da çevrenin korunması olmuştur.

Bu bağlamda başvuru koruma önlemlerinin önceliği de şekillenmiş ve en çok başvuru önlemler arasında ilk sıralara ticarete teknik engellere yönelik önlemler ve sıhhi ve bitki sağlığı önlemleri yerleşmiştir. Son on yılda başlatılan ticarete teknik engellerin sayısında %100'lük bir artış meydana gelirken, yine başlatılan sıhhi ve bitki sağlığı önlemlerinin sayısında da %110'luk bir artış görülmüştür.

Tüm bu incelenen ülke deneyimlerinin ve değerlendirmelerin sonucu olarak;

- ülkelerin dışa bağımlı hale gelmemesi ve kendi kendine yeten bir ekonomiye sahip olabilmesi,
- ticaret hadlerinin ülke lehine dönmesi ve ticaret hacminin artırılması,
- sanayileşmenin başlangıç aşamasında yerli sanayinin korunarak rekabet edebilir seviyeye getirilmesi ve sanayileşme tamamlandıktan sonra uluslararası rekabete karşı ulusal sanayinin korunması,
- dış ticaretin rantlarının yerli ülkeye çekilmesi ve
- ülkelerin içine düştükleri krizler gibi dar boğazlardan çıkması adına korumacılık politikalarına ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Türkiye açısından ele aldığımızda özellikle stratejik ticaret politikası doğrultusunda Türkiye, Krugman'ın ele aldığı üzere teşvik amaçlı koruma ve ihracatı

geliştirme aracı olarak koruma yoluna gitmeli ve bu politikaların uygulanması açısından uygun sektörlerle karar vermelidir. Uygun sektörlerin seçilmesinin ardından hükümet, politika araçları olarak Ar-Ge'nin finansmanı, yatırımlara vergi kolaylıkları sağlama, hükümet sanayi işbirliklerinin teşvik edilmesi ve yerli piyasayı dış rekabete karşı koruma yollarına gitmeli, bu doğrultuda piyasada faaliyette bulunan mevcut firmalar ve potansiyel firmalar ile koordineli şekilde üretim düzeyine karar verilmeli, son olarak da bu politikalar temelinde miktar ya da fiyat rekabetine girilerek dengeye ulaşılmaya çalışılmalıdır.

KAYNAKÇA

Acar, Sadık. **Uluslararası Reel Ticaret: Teori, Politika**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2012.

Beaud, Michel. **Kapitalizmin Tarihi 1500-2010**, çev. Fikret Başkaya, Yordam Yayınları, İstanbul, 2015.

Bozkurt, Cevdet. Menşe Kuralları ve Menşe Kazanma Kriterlerinin İlgili Mevzuat Işığında Değerlendirilmesi, İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, **Mali Çözüm Dergisi**, Mart-Nisan 2011, s. 150-151.

Budak, Ali Cem. “**Yeni Korumacılık, Anti-damping, Avrupa Topluluğu ve Türkiye**”, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 2015.

Chang, Ha-Joon. **Sanayileşmenin Gizli Tarihi**, çev. Emin Akçaoğlu, Eylül Yayınevi, Ankara, 2015.

Çakmak, Hatice Karaçay. Stratejik Dış Ticaret Politikaları, **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 2004, s. 48-66.

Çetin, Murat ve Seker, Fahri. Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaretin Çevre Kirliliği Üzerindeki Etkisi: Türkiye İçin Bir ARDL Sınır Testi Yaklaşımı, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt:21, Sayı:2, 2014, s. 214.

Duru, Abdulkadir. **Ekonomi Örgünöz**, Özden Yayınları, İstanbul, 1977.

Dünya Gazetesi Yayın Kurulu. **Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü**, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Gençosmanoğlu, Ömer Tarık. **Uluslararası Ticarette Tarife Dışı Engeller ve Kullanım Kısıtları: Türkiye Örneği**, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014.

Gül, Ekrem. **Gatt/Wto Çerçevesinde Uluslararası Ticaret Ve Çevre İlişkisi**, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/55286>, s. 11.

Gültekin, Sadettin. “Tarımsal Ticarette Teknik Engeller, Sağlık, Bitki Sağlığı Önlemleri ve Standartlar”, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, Cilt: 5 Sayı: 2, 2010, ss. 34-35.

Kafadar, Tahir. **Stratejik Dış Ticaret Politikaları Ve Teknoloji Transferi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Haziran 2002.

Karakayalı, Hüseyin ve İlkay Dilber. **Kuramlarda Büyüme ve Kalkınma**, Emek Matbaacılık ve Yayıncılık, Manisa, 2010.

Karakeçili, Feridun. **İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi**, Mayıs, 2014, s. 97.

Karluk, Rıdvan. **Uluslararası Ekonomi**, Beta Yayınları, İstanbul, 1998.

Kazgan, Gülten. **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

Kılıcı, Esra N. “Brexit; Birleşik Krallık ve Euro Bölgesi Açısından Sonuçların Değerlendirilmesi”, **Sakarya İktisat Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 1, 2018, ss.2-19.

Krugman, Paul. **Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü**, çev. Neşenur Domaniç, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Mangır, Fatih ve Acet, Hakan. “Serbest Ticaret ve Korumacılık, Avrupa Birliği’nde Malların Serbest Dolaşımı ve Türkiye’nin Uyumı”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Dr. Mehmet YILDIZ Özel Sayısı, 2014, s. 95-96.

Okur, Ahmet. **İktisadi Düşüncenin Evrimi**, Emek Matbaacılık ve Yayıncılık, Manisa, 2007.

Russel D, Roberts. **Tercih Bir Serbest Ticaret ve Korumacılık Öyküsü**, çev. Mustafa Acar, Liman Kitapları, Ankara, 2013.

Seyidoğlu, Halil. **Uluslararası İktisat**, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2003.

Seymen, Dilek Aykut. **Dış Ticarete Yeni Korumacı Eğilimler ve Türk Dış Ticareti Açısından Değerlendirilmesi**, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2000.

Smith, Adam. **Milletlerin Zenginliği**, çev. Haldun Derin, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

Taşpınar, Neşe Seray. **Avrupa Birliği Sosyal Politikası: Avrupa Birliği Sosyal Modeli Ve Türkiye**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.

Turhan, Salih. Stagflasyon ve Maliye Politikası, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt:43, 1987.

Uygur, Ercan. **İktisat Söyleşileri Görüşler Sorunlar Çözümler**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1991.

Yalçınkaya, Timuçin ve Çakır, Aytül. Küresel Rekabet Ekseninde İhracatçı Firmalar İçin Bir Risk Faktörü: Sosyal ve Ekolojik Damping, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, İzmir, ss. 7-10.

Euler Hermes Economic Research (2018), Trade Games, Trade Feud or Trade War? (13.09.2018), <http://www.eulerhermes.com/economic-research/blog/EconomicPublications/trade-games-feud-or-war-report-may18.pdf>, (04.03.2019).

European Commision Press Release Database, (19.02.2018), http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-93-53_en.htm, (22.04.2019).

Financial Times, “US Cuts Turkish Steel Tariffs by half to %25”, London, 2019, (11.02.2019).

Financial Times, “Brexit Is Turning Britons Off The News, Survey Finds,” London, 2019, (14.02.2019).

Financial Times, “China’s Protectionism Comes Home To Roost”, London, 2018, (11.02.2019).

Financial Times, “US Doubts On China Investments Sink Ant Financial-Moneygram Deal, London”, 2018, (12.02.2019).

Gelir İdaresi Başkanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, **GATT Bilgilendirme Rehberi**, (2009), https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/uluslararası_mevzuat/gatt95.pdf, 17.03.2019.

İstanbul Gümrük Müşavirleri Derneği, **Anti-Damping (Dampinge Karşı Vergi)**, (17.01.2019), <http://www.igmd.org.tr/kose-yazi/Anti-Damping-Dampinge-Karsi-Vergi>, (03.02.2019).

JOK.com, **History of GATT Rounds**, 14.12.1993 https://www.joc.com/history-gatt-rounds_19931214.html, (04.02.2019).

Lazard Insights, “Protectionism Through a Corporate Lens”, **Bülten**, 26.09.2018, https://www.lazardassetmanagement.com/docs/-m0-/63469/ProtectionismThroughACorporateLens_LazardInsights_201809_en.pdf, (08.02.2019).

Staiger, Robert W. “Non-Tariff Measures and the WTO”, **World Trade Organization**, Ocak 2012, https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd201201_e.pdf, (19.04.2019).

Stubbings, Matthew. “Free Trade Empire to Commonwealth of Nations: India, Britain and Imperial Preference, 1903–1932”, 01.12.2017, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07075332.2017.1405273?journalCode=rinh20>, (05.03.2019).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Dünya Ekonomisindeki Son Gelişmeler Bülteni, **Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Araştırmaları Dairesi**, Ankara, 2008/III, (23.01.2019), http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/01/DEG_2018-IV.pdf, (04.03.2019).

Telif Hakları Genel Müdürlüğü, Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması, **Basın Bülteni**, (19.03.2019), <http://www.telifhaklari.gov.tr/Ticaretle-Baglantili-Fikri-Mulkiyet-Anlasmasi-TRIPS>, (20.04.2019).

Ticaret Bakanlığı, “Dış Ticaret Politikası ve Vergiler”, 14.01.2019, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/fransa/pazar-bilgileri/dis-ticaret-politikasi-ve-vergiler>, (13.05.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, Gümrük Birliği Kapsamında Kimyasalların Ticaretine Etki Eden Teknik Düzenlemeler, **Basın Bülteni**, (23.11.2016), http://biyosidal2016.ftskongre.org/webkontrol/uploads/files/DUYGU_YAYGIR.pdf, (24.02.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, DTÖ, (12.12.2018),
<https://anl.ticaret.gov.tr/cok-tarafli-iliskiler/dto>, (07.04.2019).

World Trade Organization, “Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS)” , **Annual Report** 2019,
<file:///C:/Users/pc/Desktop/wto%202019%20yillik%20raporu.pdf>, (02.03.2019).

World Trade Organization, Anti-Dumping, subsidies, safeguards: contingencies, etc, (19.01.2018), https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm8_e.htm, (21.03.2019).

World Trade Organization, GATS: Objectives, Coverage and Disciplines, (14.11.2018), https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/gatsqa_e.htm, (02.04.2019).

World Trade Organization, Singapore Ministerial Declaration, (13.12.1996),
https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min96_e/wtodec_e.htm, (11.03.2019).

World Trade Organization, The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT 1947), Legal Texts: GATT 1947 Article VII: Valuation for Customs Purposes, (17.03.2019), https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm - articleVII, (15.04.2019).

World Trade Organization, The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT 1947), Legal Texts: GATT 1947 Article IX: Marks of Origin, (11.01.2019),
https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm - articleIX, (03.02.2019).

World Trade Organization, Uruguay Round Agreement: Agreement on Import Licensing Procedures, (12.12.2018), https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/23-lic_e.htm, (14.04.2019).